

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Mgr. et Mgr. Michal Sklenář

**Vývoj a proměny české katolické liturgiky
v české liturgické literatuře
(1772) 1852–1962**

Licenciátní práce

Praha 2015

Licenciální práce je výstupem projektu GA UK č. 1404214 *Obraz české liturgiky 17.–20. století. Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české katolické literatuře (1607) 1780–1962.*

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Ústí nad Orlicí dne 29. května A. D. 2015

Michal Sklenář

Bibliografická citace

Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české katolické literatuře (1772) 1852–1962 [rukopis] : licenciátní práce / Michal Sklenář. -- Praha, 2015. -- 139 s.

Anotace

Práce má za cíl předložit obraz utváření, vývoje a podob české liturgiky prizmatem původních, česky psaných prací českých autorů, vzniklých na území českých zemí v letech 1607–1962. Časové rozmezí zachycuje období od napsání první česky psané liturgické příručky přes liturgiku chápanou v 18. a 19. století jako integrální součást pastorální teologie, její osamostatnění na začátku 20. století a další vývoj do zahájení II. vatikánského koncilu. Na základě (1) sestavené bibliografie české liturgiky (licenciátní práce) představí projekt (2) vývojové tendence této teologické disciplíny. Pro získání co nejvíce uceleného obrazu české liturgiky 17.–20. století bude dále věnována pozornost (3) vzdělávacím institucím a pozici liturgiky v rámci studijního kurikula. Liturgika bude (4) pojímána se zřetelem k širšímu kontextu: (a) linie obecných církevních dějin, (b) linie českých církevních dějin a (c) přehled nejdůležitější překladové literatury, která měla v českých zemích ohlas.

Klíčová slova

Dějiny teologie, Česká katolická teologie, Liturgika, Dějiny české katolické liturgiky

Abstract

The thesis presents the portrait of forming, development and forms of Czech liturgics from the standpoint of works written by Czech authors in the Czech lands between 1607–1962. The time range covers the period since writing of the first Czech liturgy handbook through liturgics as an integral part of pastoral theology in the 18th and 19th century, its independence dating to the beginning of the 20th century and further development until the Second Vatican Council. On the basis of (1) bibliography of Czech liturgics, the project introduces (2) developmental tendencies of this discipline. In order to gain a comprehensive portrait of Czech liturgics, (3) educational institutions and the position of liturgics within the curriculum are studied. Liturgics is (4) approached with respect to the wider context of: (a) general ecclesiastic history, (b) Czech ecclesiastical history and (c) an overview of significant translations which gained acceptance in the Czech lands.

Key words

History of Theology, Czech Catholic Theology, Liturgics, History of Czech Catholic Liturgics

Počet znaků (včetně mezer): 209 060

„Krásné, pohnuté, hlubokého smyslu zajisté jsou všechny obřady milé církve naší katolické. Mezi těmito však prvního místa zasluhují ceremonie při nejdražší oběti mše svaté. Než, jakož duchovnímu nelze náležitou úctou obět tuto Svrchovanému přinášeti, když vyššího ducha obřadů nezná: rovněž tak věřící pravou vroucností při ní přítomni býti nemohou, když nevědí, co konání duchovního vyznamenává. Proto jsem se snažil vznešený smysl obřadů dle výkladu církevního poznati, a co jsem sem tam našel, k poučení věřících v krátkosti sestavené pokorně na oltář církve svaté kladu. Račtež Biskupská Excelenci dílo toto nepatrné milostivě přijmouti; mnohému snad z obecného lidu k duchovnímu vzdělání a potěšení sloužiti moci bude. V Jaroměři nad Labem dne 20. června 1840.“¹

¹ LUKEŠ, František Bohuslav. *Obět nového zákona se všemi obřady svými, pravověřícím křesťanům církve katolické v krátkosti vysvětlená*. 1. vydání. Chrudim: Josef Jan Kossina, 1841, věnování královéhradeckému biskupovi Karlu Boromejskému Hanlovi.

Poděkování

kol. Mgr. Marii Benákové

J. M. R. D. ThLic. Prokopu Brožovi, Th.D.

kol. Bc. Janu Černochovi

kol. Pavle Glombové

doc. PhLic. Vojtěchu Novotnému, Th.D.

kol. Mgr. Adamu Pálkovi

R. D. PhDr. Radku Tichému, Ph.D., S.L.D.

PhDr. Marii Válkové

Janě Zimmermannové

Karlu Zimmermannovi

Obsah

Úvod.....	10
I. ČÁST: VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ, DĚJINY OBORU A JEJICH MÍSTO V RÁMCI BĀDÁNÍ	
1. Teologie, teologie jako věda.....	12
1.1. Dějiny teologie.....	13
1.2. Dějiny české teologie.....	14
2. Liturgika, liturgika jako věda.....	18
2.1. Dějiny liturgiky.....	21
2.2. Dějiny české liturgiky.....	22
II. ČÁST: BIBLIOGRAFICKÝ PŘEHLED	
3. Úvodní poznámky k bibliografickému přehledu.....	25
3.1. Kritéria sestavování bibliografie české katolické liturgiky do II. vatikánského koncilu.....	25
3.2. Kritéria vnitřního členění bibliografie české katolické liturgiky do II. vatikánského koncilu.....	26
3.3. Charakter české katolické liturgiky prizmatem české liturgické produkce z let 1852–1962 – předběžné poznámky.....	27
4. Knižní publikace.....	29
4.1. Monografie (1841–1962).....	29
4.2. Učebnice a skripta (1840–1961).....	32
4.3. Agendy a rituály (1830–1958).....	34
4.4. Překlady (1834–1958).....	38
5. Příspěvky v periodících.....	40
5.1. Blahověst.....	41
5.2. Časopis katolického duchovenstva.....	46
5.3. Na hlubinu.....	63
5.4. Nový život.....	69
5.5. Pax.....	70

III. ČÁST: DĚJINY LITURGIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH 1772–1962 (VÝVOJ A PROMĚNY LITURGIKY PRIZMATEM TYPICKÉ LITURGICKÉ PRODUKCE)

6. (Česká katolická) liturgika před rokem 1772?.....	85
7. 1772–1962: Dvě linie české katolické liturgiky.....	88
7.1. Historický rámec klerické liturgiky: vznik pastorální teologie v osvícenském Rakousku (1772).....	91
7.2. František Vacek: Dogmaticko-historické rozjímání (1832) – první použití termínu liturgika v českém jazyce.....	93
8. (1832) 1852–1926: Rakouské, rakousko-uherské a československé liturgiky...95	
8.1. Historické rámce vzniku laické liturgiky.....	95
8.2. Josef Antonín Šrůtek: Liturgika (1852) – první liturgická příručka v českém jazyce.....	98
8.3. Prokop Baudyš: Římský misál (1891) – první překlad římského misálu do českého jazyka.....	100
8.4. Antonín Podlaha: Katolická liturgika (1904) – učebnice liturgiky.....	101
9. 1926–1939: Liturgika v Republice československé, liturgické hnutí.....103	
9.1. Liturgické hnutí v Československu.....	103
9.2. Marian Schaller: Liturgie (1933).....	107
10. 1939–1950: Liturgika v období existence Protektorátu Čechy a Morava a po II. světové válce do vyloučení teologie z univerzitního vzdělávání.....109	
10.1. Bohosloví – co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů (1946).109	
10.2. Plán akce pro vydávání českých vysokoškolských příruček bohovědných (1949–1950).....	113
11. 1950–1962: Liturgika v období stalinismu, budování socialismu a socialismu v Československu do II. vatikánského koncilu.....118	
11.1. Pronásledování římskokatolické církve a vyloučení teologie z univerzitního vzdělávání.....	119
11.2. Josef Beneš: Malá liturgika (1952).....	121
11.3. Jaroslav Kouřil: Rukojeť pastýřského bohosloví (1961).....	123
Závěr.....	126
Seznam použitých pramenů a literatury.....	131

Úvod

Dějiny české katolické teologie se prozatím zaměřují na analytické práce: mapují domácí teologickou produkci (těžištěm zůstává 19. a 20. století), institucionální zajištění výuky bohosloví, historii jeho jednotlivých oborů a životní osudy významných představitelů. Vedle linie historiografické kladou dnešní autoři stejný důraz také na teologický rozměr, především na rozbor děl autorů předešlých. Do tohoto prosopografického a prolegomenického bádání náleží také předložená kvalifikační práce, která se věnuje liturgice a zahrnuje časové období od vzniku pastorální teologie v Rakousku (1772) do zahájení II. vatikánského koncilu (1962); hlavní část produkce ovšem spadá do úseku mezi polovinou 19. a 20. století.

Dějiny české katolické liturgiky představují jeden z oborů české teologické vědy, jehož dějiny dosud nebyly zpracovány. Licenciátní práce, pojatá jako bibliografická rešerše, tvoří součást projektu *Obraz české liturgiky 17.–20. století. Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české katolické literatuře (1607) 1780–1962*, financovaného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy v Praze pod číslem 1404214. Definitivní výsledky výzkumu budou v souladu s plněním grantu prezentovány v zamýšlené disertační práci.

V první části licenciátní práce jsou stručně definovány nejdůležitější termíny, potřebné pro základní orientaci v dějinách teologie a liturgice. Druhá část obsahuje prozatímní bibliografický soupis děl, spadajících do české katolické liturgiky, a sondy do časopisecké produkce. Třetí část nabízí konstrukci dvou vývojových linií české katolické liturgiky v zemích Koruny české, nejdůležitější časové mezníky a komentáře typické liturgické produkce.

Bibliografická rešerše by nám měla umožnit zodpovědět následující tři okruhy otázek. (1) V jakých podobách existovala česká katolická liturgika na českém území před II. vatikánským koncilem? Jak vypadala česká liturgická produkce před rokem 1962 a na co se zaměřovala? (2) Jaké časové mezníky jsou pro dějiny české katolické liturgiky funkční? Kdy můžeme vysledovat silnou vývojovou kontinuitu a kdy naopak zásadní zlomy? (3) Jaká témata se otevírají pro další bádání v oblasti dějin české katolické teologie a v rámci dějin české katolické liturgiky?

**I. ČÁST: VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ,
DĚJINY OBORU A JEJICH MÍSTO V RÁMCI BĀDÁNÍ**

1. Teologie, teologie jako věda²

Možná soudobá definice teologické vědy říká, že „*katolická teologie studuje Tajemství Boha zjevené v Kristu a také artikuluje zkušenost víry těch, kdo jsou ve společenství s církví a mají díky milosti Ducha svatého, jenž přivádí církev k pravdě (...), účast na Božím životě.*“³ Zásadní prvky pro vnímání teologie jsou tedy tři: (1) zjevení, (2) víra a (3) církev, a z nich také vyplývají specifika teologie jako vědní disciplíny, nazývané někdy též vědou víry.

(1) Zjevení trojjediného Boha v Ježíši Kristu představuje primární, vertikální rozměr teologie.⁴ Novověká osvícenská tradice přinesla optimistické pojetí vědy jako nástroje, pomocí něhož se postupně odhalí skutečnost, a to ve smyslu poskytnutí racionálních odpovědí. Teologie naproti tomu zkoumá mystérium, které nelze nikdy rozumem zcela obsáhnout, ačkoliv máme k dispozici všechny nástroje pro jeho poznávání.⁵

² Úvodní části licenciátní práce mají charakter pouze stručných definic, sloužících k ohraničení badatelského pole.

³ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Teologie dnes. Perspektivy, principy, kritéria*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, čl. 100 (závěr). K roli teologie v univerzitním prostředí viz NOVOTNÝ, Vojtěch. Teologie a univerzita, aneb o prospěšnosti teologického poznání. *Universum. Revue České křesťanské akademie* 2 (2012), s. 11–13.

⁴ Viz WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 207–230.

⁵ K Písmu svatému, apoštolské tradici a magisteriu jako základním pramenům teologie viz např. TORRELL, Jean-Pierre. *Fenomén katolická teologie*. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 2013, s. 86–91 a 127–131. Dále k promýšlení *auditus fidei* viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 72–106.

Dominik Duka hovoří o liturgii jako o jednom z interpretačních zdrojů teologie a v návaznosti na Melchiora Cana upozorňuje: „*Hovoříme-li o liturgii, pak je třeba si uvědomit, že naše první zaměření vůči liturgii není pouze popis obřadu, i když jednotlivé obřady, gesta a uspořádání liturgie je velkou teologickou výpovědí. My si musíme na prvním místě zdůraznit, že Bůh sám zpřítomňuje ve své církvi tajemství spásy, a to způsobem, který odpovídá člověku. Teologie předkládá tajemství spásy, ale sama je netvoří. Naproti tomu je to právě liturgie, která působí tajemství spásy. Proto je důležité zdůraznit tu stránku liturgie, která svým konáním působí na člověka. Liturgie je chápána, jak říká O. Dalmais OP, jako čin, který rozvíjí imanentní virtualitu Božího tajemství. Liturgie není naukou, vědou, ale úkonem milosti. Svědectví liturgie, zejména liturgických textů, ať jsou sebedůležitější, netvoří však liturgii, stávají se jí, až když jsou uvedeny v liturgický čin. Zde je zapotřebí připomenout, že liturgií nejsou obřady ani rubriky, které tyto obřady vysvětlují, ale stávají se liturgií teprve tehdy, když se tato liturgie koná. Liturgie, to je úkon kněžský, úkon církve, kněžský úkon Ježíše Krista, jediného Kněze. (...) Liturgickým tajemstvím je (...) tajemství spásy zpřítomňováno ve všech generacích po celé zemi, aniž by byla omezena nebo oslabena bezprostřední účinnost Krista Vykupitele. (...) Chápeme-li liturgii jako teologické místo, resp. pramen, zdroj, z kterého teologie čerpá, pak si uvědomujeme specifčnost tohoto zdroje, ve kterém nejen poznáváme pomocí intelektu, ale také se intuitivně noříme do zdroje teologického poznání, stáváme se nejenom jeho diváky, ale bezprostředními účastníky. Liturgie dává rovnováhu teologickému poznání. Plně si uvědomujeme, že poznávajícím není jenom ten, který stojí v patřičném odstupu od poznávaného, nýbrž že v procesu poznávání i poznávající se stává součástí tohoto procesu, vstupuje do tohoto procesu, a my zde můžeme říci, že vstupuje i do tajemství „Poznávaného.““ DUKA, Dominik. *Úvod do teologie*. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 1998, s. 49–50.*

(2) Pro poznávání zjevených skutečností nepostačuje, tak jako v případě jiných věd, rozum. Propojení racionality a víry⁶ označujeme za „rozum prozářený vírou“.⁷

(3) Vedle roviny osobní víry je třeba brát v úvahu víru společenství církve, jež obdržela mandát k uchovávaní a výkladu zjevení až do parusie. „*Teologie dochází k bezpečnému chápání pravd víry jen prostřednictvím církve,*“⁸ takže teologie mimo církev není myslitelná.

1.1. Dějiny teologie

Dějiny teologie jsou „dějinami teologické reflexe“, ukazují tedy způsoby (včetně kontextu, důvodů apod.), jakými se v církvi na základě víry přistupovalo ke zjevení. Nejedná se tudíž o vedlejší linii církevních dějin.⁹ Yves kardinál Congar ukázal, že církevní dějiny tvoří *locus theologicus*:¹⁰ patří tedy do okruhu pramenů, z nichž čerpáme při naší teologické reflexi. Abychom ukázali rozdíl mezi církevními dějinami a dějinami teologie, zaměříme se nejprve na blízkost historiografie a dějin teologie, které můžeme shrnout do pěti bodů.

(1) Vztahování se k vlastní minulosti je jistě přítomné ve všech disciplínách, pouze v případě historie a teologie lze ale hovořit o konstitutivním vztahování. (2) Základní předmět bádání historie i teologie představuje dějinná skutečnost, přičemž způsoby a podoby její reflexe taktéž podléhají dějinnosti – kulturním a dalším omezením. (3) Badatel se jistě může rozhodnout věnovat své úsilí pouze jednomu z daných segmentů (dějinná skutečnost, reflexe), historiografie a dějiny teologie ale

⁶ Viz MOHLENÍK, Tomáš Benedikt. Teologie jako vědecká disciplína a její vztah k racionalitě. In ONDO GREČENKOVÁ Martina – MIKULEC Jiří (eds.). *Církev a zrod moderní racionality. Víra, pověra, vzdělanost, věda v raném novověku. Folia Historica Bohemica Supplementum II*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 55–65. Dále jen ONDO GREČENKOVÁ Martina – MIKULEC Jiří (eds.). *Církev a zrod moderní racionality*.

⁷ Joseph Ratzinger definoval „rozumnost víry“ v souvislosti se výrazem amen vyslovovaným na konci vyznání víry: „(...) *S důvěrou se stavět na základ, který je nosný, a to ne proto, že jsem ho vytvořil a vypočítal já, ale spíše právě proto, že jsem ho nevytvořil a ani ho nedovedu vypočítat. Vyjadřuje, že se vydávám a svěřuji tomu, co vytvořit neumíme a co ani vytvářet nepotřebujeme, to znamená základu světa jakožto smyslu, který mi teprve otevírá svobodu pro konání a tvoření.*“ RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry*. 1. úplné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 49.

⁸ LANG, Albert – NĚMEC, Damián – ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Církev sloup a opora pravdy. Fundamentální teologie*. 1. vydání. Olomouc: Velehrad, 1993, s. 117. „*Teologie je věda o víře, argumentuje ex fide. Jejím principy poznání jsou zjevené pravdy, je-li jisté, že byly zjeveny a že mají charakter víry. Teologie se tedy podstatně a zásadně liší od jakékoli jiné vědy. Musí si být vědoma zvláštnosti teologického poznání dřív, než začne dogmaticky pracovat. Především musí zjistit, kde hledat věroučný obsah a jakých znacích probleskuje zjevený charakter nějaké pravdy.*“ *Tamtéž*. Viz též *tamtéž*, s. 192–194.

⁹ Dějiny teologie nepředstavují pouhý výčet osobností, mnohdy navíc zúžený na několik málo reprezentantů jednotlivých epoch, jakýsi doplněk církevních dějin naplněný osobnostmi a jejich díly.

¹⁰ CONGAR, Yves. Dějiny církve jako „locus theologicus“. In *Teologický sborník* 3 (2000), s. 61–68.

nutně musí zahrnovat obě zmíněné roviny a právě tímto spojením se z nich stávají specifické dílčí části historické či teologické vědy. (4) V případě dějin teologie je nutná jak erudice historická či církevně-historická, tak teologická. (5) Úvahu Yvese kardinála Congara můžeme rozvinout k tvrzení, že dějiny teologie – nikoli pouze církevní dějiny – tvoří *locus theologicus*, stejně jako historiografii lze pojímat jako *locus historicus*. Dosavadní úvahy o blízkosti historiografie a dějin teologie můžeme shrnout do následující tabulky.

Obsah historiografie, církevních dějin a dějin teologie		
Věda a její předmět	Dílčí část vědy	Segmenty dílčí části vědy
HISTORIE historická skutečnost	historiografie	1. dějiny dějepisectví (dějiny vztahování se k předmětu vědecké disciplíny) – způsoby a podoby reflexe historické skutečnosti 2. dějiny dějepisu (dějiny vědecké disciplíny) – instituce, osoby, fenomény
TEOLOGIE zjevení	dějiny teologie v širším slova smyslu	1. historická teologie (dějiny vztahování se k předmětu vědecké disciplíny) – způsoby a podoby reflexe zjevení, dějiny dogmatu 2. dějiny teologie v užším slova smyslu (dějiny vědecké disciplíny) – instituce, osoby, fenomény úzká spojitost s církevními dějinami (podoby existence církve v dějinách)

1.2. Dějiny české teologie

K vymezení problematického sousloví „česká katolická teologie“ existují v české teologické vědě dva rozdílné přístupy, reprezentované dvěma autory se zájmem o historii teologie v českých zemích. (1) Vojtěch Novotný nabízí zaměřit se na pojem místní církve, kam zahrnuje prostor Čech a Moravy, a charakterizuje pak českou katolickou teologii takto: *„teologická reflexe křesťanů katolické konfese, kteří se hlásí k místní církvi v českých zemích jako ke své a podílejí se svou prací na jejím bytí*

a poslání.“¹¹ Kritérii zařazení zde jsou (a) teologická reflexe, (b) katolická víra, (c) vědomá příslušnost k místní české církvi.

(2) Druhý přístup, zastávaný Ctíradem Václavem Pospíšilem, upřednostňuje jazykové hledisko, a to s ohledem na tradiční vymezení: „od počátku se na vymezení české katolické teologie aplikovalo jednoznačně kritérium národní příslušnosti a tvorby v mateřském jazyce. To pochopitelně nevyklučuje publikace českých autorů v jiných jazycích. Z jejich díla však musí být patrné, že oni sami se primárně hlásí k českému národu a že jejich mateřštinou je právě čeština.“¹²

Ačkoliv ani jeden z uvedených autorů se k následujícímu konceptu nehlásí a netematizuje nacionalismus v českém teologickém prostředí, jejich rozdílná pojetí v zásadě odpovídají dvěma modelům (způsobům vymezení) národa podle Friedricha Meineckeho (1862–1954) z počátku 20. století. Přístup Vojtěcha Novotného lze srovnat s označením národa za „státní národ“ (*demos*) – příslušnost k národu je dána politickými kritérii, zde správním vymezením českých zemí; centrálním pojmem je zde občanství jakožto výraz loajálnosti vůči státu, respektive místní církvi. Ctírad Václav Pospíšil se blíží pojetí národa jako „kulturního národa“ (*ethnos*) – skupiny, jež se mimo jiné vyznačuje používáním stejného jazyka a sdílením zvyků.¹³

Aplikace modelů národa Friedricha Meineckeho¹⁴	
<i>Ethos</i>	<i>Demos</i>
kulturní národ	státní národ
evropský národ (zásadní kulturní dimenze, stát sekundárně)	americký národ (primární vznik státu, který hledá kulturní dimenzi)
německý národ (vznik po napoleonských válkách, lingvistická a kulturní entita)	francouzský národ (vznik po francouzské revoluci, kolektivní politická entita odmítající rozdílnost občanů)
východní národ (organičnost, etnické principy, model intelektuálů)	západní národ (společné území a zákony, model středních vrstev)

¹¹ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 35.

¹² POSPÍŠIL, Ctírad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvárnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentovaná bibliografie 1800–2010*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2011, s. 9.

¹³ Viz VLACHOVÁ, Klára – ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. In *Sociologický časopis* 4 (2004), s. 489–508. Dostupné z WWW http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf [2015-13-03]. Dále jen VLACHOVÁ, Klára – ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě.

¹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 491, pozn. 4. Friedrich Meinecke zařazuje k charakteristikám kulturního národa i jazyk.

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že zařazení české katolické teologie do určitého proudu znamená přijmout mnohem širší a hlubší tradici. Navrhujeme zpochybnění sousloví „česká katolická teologie“ ve dvou ohledech: (1) historizací, (2) problematizací pojmenování.

(1) Definice české katolické teologie nemůže vycházet z nereflektovaných nacionalistických pnutí 19. století – doba vzniku samostatné teologické disciplíny je sice s tímto obdobím provázána, tím spíše ale nelze podléhat soudobé snaze o jasné vymezení, ať už územní nebo jazykové, a to minimálně do roku 1918. V této souvislosti by bylo vhodné (a vůči zesnulým autorům i poctivé) používat slova jako obraz, exkurz, podoba, prizma apod. To nám umožní opustit apologetický ráz doposud vydaných přehledů, jež se mnohdy snaží konstruovat zdejší teologickou tradici, najít v ní pozoruhodné autory a tím doložit její úroveň. Dochází tak k nebezpečí, že silný apologetický a zakladatelský náboj bude odvádět pozornost od traktování zjevení v prostředí české církve. Uvedený postup jistě není tolik problematický na úrovni prolegomen a prosopografických studií, nelze se ovšem zastavit na této úrovni. Odmítáme jak extrémní přístup neznalosti zahraničních autorů, přičemž v české katolické teologii dlouhodobě existuje silná potřeba zaštiťování cizojazyčnými autory,¹⁵ tak stejně chybnou koncentrací pouze na české prostředí.

(2) Ve své podstatě nemůže existovat specifická katolická teologie vymezená národně nebo zemsky, protože úzké vymezení s sebou přináší riziko nedostatečného propojení s celkem katolické, tj. všeobecné, teologie. Autoři – čeští teologové – patří především k římskokatolické církvi a připojují svou reflexi k její tradici, národní nebo zemské povědomí je v tomto případě silně (někdy dokonce vypjatě) přítomným, ale až druhotným znakem. Mnohost teologií neznamená mnohost jednotlivých národních přístupů, nýbrž mnohost přístupů autorských. Sousloví „česká katolická teologie“ bychom měli nadále používat s vědomím popsaného napětí, které je konkrétním projevem napětí mezi univerzalitou a partikularitou církve.

S vědomím uvedených obtíží se můžeme pokusit – v návaznosti na teorii komunitarismu,¹⁶ jež chápe *demos* jako vyjádření *ethnosu*¹⁷ – propojit oba výše uvedené přístupy a navrhnout následující definici české katolické teologie: „Českou katolickou

¹⁵ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch Česká teologie 2. pol. 20. století a péče o místní církve. In *Teologické texty* 5 (2004), s. 201–202.

¹⁶ Viz stručně ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 113–117.

¹⁷ Srov. VLACHOVÁ, Klára – ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě, s. 491.

teologii tvoří primárně teologické reflexe, napsané původně v českém jazyce, vzniklé na území české nebo moravské církevní provincie, vytvořené českými katolickými křesťany, teology. Sekundárně patří ke katolické teologii českých zemí díla vzniklá v českém jazyce mimo území české nebo moravské církevní provincie, pokud se k české teologické tradici explicitně hlásí.“

Teologickou reflexí rozumíme cílenou snahu o vědecký výklad. Kritérium jazyka a území je zřejmé. Českým katolickým křesťanem rozumíme člověka žijícího na vymezeném území, který mluví a píše česky (i česky). Z předložených úvah je zřejmé, že definice dějin české katolické teologie nemůže vycházet z nacionalistického přístupu, nýbrž z obecně sociologického. Přihlášení k určitému typu výkladu totiž znamená také ztotožnění teologické vývojové linie v zemích Koruny české s některou z tradic přístupu k dějinám Čechů. Dějiny české teologie z logických důvodů vykazují prozatím opačný vývoj než světová i domácí historiografie – vychází z jednotlivých analýz, protože se bádání nachází na začátku.¹⁸

¹⁸ Z monografických zpracování máme k dispozici následující tituly. Ke **vztahu české katolické teologie a přírodních věd** POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o naději a lidskou důstojnost: česká katolická teologie 1850-1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. K dějinám české katolické **trinitární teologie a pneumatologie** POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010: tvárnosti české katolické trojčinné teologie a pneumatologie 1800-1989. Komentovaná bibliografie 1800-2010*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2011. K dějinám české katolické **morální teologie** OVEČKA, Libor. *Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré. Česká katolická morální teologie 1884-1948*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2011. K dějinám české katolické fundamentální teologie KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800-2010. Komentovaná bibliografie*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. K dějinám české katolické **pastorální teologie** KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Triton, 2004. Dále jen KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. K **institucionálním dějinám** české katolické teologie NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939-1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939-1990*. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*. K **překladau Nového zákona** do českého jazyka BARTOŇ, Josef. *Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*. 1. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2009. BARTOŇ, Josef. *Pět českých novozákonních překladů. Nové zákony od Českého ekumenického překladu do roku 1989*. 1. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2013.

Z dalších prací, týkajících se jednotlivých osobností dějin české katolické teologie, máme k dispozici následující tituly. **Slovník** NOVOTNÝ, Vojtěch – VAŇAČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. Dále jen *Biografický slovník katolických teologických fakult*. **Monografie o životě Adolfa Kajpra a Zdeňka Bonaventury Bouše a o části života Josefa Zvěřiny** NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi. Bonaventura Bouše burcující*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi. Bonaventura Bouše burcující*. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Odvaha být církvi. Josef Zvěřina v letech 1913-1967*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Odvaha být církvi. Josef Zvěřina v letech 1913-1967*. Publikace obsahují také odkazy na předcházející (vesměs stručnější) literaturu a úžeji zaměřené časopisecké studie.

2. Liturgika, liturgika jako věda

Jestliže teologii chápeme jako reflexi celku zjevení trojjediného Boha na základě víry (viz výše), pak musí obsah teologických disciplín odpovídat jednotlivým aspektům zjevení – každá teologická disciplína pak je způsobem recepce zjevení a reflexí víry. Vědu zabývající se posvátnou liturgií církve (tj. bohoslužebným životem církve) nazýváme liturgika, *disciplina de sacra liturgia*. Za *objectum materiale* liturgiky považujeme sebesdílení Boha v Ježíši Kristu, za *objectum formale* pak církev, protože bohoslužebné jednání samo o sobě neexistuje, vždy se jedná o shromáždění církve, která slaví.¹⁹

Rozdělení liturgiky	
Základní rozdělení	Dílčí část – základní okruhy
FUDAMENTÁLNÍ LITURGIKA (<i>liturgica fundamentalis</i> , všeobecná část)	1. vědecký charakter liturgiky, pojmový aparát, vztah k ostatním disciplínám 2. dějiny liturgiky v širším slova smyslu
SPECIÁLNÍ LITURGIKA (<i>liturgica specialis</i> , zvláštní, sakramentální část)	1. svátosti 2. svěcení a žehnání 3. liturgie a čas 4. liturgický prostor

Důležitým pojmem pro chápání liturgie a pro bádání o liturgii je termín „znamení“. Hlavním úkolem liturgiky pak je pomáhat chápat tato znamení, jimiž církev ve svém slavení odpovídá na Boží sebesdílení.²⁰ Tři oblasti vykládaných znamení lze

Místem shromažďování informací o dějinách české katolické teologie je také **Centrum dějin české teologie** při KTF UK Praha. V rámci specifického vysokoškolského výzkumu Univerzity Karlovy v Praze č. 260 101 *Prolegomena a prosopologie k dějinám institucí teologického výzkumu a výuky* (hlavní řešitel: Vojtěch Novotný, řešitelé: Pavel Jäger, Lukáš Nosek) vznikly internetové stránky umožňující vyhledávání podle teologických oborů a osobností. Dostupné z WWW <http://www.cdct.cz> [2015-13-03].

¹⁹ „Právem se tedy liturgie chápe jako vykonávání kněžství Ježíše Krista. V liturgii jsou znamení, která lze vnímat smysly. Tato znamení značí posvěcení člověka a způsobem každému z těchto znamení vlastním je uskutečňují. Liturgie je také veřejná bohoocta, kterou koná tajemné tělo Ježíše Krista, a to hlava i údy. Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve. Z hlediska účinnosti se jí žádná jiná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná.“ Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1995.

²⁰ Srov. MARTIMORT, Aimé-Georges. *Handbuch der Liturgiewissenschaft. Band I. Allgemeine Einleitung. Die Grundelemente der Liturgie. Die Theologie der liturgischen Feier*. 2. Auflage. Freiburg: Herder, 1963, s 201–214. Dále jen MARTIMORT, Aimé-Georges. *Handbuch der Liturgiewissenschaft. Band I*. Dále srov. ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 24–25. Dále jen ADAM, Adolf. *Liturgika*.

shrnout pod pojmy slov, gest a věcí, protože se jedná o základní formy vyjádření při slavení posvátné liturgie.²¹

Liturgika jako výklad znamení v posvátné liturgii	
slova	reflexe verbálních projevů bohoslužebného života církve (těsná souvislost s rubricistikou a liturgickým právem)
gesta	reflexe neverbálních projevů bohoslužebného života církve, konaných člověkem (těsná souvislost s rubricistikou a liturgickým právem)
věci	reflexe materiálních projevů bohoslužebného života církve, používaných člověkem (těsná souvislost s paramentikou a liturgickým právem)

Označení liturgika pro zkoumání křesťanského bohoslužebného jednání poprvé použil v roce 1558 Geroge Cassander (1513–1566), termín se ovšem prosadil až později. Liturgika jako vědecká disciplína vznikla v období humanismu, kdy se pozornost zaměřila na historicko-kritické zkoumání liturgie, studium pramenů za účelem apologie katolického přístupu vůči reformovaným církevním společenstvím a na východní liturgie.²² Na konci 18. století došlo k propojení liturgiky s pastorální teologií (koncentrováno na výkon obřadů, součást přípravy kléru) a v průběhu 19. století pak k systematictějšímu studiu (koncentrováno na pramenné edice, gregoriánský chorál, vzdělání věřících).

Přesnější vymezení liturgiky papežským magisteriem před II. vatikánským koncilem se nachází až v instrukci Posvátné kongregace ritů ze dne 3. září 1958:²³ liturgika (*sacrae liturgiae scientiam*) zahrnuje rovinu historickou, teologickou (dogmatickou či doktrinní) a praktickou (rubricistiku). V souvislosti s výše uvedeným výkladem o znameních v liturgii lze toto vyjádření, stojící na samém konci námi vymezeného období, vztáhnout právě na znamení. Liturgika v oblasti dějin zkoumá, jaký historický původ mají konaná znamení (badatel hledá odpovědi na otázku, odkud znamení pochází), v oblasti teologie, jaký mají konaná znamení teologický význam (badatel hledá odpovědi na otázku, proč se znamení konají v této podobě), v oblasti rubrik, jak vypadá vlastní správné konání znamení (badatel se ptá, jak). V dějinách

²¹ Srov. KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení. Tři liturgické studie*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, s. 33–36, zejm. s. 33. Viz též KUNETKA, František. *Liturgika. Úvod do liturgie svátostí*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 151–155

²² Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika*, s. 74.

²³ SACRA CONGREGATIO RITUUM. *Instructio de musica sacra et sacra liturgia ad mentem litterarum encyclicarum Pii papae XII „Musicae sacrae disciplinam“ et „Mediator Dei“*. In *Acta Apostolicae Sedis* (1958), s. 630–663, zde s. 658. Dostupné z WWW <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-50-1958-ocr.pdf>

existovaly k liturgice odlišné přístupy, ve všech případech ale liturgika měla a má vést „k hlubšímu a ucelenějšímu poznání liturgie.“²⁴

Přístupy k liturgice v dějinách podle Pavla Kopečka²⁵	
Označení	Charakteristika
rubricistika	právní pojetí liturgiky jakožto souboru rubrik
nauka o kultu	morální (moralizující) pojetí liturgiky jakožto povinných, slavnostních náboženských úkonů
studium fontů	historické pojetí liturgiky jakožto sbírce odlišných bohoslužebných jednání
součást pastorální teologie	teologicko-pastorační pojetí liturgiky jakožto prakticky nebo evangelizačně zaměřené subdisciplíny
systematická liturgika	ekleziologické pojetí liturgiky jakožto reflexe zjevení

Ať už se liturgika pomocí liturgicko-historické metody soustředí v liturgické teologii na *objectum materiale*, především na ritus a text (přítomnost Kristova tajemství v liturgii), nebo v teologii liturgie na *objectum formale*, tedy spekulativně-teologicky na celek liturgického slavení konaného v církvi (přítomnost Kristova tajemství v církvi).²⁶ Níže uvedené příklady rozdělení liturgiky ukazují, že se zásadně proměnila výchozí perspektiva zkoumání.

Příklad rozdělení liturgiky před II. vatikánským koncilem (Josef Foltynovský)²⁷	
Název součásti liturgiky	Obsah součásti liturgiky
obecná liturgika	liturgická forma obecně, liturgické místo, liturgické nářadí, liturgická doba
liturgika zvláštní	obřady mše svaté, svátostí, svátostin, církevních hodinek
rubricistika	popis obřadů

Příklad rozdělení liturgiky po II. vatikánském koncilu (Klemens Richter)²⁸	
Název součásti liturgiky	Obsah součásti liturgiky
systematická liturgika	liturgie jako místo prožívání a deklarování víry (liturgická teologie)
dějinně-liturgický výzkum	historické podoby slavení liturgie (teologie liturgie)
pastorální liturgika	aktivní účast na liturgii, liturgická zbožnost (pastorační aspekty)

²⁴ MARTIMORT, Aimé-Georges. *Handbuch der Liturgiewissenschaft. Band I.*, s. 11.

²⁵ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Slavení křesťanského tajemství. Slavnost našeho vykoupení*. Brno: 2004, s. 9–10.

²⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 7.

²⁷ Srov. FOLTÝNOVSKÝ, Josef. *Pastorálka. Liturgika*. 2. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1936, s. 11.

²⁸ Srov. Liturgiewissenschaft, Liturgik, In *Lexikon für Theologie und Kirche. VI. Band*. 3. Auflage. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder, 1997, s. 989–992, zde s. 989.

2.1. Dějiny liturgiky

Zatímco dějiny liturgie zahrnují „podoby bohoslužebného života církve“ (badatel hledá odpovědi na otázku, jak znamení vypadala), dějiny liturgiky se soustředí na reflexi bohoslužebného života církve (badatel hledá odpovědi na otázku, jak se znamení chápala). Dějiny liturgie jsou teologickou disciplínou proto, že se zabývají uchopováním zjevení Boha v dějinně proměnlivém liturgickém slavení,²⁹ dějiny liturgiky proto, že se zabývají reflexí tohoto uchopování, tedy konkrétních podob slavení. Je evidentní, a obsah liturgických příruček tomu odpovídá, že striktní oddělení není možné – reflexe bez popisu znamení nemá význam.

Zatímco „dějiny liturgie“ sledují vývoj a výklad bohoslužebného života církve jakožto jedné z jejích určujících činností (vedle rovin *martyria*, *diakonia* a *koinonia*), „dějiny liturgiky“ se zaměřují na způsoby reflexe bohoslužebného života církve.

Obsah dějin liturgiky		
Věda a její předmět	Dílčí část vědy	Segmenty dílčí části vědy
LITURGIKA bohoslužebný život církve	dějiny liturgiky v širším slova smyslu	1. historická liturgika, dějiny liturgie (dějiny vztahování se k předmětu vědecké disciplíny) – způsoby a podoby bohoslužebného života církve a jeho reflexe 2. dějiny liturgiky v užším slova smyslu (dějiny vědecké disciplíny) – instituce, osoby, fenomény úzká spojitost s církevními dějinami

²⁹ „Úkolem dějin liturgie je dokázat, jak se liturgie stala tím, čím je nyní. Objasňuje vznik a obsah jednotlivých prvků a jejich skutečný smysl. Pomáhá k určení jejich větší nebo menší váhy. Učí vážit si na jedné straně originalnosti, na druhé straně jejich odvislosti od ostatních kulturních činitelů. (...) [Historik se musí pokusit] odkrýt vnitřní postoj, s nímž kněz a věřící nějaký obřad konali a jak jim žili.“ POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika I. Základy liturgické teorie*. Skripta pro Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Praze – Litoměřicích. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, s. 9.

Obsah dějin liturgiky a liturgie		
Věda a její předmět	Dílčí část vědy	Segmenty dílčí části vědy
LITURGIKA bohoslužebný život církve	dějiny disciplíny	1. dějiny liturgiky (věda) – způsoby a podoby reflexe bohoslužebného života církve 2. dějiny liturgiky (obor) – instituce, osoby, fenomény
	dějiny předmětu disciplíny	dějiny liturgie – vývoj a výklad bohoslužebného života církve

2.2. Dějiny české liturgiky

Níže uvedený bibliografický přehled je prvním pokusem o ucelenější pohled na dějiny české liturgiky, v případě časopisů pomocí sond. Bádání o dějinách české katolické liturgiky stojí na začátku. Informace o liturgickém vývoji a liturgické praxi³⁰ na historickém území zemí Koruny české před II. vatikánským koncilem můžeme nalézt v církevně-historických příručkách,³¹ dějiny liturgiky jsou ale tematizovány spíše výjimečně. Z dějin domácí liturgiky před rokem 1962 byly naznačeny dějiny liturgického hnutí Jaroslavem V. Polcem (v rámci širěji zaměřené publikace) a Aloisem Učněm (v rámci disertační práce),³² doplněné nyní Petrem Mackem.³³ Z novějších příspěvků lze poukázat na užitečné přehledové soupisy Martina Vaňáče,³⁴ české

³⁰ Viz kapitola 6. (Česká katolická) liturgika před rokem 1772?

³¹ Ze starších prací můžeme uvést WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. 1. vydání. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896. Nově vydaný starší přehled ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin I–VII*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005–2010. Z novějších syntéz BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

³² POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. 1. vydání. Řím: Křesťanská akademie, 1981, s. 166–175. Dále jen POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. UČEŇ, Alois. *Liturgické hnutí. Jeho vznik a vývoj v Církvi Kristově a zvláště v našich zemích*. Disertační práce. Brno: 1967.

³³ MACEK, Petr. Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu *Pax*. In *Teologické texty*, 1 (2014), s. 17–28. Dále jen MACEK, Petr. Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu *Pax*.

³⁴ VAŇÁČ, Martin. Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1891–1939. In KUBÍN, Petr (ed.) *Sborník Katolické teologické fakulty III*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000, s. 122–157. Dále jen VAŇÁČ, Martin. Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě. VAŇÁČ, Martin. *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939. Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, 1999.

liturgice se v poslední době věnovala v diplomové práci Marie Steinerová³⁵ a několik sond představil liturgik Pavel Kopeček.³⁶

³⁵ STEINEROVÁ, Marie. *Liturgika v teologickém studiu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1900–1968*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2014. Dále jen STEINEROVÁ, Marie. *Liturgika v teologickém studiu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1900–1968*. Diplomová práce.

³⁶ KOPEČEK, Pavel. Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD. In *Studia theologica* 4 (2014), s. 168–181. Dále jen KOPEČEK, Pavel. Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD. KOPEČEK, Pavel. Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950. In BUGEL, Walerian a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 47–73. Dále jen KOPEČEK, Pavel. Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950.

II. ČÁST: BIBLIOGRAFICKÝ PŘEHLED

3. Úvodní poznámky k bibliografickému přehledu

3.1. Kritéria sestavování bibliografie české katolické liturgiky do II. vatikánského koncilu

Při sestavování bibliografie české katolické liturgiky do roku zahájení II. vatikánského koncilu jsme vycházeli ze sedmi kritérií zařazení textů do seznamu. Publikace musí pro uvedení ve zmíněném seznamu vyhovovat všem sedmi kategoriím.

(1) Kritérium časové znamená zařazení textů vzniklých před rokem 1962. Hlavní část produkce zahrnuje léta 1852–1949, tedy období od vydání první české liturgické příručky do zahájení útlaku římskokatolické církve v komunistickém totalitním panství.

(2) Kritérium úplnosti znamená především snahu o sestavení výčtu, který by zahrnoval co možná největší část české liturgické produkce v uvedeném období. Vzhledem k možnosti objevení dalších publikací v budoucnu (např. z důvodu nízkého nákladu, chybného zařazení ve starších bibliografických příručkách a moderních katalozích apod.) se otevírá možnost doplnění.

(3) Kritérium zařazení do teologické produkce navazuje na výše uvedenou definici teologie, především na reflexi Božího zjevení. Bez jednoznačně přítomné teologické reflexe nelze text považovat za součást teologické produkce. Z tohoto důvodu nejsou do seznamu zařazeny modlitební knížky, knížky podporující (lidovou) zbožnost, ministrantské a kostelnické příručky – přes jejich těsnou souvislost s liturgickým životem církve. Naopak zařazení překladů liturgických knih kritériu vyhovuje, protože přímo v modlitbách církve je již reflexe přítomna, navíc mnohdy spojena s vysvětlením.

(4) Kritérium zařazení do liturgické produkce navazuje na výše uvedenou definici liturgiky, především na zkoumání dílčího aspektu (aspektů) Božího zjevení. Bez jednoznačně přítomné teologicko-liturgické reflexe nelze text považovat za součást liturgické produkce. Přesné vymezení liturgiky se v průběhu času proměňovalo, pokud ovšem nelze text z obsahového hlediska zařadit ani do všeobecné ani do speciální liturgiky, náleží do jiné teologické disciplíny, ačkoliv může s liturgikou těsně souviset. Z tohoto důvodu není do seznamu zařazen rozsáhlý korpus kazatelských příruček (homiletika) ani české biblické překlady (biblistika). Na pomezí biblických věd a liturgiky se nacházejí překlady denní modlitby církve určené pro společnou recitaci – do seznamu nebyly zařazeny, protože překlady mají spíše charakter modlitebních

knížek, často určených pro konkrétní komunitu, událost apod.; oblast navíc zahrnuje velké množství titulů a nabízí tak prostor pro samostatné zkoumání. Téma denní modlitby církve do liturgiky nesporně patří a tituly obsahující liturgickou reflexi do seznamu zařazeny byly.

(5) Kritérium zařazení do produkce katolické teologie, potažmo katolické liturgiky vyplývá z jednoznačně profilovaného obsahu a autora, případně také z oficiálně uděleného církevního schválení.³⁷ Většina shromážděných textů se týká římskokatolické církve, v českém prostředí jsou texty ostatních katolických církví zastoupeny církví řeckokatolickou. Výčet naopak nezahrnuje českou produkci pravoslavných církví ani křesťanských církevních společenství.

(6) Kritérium zařazení do produkce české katolické teologie, potažmo české katolické liturgiky navazuje na výše uvedené definice těchto disciplín. Základními ukazateli jsou (a) český jazyk jakožto původní jazyk práce a (b) vznik na území českých zemí, respektive historických zemí Koruny české.

3.2. Kritéria vnitřního členění bibliografie české katolické liturgiky do II. vatikánského koncilu

Pro přehlednost bibliografie sestavené na základě výše uvedených kritérií bylo zvoleno vnitřní členění podle typů zahrnutých textů. Základní členění produkce české katolické liturgiky před rokem 1962 rozlišuje (1) knižní publikace a (2) příspěvky v periodících, přičemž detailnější popis vybrané knižní publikace, typické pro určité období, předkládáme níže a jednotlivá periodika jsou v úvodu krátce představena. Výběr má v licenciátní práci zejména v případě seriálů charakter sond.

(A) Monografie – zahrnují liturgická pojednání vždy jednoho autora. Část české liturgické produkce nevyhovuje moderním nárokům na vědeckou monografii – mnohdy chybí poznámky, seznam literatury, rejstříky apod. Přesto reprezentuje tato část seznamu vědeckou rovinu české liturgické vědy s převažující výkladovou složkou. Modelovým čtenářem je podle typu publikace odborník-klerik nebo laik.

(B) Učebnice a skripta – zahrnují liturgické příručky sloužící pro výuku náboženství a skripta pro výuku liturgiky. Modelovým čtenářem je dítě, respektive student teologie. Liturgika se zde projevuje jako doplněk katechismu, texty slouží

³⁷ Pozitivní posudek cenzora (*nihil obstat* – nic nebrání) a povolení ordináře k vydání knihy na základě posudku (*imprimatur* – ať je vytištěno), v případě řeholníků jejich vlastního ordináře nebo vyššího představeného (*imprimi potest* – může být vytištěno), případně ekvivalenty.

k seznámení s obřady a souvisejícími tématy (zejména liturgický rok, liturgické předměty, liturgický prostor, hierarchické zřízení církve) a mají výrazně pastorační a didaktickou výstavbu.

(C) Agendy, rituály, misálky – zahrnují překlady částí liturgických knih z latinského originálu do českého jazyka. Může se jednat o vydání pouze česká nebo bilingvní, ve většině případů obsahující i výňatky nejdůležitějších částí rubrik. Modelovým čtenářem je laik účastnící se příslušných obřadů, případně celebrant potažmo ceremonář. Liturgika se zde projevuje jako pomůcka pro chápání obřadů.

(D) Překlady – zahrnují překlady liturgiky zaměřených knih vyjma agend, rituálů a misálek.

Použijeme-li v některých ohledech nepřesné označení všech knižně vydaných textů za „liturgické příručky“, pak se jedná o publikace s různým určením. Monografická díla jsou určena pro četbu doma, učebnice a skripta pro používání ve škole a při studiu, agendy, rituály a misálky pro používání při liturgickém slavení a přeložené liturgické příručky mají tutéž funkci jako monografie, pouze se jedná o zahraniční produkci přenesenou do českého prostředí.

3.3. Charakter české katolické liturgiky prizmatem české liturgické produkce z let 1852–1962 – předběžné poznámky

Českou liturgickou literaturu před II. vatikánským koncilem můžeme na základě níže uvedených seznamů rozdělit na dva hlavní proudy, které zároveň odkrývají souběžně existující významy označení „liturgika“ v daném období: (1) liturgiku kněžskou, (2) liturgiku laickou, lidovou. Liturgika se po roce 1772 zařadila do odvětví praktické teologie a stala se – společně s hodegetikou, homiletikou, katechetikou a zpovědní praxí – součástí pastorální teologie.³⁸ Tímto jejím zařazením je určen kontext české liturgické produkce, protože k osamostatnění liturgiky na úroveň samostatného předmětu v českém teologickém kurikulu došlo v českém prostředí v roce 1968.

(2) Část liturgické produkce určená primárně budoucímu nebo stávajícímu kléru, potažmo episkopátu, se vyznačovala vědeckostí, odbornou erudicí, spekulativním a výjimečně i teoretickým rozměrem. Rozdělit ji lze do tří linií: (a) texty určené bohoslovcům (pastorálně-teologické manuály); (b) překlady a komentáře rubrik

³⁸ Viz níže podkapitola 7.1. Historický rámec klerické liturgiky: vznik pastorální teologie v osvícenském Rakousku.

(zejména *Časopis katolického duchovenstva*) a (c) agendy a rituály určené ke slavení liturgie. V prvním případě jsou modelovými čtenáři studenti teologie, ve zbývajících dvou pak kněží působící ve farní správě. Produkce zařaditelná do kněžské liturgiky se vyznačuje tematickou stabilitou.

(3) Část liturgické produkce určenou primárně laickým věřícím můžeme rozdělit do dvou linií: (a) deskriptivní a (b) aktivizační. (a) Deskriptivní pojetí laické liturgiky se vyznačuje jednak vůbec zahájením širší liturgické produkce, jednak obsahem těchto lidových liturgik. Jedná se o příručky, jež mají věřícím posloužit k přípravě na slavení liturgie, především mše svaté, a při slavení pak umožnit rozpoznat jednotlivá gesta a věci. Věřící laik měl být schopen pojmenovat části liturgického prostoru a liturgické předměty, při pohledu do kněžiště rozpoznat, v jaké fázi se liturgický obřad nachází, dále rozlišit jednotlivé stupně svěcení a jednotlivé služby na základě použitých posvátných rouch. Typickou lidovou liturgiku, později pomocí obrázků a fotografií didakticky propracovanou, tvoří učebnice liturgiky.

(b) Ačkoliv deskriptivní linie v čase nemizí, připojuje se k ní později, ve větší míře od roku 1926,³⁹ linie aktivizační, které k chápání gest a věcí spojených se slavením liturgie připojuje i chápání slov a vede tak věřícího k poznávání ritu ve všech třech jeho podstatných rovinách. V souvislosti s ozvěnami liturgického hnutí se můžeme i v českém prostředí setkat s latinsko-českými misálky, rituály určenými ke sledování liturgie (tato oblast se může překrývat s klerickou liturgikou, rozdílné ale zůstává použití textů) i snahou o odborně erudovanou liturgickou formaci lidu.⁴⁰

³⁹ Pro zahájení aktivizační fáze ve větší míře byl zvolen rok 1926, v němž vyšlo první číslo časopisu *Pax*. Ačkoliv latinsko-český misálek existoval již od roku 1891, aktivizační fáze je přímo spojena s liturgickým hnutím v českých zemích, jehož hlavními protagonisty byli emauzští benediktini. Viz MACEK, Petr. Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu *Pax* 17–28. Dále viz níže kapitola 9. 1926–1939: Liturgika v Republice československé, liturgické hnutí.

⁴⁰ S částí liturgiky určené pro lid jsou úzce spojeny otázky paraliturgické zbožnosti (zejména pobožností) a také společné modlitby liturgie hodin v českém jazyce. Tyto oblasti netvoří z výše uvedených důvodů součást licenciátní práce.

4. Knižní publikace

4.1. Monografie (1841–1962)

LUKEŠ, František Bohuslav. *Oběť nového zákona se všemi obřady svými, pravověřícím křesťanům církve katolické v krátkosti vysvětlená*. 1. vydání. Chrudim: Josef Jan Kossina, 1841.

HNOJEK, Antonín Vojtěch. *Katechismus o svatých obřadech církve katolické*. 1. vydání. Praha: Bedřich Rohlíček, 1846.⁴¹

ŠRŮTEK, Josef Antonín. *Liturgika vysvětlující svaté obřady neb ceremonie, jichž užívá svatá církev katolická při veřejných službách Božích*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1852.

FRENCL, Innocenc Antonín. *Liturgika čili Krátké vysvětlení služeb Božích a obřadů sv. katolické církve*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1852.⁴²

ŠPACHTA, Dominik Alois. *Malý katechismus o posvátných obřadech církve katolické v otázkách a odpovědích*. 1. vydání. Praha: Bedřich Rohlíček, 1855.

ŠPACHTA, Dominik Alois. *Stručná katolická liturgika Dominika Aloise Špachty*. 2. vydání. Praha: F. A. Urbánek, 1875.⁴³

BRANIŠ, Josef. *Zvon*. 1. vydání. České Budějovice: vlastní náklad, 1892.⁴⁴

HAKL, Bohumil František. *Liturgika o posvátných dobách svaté katolické Církve čili Slavnostní kruh v roce církevním*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1895.

GRYDIL, František. *Obřady církve katolické*. 1. vydání. Místek: Arnošt Hebling, 1894.

GRYDIL, František. *Svatý týden v církvi katolické*. 1. vydání. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1896.

KUPKA, Josef. *O mši svaté dogmaticky a historicko-liturgicky*. 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1899.⁴⁵

PECHÁČEK, Gabriel. *Ikonografické předpisy a záповědi církevní*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1904.⁴⁶

STEJSKAL, František. *Zádušní mše sv. Liturgické pojednání*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1904.⁴⁷

⁴¹ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1846), s. 143–146.

⁴² Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 9 (1852), s. 173–176.

⁴³ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 5 (1875), s. 384–385.

⁴⁴ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 10 (1892), s. 630–632.

⁴⁵ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 3 (1900), s. 236–237.

⁴⁶ Zvláštní otisk seriálu z *Časopisu katolického duchovenstva* (1904). Recenze In *Časopis katolického duchovenstva* 10 (1904), s. 648.

KUPKA, Josef. *O církevním roce historicko-liturgické pojednání*. 1. vydání. Praha: V. Kotrba, 1907.

JAKUBIČKA, Maxmilián. *Ritus kartuziánský. Ritus Cartusiensis Breviarii et Missalis descriptio et comparatio cum Breviario Romano, Benedictino ac Cisterciensi, nec non Missali Romano*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1910.⁴⁸

HRUBÍK, František. *Svatý týden v malém farním kostele*. 1. vydání. Praha: Obecná jednota Cyrillská, 1911.

KUPKA, Josef. *Výklad obřadů při svěcení chrámu*. 1. vydání. Brno: Tiskem a nákladem Benediktinské knihtiskárny, 1911.⁴⁹

HRUBÍK, František. *Nová úprava římského breviáře a misálu*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1912.

NICOLAS, Auguste. *O bohoslužbě a obřadech*. 1. vydání. Hradec Králové: Politické družstvo tiskové, 1914.

MICHALSKÝ, Jan. *O zvonech. Dějiny, význam, svěcení zvonů atd.* 1. vydání. Prostějov: vlastní náklad, 1921.

KUDRNOVSKÝ, Alois. *Svátek Krista Krále*. 1. vydání. Praha: Klub duchovenstva, 1926.

BERAN, Josef. *Mešní liturgie secundum rubricam ecclesiae pragensis ve st. 15. a 16. Příspěvek k vývoji liturgického práva partikulárního v Čechách*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1931.

CINEK, František. *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. I. díl. Výklad Misálu. Hlavní myšlenková hlediska: výklad celistvého rituálního útvaru mešního: řád mešní a kánon. Proprium de tempore I. Výklad měnivých součástí mešní liturgie. Okruh vánoční. Předhodí velikonoční*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1931.⁵⁰

CINEK, František. *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. II. díl. Výklad Misálu. Díl 2. Proprium de tempore II. Svatý týden. Doba velikonoční. Doba po Svatém Duchu*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1932.

SCHALLER, Marian. *Liturgie*. 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1933.⁵¹

⁴⁷ Zvláštní otisk seriálu z *Časopisu katolického duchovenstva* (1903).

⁴⁸ Zvláštní otisk seriálu z *Časopisu katolického duchovenstva* (1910).

⁴⁹ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 8 (1912), s. 661.

⁵⁰ Recenze. In *Pax* 1–2 (1932), s. 47.

⁵¹ Obsahy sborníků liturgických týdnů zařazeny k bibliografickému soupisu časopisu *Pax*. Jednalo se o čtyři sborníky: (1) SCHALLER, Marian (ed.). *Sborník [I.] Liturgického týdne v Praze od 10. do 13. října 1933*. 1. vydání. Praha: Emauzský klášter, 1933 – téma: Liturgie jako modlitba, jako oběť a jako společenský úkon. (2) SCHALLER, Marian (ed.). *Sborník II. Liturgického týdne v Praze od 20. do 23. listopadu 1934*. 1. vydání. Praha: Emauzský klášter, 1934 – téma: Křest a biřmování. (3) S. N. *Sborník*

- CINEK, František. *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. III. díl. Proprium Sactorum. Mešní kalendář svatých, část I. Svátí v liturgii. Zvláštní mše sv. pro svátky svatých*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1934.
- CINEK, František. *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku. IV. Díl. Proprium Sactorum. Mešní kalendář svatých, část II. Zvláštní mše sv. pro svátky svatých. Proprium missarum de sanctis od počátku května do konce listopadu*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1935.
- OLIVA, Arnošt – SCHALLER, Marian. *Mše svatá. Církevní modlitby podle římského misálu v překladu Mariana Schallera*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, [1936].
- MALINA, Bedřich. *Dějiny římského breviáře*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1939.
- VAŠICA, Josef. *Slovanská bohoslužba v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1940.
- Krátká liturgika*. 1. vydání. Frýdek: Exerciční dům, 1940.
- ČALA, Antonín. *Mše svatá. Výklad věroučný a liturgický*. 1. vydání. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941.
- URBAN, Jan Evangelista. *Mše svatá. Oběť Kristova a naše*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1942.
- SAŇKA, Antonín (ed.). *Tváří k Východu. Sborník informativních statí o křesťanském Východu*. 1. vydání. Brno: Cyrilometodějský kroužek brněnských bohoslovců, 1945.
- VAŠICA, Josef. *Slovanská liturgie sv. Petra*. 1. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1945.
- DOSTÁLEK, Jan. *Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová*. 1. vydání. Hradec Králové: Tiskové družstvo, 1945.
- SAŇKA, Antonín (ed.). *Tváří k Východu. Příspěvky k poznání křesťanského Východu*. 1. vydání. Brno: Brněnská tiskárna, 1948.
- BENEŠ, Josef. *Mše svatá*. 1. vydání. Praha: Česká katolická charita, 1951.
- BENEŠ, Josef. *Malá liturgika*. 1. vydání. Praha: Česká katolická charita v nakladatelství Vyšehrad, 1952.

III. Liturgického týdne v Praze od 15. do 17. dubna 1936. 1. vydání. Praha: Emauzský klášter, 1936 – téma: Svátost oltární, pokání, kněžství a manželství. (4) S. N. Sborník IV. Liturgického týdne v Praze od 18. do 20. května. 1. vydání. Praha: Emauzský klášter, 1937 – téma: Liturgický rok.

4.2. Učebnice a skripta (1840–1961)

VESELÝ, Jan Nepomucký. *Vysvětlení katolicko-církevních obyčejů, ceremonií a slavností celoročních, též i k nim příslušejícího oděvu a náradí*. 1. vydání. Praha: W. Špinka, 1840.⁵²

FRENCL, Innocenc Antonín. *Liturgika, čili, Vysvětlení služeb Božích a obřadů svaté katolické církve. Kniha k náboženskému vyučování katolické mládeže na c. k. gymnasiích rakouské říše*. 1. vydání. Praha: Karel Bellmann, 1857.⁵³

CTIBOR, Josef. *Liturgika pro gymnasia a školy reálné*. 1. vydání. Praha: I. L. Kober, 1863.⁵⁴

CTIBOR, Josef. *Liturgika čili Obřady církevní*. 1. vydání. Praha: I. L. Kober, 1863.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Příručná kniha bohosloví pastýřského*. 1. vydání. České Budějovice: vlastní náklad, 1874.

ŠPACHTA, Dominik Alois. *Stručná katolická liturgika v otázkách a odpovědích pro obecné a měšťanské školy*. 2. vydání. Praha: Fr. A. Urbánek, 1875.⁵⁵

MACEK, Václav. *Krátké poučení o katolických obřadech pro žáky měšťanských škol*. 1. vydání. Praha: Gustav Francel, 1882.

KONRÁD, Karel. *Liturgika či Nauka o bohoslužbě církve katolické pro nižší třídy středních škol*. 1. vydání. Tábor: Jan a Karel Nedvídek, 1875.⁵⁶

HRUDIČKA, Alois. *Liturgika pro střední školy*. 1. vydání. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1884.⁵⁷

VONDRUŠKA, Karel. *Stručná liturgika katolická pro školy obecné a měšťanské*. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna (Rohlíček & Sievers), 1892.

DROZD, Jan – FRENCL, Innocenc Antonín. *Liturgika pro střední školy. Podle Innocencia Ant. Frencla upravil Jan Drozd*. 1. vydání. Praha: Karel Bellmann, 1892.

VONDRUŠKA, Karel. *Katolická liturgika pro střední školy*. 1. vydání. Praha: I. L. Kober, 1895.

⁵² Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 4 (1840), s. 749–750.

⁵³ Text učebnice částečně vychází z knihy FRENCL, Innocenc Antonín. *Liturgika čili Krátké vysvětlení služeb Božích a obřadů sv. katolické církve*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1852. Třetí vydání učebnice vyšlo pod názvem *Liturgika, čili, Vysvětlení služeb Božích a obřadů svaté katolické církve. Kniha k náboženskému vyučování katolické mládeže na gymnasiích a jiných ústavech*. Praha: Karel Bellmann, 1872.

⁵⁴ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 7 (1862), s. 558.

⁵⁵ První vydání učebnice nedohledáno.

⁵⁶ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 2 (1876), s. 152.

⁵⁷ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1878), s. 477–478. V číslech 5 a 6 z roku 1884 byly zveřejněny recenze druhého vydání.

- POKOJ, Šimon. *Katolická liturgika pro střední školy. Doplněk velikého katechismu, schváleného na valné schůzi biskupů rakouských ve Vídni dne 9. dubna 1894.* 1. vydání. Praha: Höffer a Klouček, 1903
- PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika. Učebná kniha pro střední školy na základě Velikého katechismu katolického náboženství a se zřetelem k nové učební osnově nařízené nejdůstojnějším episkopátem napsal Antonín Podlaha.* 1. vydání. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1904.⁵⁸
- SKOČDOPOLE, Antonín. *Učebná kniha bohosloví pastýřského.* 1. vydání. České Budějovice: Biskupská knihtiskárna, 1905.
- ŽÁK, Emanuel. *Katolická liturgika pro obecné a měšťanské školy.* 1. vydání. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1906.⁵⁹
- KREJČÍ, Alois. *Katolická liturgika pro obecné a měšťanské školy.* 1. vydání. Brno: A. Píša, 1907.
- DVOŘÁK, Xaver. *Liturgika katolická pro školy obecné a měšťanské a vyšší ústavy dívčí.* 1. vydání. Praha: Unie, 1909.
- BURÝŠEK Josef. *Pastorální liturgika* [nevydaný rukopis, určený pro biskupský seminář nebo učiliště v Hradci Králové]. Hradec Králové: 1925–1932 [?].
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. *Pastorálka. Liturgika.* 1. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1932.
- TOMAN, Josef. *Pastýřské bohosloví.* S. L.: S. N., 1935.
- AUGUSTIN, Bedřich. *Věrouka. Liturgika. Učebnice katolického náboženství pro nižší třídy středních škol.* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1936.
- HRONEK, Josef. *Misijní katechismus. Co má katolík vědět a věřit.* 1. vydání. Praha: Kropáč a Kucharský, 1937.
- MALÝ, Alois. *Stručná katolická liturgika.* 7. vydání. Praha: Kropáč a Kucharský, 1940.⁶⁰
- ZVĚŘINA, Josef. *Paramentika. podklady k přednáškám.* Praha: Arcidiecézní bohoslovecké učiliště pražské, 1942 [?].

⁵⁸ První vydání jedné z nejrozšířenějších a opakovaně vydávaných liturgických příruček – učebnic pro první polovinu 20. století; třinácté vydání pochází z roku 1947. Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 9 (1903), s. 585–587. V čísle 5 z roku 1905 byla zveřejněna recenze druhého vydání.

⁵⁹ První vydání jedné z nejrozšířenějších a opakovaně vydávaných liturgických příruček – učebnic pro první polovinu 20. století; šestnácté vydání v úpravě Josefa Hronka pochází z roku 1948. Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 10 (1908), s. 683–684.

⁶⁰ Předchozí vydání nedohledána.

KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. III. díl. Liturgika. Část I. Povšechný úvod, liturgická forma a zvláště liturgická hudba.* 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1959.

KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. III. díl. Liturgika. Část II. Liturgické místo, jeho příslušenství a výzdoba, paramenta a insignie liturgických osob, pohřebiště.* 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1959.

KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. III. díl. Liturgika. Část III. Církevní rok s pastoračními připomínkami a zvláště Svatý týden.* 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1961.⁶¹

BERAN, Josef. *Liturgika všeobecná.* Skripta. Praha: s. d. [před 1933] samizdat.⁶²

4.3. Agendy a rituály (1830–1958)

VOBORNÍK, Stanislav. *Svatý týden před Velikonocí, obsahující všechny modlitby a obřadů vyjasnění dle předpisů církve svaté římské katolické.* 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, Josefa Fetterslová, 1830.

KERNER, Josef Ignác. *Kniha ruční u navštěvování a zaopatřování nemocných.* 1. vydání. Praha: Václav Špínka, 1841.

SIDON, Jan. Maria. *Slavení svátosti biřmování v katolické církvi.* 1. vydání. Praha: Tomáš Tábor, 1841.

KROLMUS, Václav. *Agenda česká křesťanů katolických u vykonávání obřadů církevních, zvláště při udělování svátosti křtu, oltářní, pokání, poslední pomazání a sňatku manželského, uvedení šestinedělky do chrámu Páně, o průvodech i pohřebních atd. atd. sepsaná a vydaná Václavem Krolmusem Břežinským.* 1. vydání. Praha: Tisk Karla Vetterla vedením Františka Grolla, 1848.

KRÁTKÝ, V. E. *Oběť novozákonní. Mše svatá aneb Vysvětlení všech při ní obyčejných modliteb a obřadů.* 1. vydání. Praha: V. Hess., 1850.⁶³

⁶¹ Předcházející díly KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. I. díl. Homiletika.* 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957. KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. II. díl. Zpovědnice.* 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958.

⁶² Viz STEINEROVÁ, Marie. *Liturgika v teologickém studiu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1900–1968.* Diplomová práce, s. 77–79.

PEŠINA, Václav Michal rytíř z Čechorodu. *Oběť mše svaté s připojeným svatodenním pořádkem a četnými výklady mše svaté*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1850.⁶⁴

PEŠINA, Václav Michal rytíř z Čechorodu. *Svěcení na biskupství v církvi katolické*. 1. vydání. Praha: Tiskem a nákladem K. Vetterlowé knihtiskárny (Maßner a Steyrer), 1850.

ŠRŮTEK, Josef Antonín. *Rukověť k farní installaci*. 1. vydání. Pardubice: Tiskem Jana H. Pospíšila, 1850.

EŠKA, František *Mše svatá oběť vždy trvající. Modlitby mešní dle římského misálu na všechny neděle a zasvěcené svátky i jiné slavnější dny v roce*. 1. vydání. Praha: Bedřich Stýblo, 1861.

CHMELÍČEK, Bedřich. *Svatý neb Pašijový týden*. 1. vydání. Skalice: Fr. X. Škarnyčl a synové, 1863.

KROLMUS, Václav. *Česká katolická agenda čili Rituál římsko-pražský v českém překladu od kněze církevního*. 1. vydání. Praha: I. L. Kober, 1863.

S. N. *O stavbách a náčiní chrámů Páně dle nařízení synody provinciální pražské od roku 1860*. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupský ordinariát, 1864.⁶⁵

DONÍN, Ludvík. *Malý křesťansko-katolický přítel nemocných pro zdravé i nemocné s přídavkem obsahujícím církevní modlitby při udělování svatého pomazání, nejsv. Svátosti oltáře a při vykropování v Pánu zesnulých*. 6. vydání Praha: H. Karel F. Satow, 1870.⁶⁶

S. N. *Svěcení kněžstva v Církvi katolické dle římského pontifikálu*. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1871.

S. N. *Svěcení na biskupství v Církvi katolické dle římského pontifikálu*. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1871.

BRYNYCH, Jan Nepomucký Edvard. *Mešní a obřadní knížka pro lid*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna J. Zeman a spol., 1880.

BINDER, Josef. *Ritus misálu, breviře a rituálu dle přednášek dp. vicer. Jos. Bindera*. 1. vydání. S. L: s. n., 1887.

BAUDYŠ, Prokop Josef. *Římský misál. Mešní kniha církve svaté. Přeložil a upravil Prokop Baudyš*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1891.⁶⁷

⁶³ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 2 (1851), s. 168.

⁶⁴ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 2 (1851), s. 157.

⁶⁵ Zpráva o vydání. In *Blahověst* 21 (1864), s. 335.

⁶⁶ Starší vydání nedohledáno.

⁶⁷ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1892), s. 60–62.

- S. N. *Svěcení na biskupství. Upr. dle pontifikálu římského ku konsekraci Edvarda Jana Nep. Brynycha, biskupa královéhradeckého*. 1. vydání. Hradec Králové: s. n., 1893.
- S. N. *Oltář. Poučná a modlitební kniha i zpěvník pro diecési královéhradeckou*. 1. vydání. Hradec Králové: Biskupská konzistoř, 1896.
- S. N. *Svěcení na kněžství. Příručka pro účastníky sv. svěcení dle misálu a pontifikálu římského s poučnou částí z Oltáře*. 1. vydání. Hradec Králové: Biskupská knihtiskárna, 1898.
- BAUDYŠ, Prokop. *Římský misál čili Mešní kniha církve svaté*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna (V. Kotrba), 1891.
- S. N. *Obřady při svěcení kněžstva*. 1. vydání. Olomouc: Knížecí arcibiskupská konsistoř, 1909.
- S. N. *Mše svatá podle obřadu církve východní, jak se konává u sjednocených katolických Východňanů s přidavkem rozličných modliteb týkajících se jednoty církevní*. 1. vydání. Kroměříž: Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou blahoslavené Panny Marie, 1911.
- MICHALSKÝ, Jan. *O zvonech dle římského pontifikálu a rituálu*. 1. vydání. Prostějov: vlastní náklad, 1921.
- SEDLÁK, Jan Nepomuk. *Cesta k oltáři Páně. Obřady sedmera svěcení kněžských a konsekrace biskupské*. 1. vydání. Praha: Haléř sv. Vojtěcha, 1922.
- SCHALLER, Marian. *Římský misál. Přeložil Marian Schaller*. 1. vydání. Praha: Antonín Podlaha, 1925.⁶⁸
- HEJČL, Jan. *Modlitby za v Pánu zesnulé. Věnováno památce hrdinů, padlých ve světové válce 1914–1918*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1926.⁶⁹
- HEJČL, Jan. *Na slavnost Božího Těla. Příručka pro každého, kdo se chce účastniti bohoslužby na ten svátek konané*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1927.
- HEJČL, Jan. *Od Květné neděle do Bílé soboty. Příručka pro každého, kdo se chce účastniti bohoslužby ve Svatém týdnu*. 1. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1928.
- MALÝ, Alois. *Církevní průvody o vzkříšení Páně, na den sv. Marka a o dnech křížových, o Božím těle a na den všech věrných zemřelých*. 1. vydání. Praha: Československá akciová tiskárna, 1929.

⁶⁸ Recenze. In *Pax* 1 (1926), s. 54–55.

⁶⁹ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 9+10 (1926), s. 575.

- HEJČL, Jan. *Týden Ducha svatého. Církevní hodinky a mešní modlitby pro účast při bohoslužbě veřejné i pro potřebu soukromou*. 1. vydání. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1930.
- SCHALLER, Marian. *Římský misál. Úplné vydání. Přeložil Marian Schaller*. 1. vydání. Praha: Antonín Podlaha, 1931.
- Agenda provinciae ecclesiasticae Moraviae. Pars prima. De sacramentis*. 1. vydání. Olomouc: Arcibiskupská konsistoř, 1932.
- Agenda provinciae ecclesiasticae Moraviae. Pars sekunda. De exsequiis*. 1. vydání. Olomouc: Arcibiskupská konsistoř, 1932.
- Agenda provinciae ecclesiasticae Moraviae. Pars tertia. De benedictionibus*. 1. vydání. Olomouc: Arcibiskupská konsistoř, 1932.
- Společná pobožnost ke mši svaté. Řád mešní latinsko-český*. 1. vydání. Praha: s. n. [Opatství emauzské?], 1933.
- S. N. *Obřady a modlitby při svěcení kněžstva*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1933.
- S. N. *Křest svatý. Křest dítek i dospělých podle římského rituálu*. 1. vydání. Praha: Opatství emauzské, 1934.
- S. N. *Mše svaté vlastní Benediktinskému řádu Doplněk Římského misálu v překladu Mariana Schallera*. 1. vydání. Praha: Opatství Emauzské, 1935.
- S. N. *Svaté biřmování podle římského pontifikálu*. 1. vydání. Praha: Opatství emauzské, 1936.
- S. N. *Svěcení olejů podle římského pontifikálu*. 1. vydání. Praha: Opatství emauzské, 1936.
- STŘÍŽ, Antonín Ludvík. *Misál římský. Řád a modlitby oběti mše svaté. Přeložil a upravil Antonín Stríž*. 1. vydání. Hlučín: Exerciční dům, 1937.
- NEKULA, Stanislav. *Mše svatá řeckoslovanského obřadu*. 1. vydání. Hlučín ve Slezsku: Exerciční dům, 1938.
- PAPICA, Josef. *Posvátné obřady svěcení infulovaného opata podle obřadu církve římskokatolické*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1939.
- H. S. *Od Velikonoc do svatého Ducha*. 1. vydání. Olomouc: Velehrad, 1942.
- S. N. *Obřady biskupského svěcení*. 1. Vydání. Frýdek: Exerciční dům, 1947
- STŘÍŽ, Antonín Ludvík. *Manuale Rituum. In cura animarum saepius occurrentium*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1955.

DOČEKAL, Jan – INNEMAN, Bohumil. *Nové obřady Svatého týdne*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958.

4.4. Překlady (1834–1958)

Posvátnosti katolické církve čili Pojednání o ceně, užítku, posvátnosti a o pravidlech, která při užívání, tj. u posluhování a jich přijímání k pozorování jsou. 1. vydání. Jindřichův Hradec: Alois Josef Landfras, 1834. Překlad Jan Tomáš Nováček.

BERGAMO, C. M. *Rukověť zpovědníka*. 1. vydání. Praha: Václav Hees, 1861. Překlad Jiří Vilém Kupka.⁷⁰

FISCHER, Franz. *Obřady katolické církve*. 1. vydání. Olomouc: B. Gross, 1875. Překlad František Poimon.

DE LIGUORI, Alfons Maria. *Chvály Mariánské. Díl druhý. Pojednání o hlavních slavnostech Panny Marie*. 1. vydání. Praha: Nákladem Cyrillo-Methodějského kněhupectví (G. Franci), [1881]. Překlad Vojtěch Šrámek.⁷¹

DE LIGUORI, Alfons Maria. *Alfonsa Marie z Liguori O oběti Ježíše Krista krátkým výkladem mešních modliteb a přípravná rozjímání na mši sv. a poděkování po mši sv. s církevními modlitbami*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci, 1899. Překlad František Saleský Blažek.

BOSSUET, Jacques Bénigne. *Oběť mše svaté. Apologetické pojednání dle díla Výklad učení církve katolické ve sporných otázkách*. 1. vydání. Olomouc: Knižecí arcibiskupská knihtiskárna, 1890.

WALTER, Josef. *Mše svatá největší poklad na světě. Vzdělávací kniha pro křesťanský lid*. 1. vydání. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1897. Překlad Jan Nepomuk Konečný.

FISCHER, Franz. *Katolická liturgika. Učebnice pro školy měšťanské*. 1. vydání. Olomouc: B. Gross, 1907. Překlad František Poimon, úprava Richard Špaček.⁷²

PIUS X. *Pius P. P. X. o obnově posvátné hudbě. List kardinálovi Respighimu, vikáři římskému*. 1. vydání. Stará Říše: Antonín Stříž, 1911. Překlad Antonín Stříž.

POSVÁTNÁ KONGREGACE KONCILU. *Dekret sv. římské Kongregace koncilu ze dne 20. prosince 1905 O každodenním svatém přijímání*. 1. vydání. Praha: Vlast. Překlad František Žák.

⁷⁰ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1861), s. 466.

⁷¹ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 2 (1887), s. 127.

⁷² Upravená publikace FISCHER, Franz. *Obřady katolické církve*. 1. vydání. Olomouc: B. Gross, 1875. Překlad František Poimon.

- GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 1. vydání. Stará Říše: Marta Floriánová, 1925. Překlad Ludvík Vrána.⁷³
- PIUS X. *Dekret Quam singulari O věku, jehož se u dětí požaduje k prvnímu svatému přijímání* vydaný na rozkaz papeže Pia X. Kongregací svátostí dne 8. srpna 1910. 1. vydání. Brno: Kongregace Nejsvětější svátosti, 1929.
- LEFEBVRE, Gaspar. *Základy liturgie*. 1. vydání. Olomouc: Edice Krystal, 1930. Volný překlad Reginald M. Dacík.⁷⁴
- Z KOCHEMU, Martin. *Výklad nejdražší oběti mše svaté*. 1. vydání. Praha: Ladislav Kuncíř, 1933. Překlad Karel Lev Řehák.
- GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Rozjímání o mši svaté*. 1. vydání. Olomouc: Arcibiskupská konzistoř, 1936. Překlad Josef Vašica.
- PIUS XI. *Svatého Otce Pia XI. encyklika O katolickém kněžství Ad catholici sacerdotii*. 1. vydání. Brno: Moravan, 1936. Překlad Ondřej Damborský.
- PIUS XI. – LEV XIII. *Encyklika Pia XI. Ad catholici sacerdotii O katolickém kněžství; Encyklika Lva XIII. Rerum novarum O dělnické otázce*. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1936. Překlad Bedřich Vašek.
- PARSCH, Pius. *Poznejte mši svatou*. 1. vydání. Frýdek: Exerciční dům, 1937. Překlad J. Hardeka.
- PIUS X. *Dva dekry papeže Pia X. a poučení podle nich. A. Sv. přijímání časté. B. První svaté přijímání rané*. 4. vydání. Brno: Nakladatelství Brněnské tiskárny, 1947. Překlad Jaroslav Štěpán Ovečka.
- PIUS XII. *Encyklika Mediator Dei: O posvátné liturgii*. 1. vydání. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. Překlad Vladimír Nováček a bohoslovci.
- Pius X. – Pius XI. *Motu proprio o obnově posvátné hudby z 22. listopadu roku 1903. Konstituce liturgii, gregoriánském zpěvu a posvátné hudbě z 20. prosince roku 1928*. 1. vydání. Praha: Editio Cyril, 1958.

⁷³ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 5+6 (1926), s. 375.

Druhý překlad GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 1. vydání. Stará Říše: Marta Floriánová, 1946. Překlad Josef Florina. Recenze druhého překladu. In *Časopis katolického duchovenstva* 5 (1946), s. 248.

⁷⁴ Recenze. In *Pax* 11–12 (1930), s. 292.

5. Příspěvky v periodících

5.1. Blahověst⁷⁵

Časopis vydávaný v Praze v letech 1847–1895 nejprve Janem Štulcem a Františkem Havránkem (1847–1863), poté Františkem Srbínkem (1863–1879), Františkem Kráslem a Karlem Vondruškou (1890–1893), pouze Karlem Vondruškou (1894–1895). Za dobu existence *Blahověst* několikrát změnil podtitul, jež dobře ilustrují jeho profil: *Hlas katolické jednoty v Praze* (1850–1851), *Hlas katolické jednoty* (1851–1852), *Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého* (1855–1859), *Katolické hlasy Čechů, Moravanů, Slácků, Slováků* (1861–1879), *Hlasy katolické* (1880–1895)

Úvodní číslo (neuvádí datum, druhé bylo vydáno 23. května 1847) obsahuje tematické zaměření listu v osmi bodech: (1) homilii na nedělní texty evangelií nebo epištoly nebo „*podobné kázáníčko*“, (2) dogmatická a morální pojednání s apologetickým charakterem, (3) liturgická témata – „*vysvětlení časů a obřadů církevních*“, (4) povídky s náboženskou tematikou, (5) příběhy z církevních dějin, hagiografie, medailony významných katolických osobností, (6) citáty z církevních otců a dalších církevních spisovatelů, (7) „*církevní zprávy, způsobilé k prosazování nábožného ducha a křesťanského života v národě našem, při čemž vyloučeno bude což by koli pouhé a marné zvědavosti sloužití a škodlivému klevetnictví podnětem býti mohlo*“, (8) zprávy o knihách.⁷⁶ Trvalou součástí listu byly také verše. Liturgika není přítomna v každém čísle, často se jedná o texty kombinující dějiny liturgie s pojednáním stojícím na rozhraní spirituální a morální teologie

Liturgický rok

W. J. K. Slavnost Božího těla, 1 (1847), s. 5–7.

W. J. K. Slavnost Božího těla – pokračování, 2 (1847), s. 13–14.

W. J. K. Slavnost Božího těla – dokončení, 3 (1847), s. 21–23.

Vysvětlení posvátných časů církevních – úvod, 1 (1848), s. 7–8.

⁷⁵ Excerpta z časopisu *Blahověst* s ohledem na liturgiku získána vlastním zpracováním.

⁷⁶ Srov. Na ukázkou. In *Blahověst* úvodní číslo (1847), s. 1–2.

Vysvětlení posvátných časů církevních – 1. posvátný čas adventní [1], 2 (1848), s. 13–14.

Vysvětlení posvátných časů církevních – 1 posvátný čas adventní [2], 3 (1848), s. 14–15.

Vysvětlení posvátných časů církevních – 1. posvátný čas adventní [3], 4 (1848), s. 23–24.

Vysvětlení posvátných časů církevních – 2. posvátný čas vánoční, 5 (1848), s. 35–37.

Vysvětlení posvátných časů církevních – Devítník, 15 (1848), s. 116–117.

Vysvětlení posvátných časů církevních – Popeleční středa, 16 (1848), s. 125.

Vysvětlení posvátných časů církevních – Půst, 18 (1848), s. 140.

Vysvětlení posvátných časů církevních – Slavnost Zjevení Páně, 6 (1849), s. 43–44.

Vysvětlení posvátných časů církevních – Slavnost Zjevení Páně – dokončení, 7 (1849), s. 51–53.

[Vysvětlení posvátných časů církevních] – Svatý týhoden, 17 (1849), s. 134–135.

[Vysvětlení posvátných časů církevních] – Svatý týhoden, 18 (1849), s. 139–141.

[Vysvětlení posvátných časů církevních] – Křížové dny, 25 (1849), s. 195–197.

K. Š. [Vysvětlení posvátných časů církevních] – Svatý týhoden [1], 21 (1850), s. 123–126.

K. Š. [Vysvětlení posvátných časů církevních] – Svatý týhoden [2], 23 (1850), s. 134–137.

K. Š. [Vysvětlení posvátných časů církevních] – Svatý týhoden [4], 23 (1850), s. 148–151.

O postu, 11 (1851), s. 124–126.

KENDÍK, J. Advent, 51 (1851), s. 602–603.

J. K. Místní obyčeje v postě a o velikonocích, 15 (1852), s. 172–173.

Posvátný čas čtyřicetidenního postu [1], 5 (1861), s. 71–73.

Posvátný čas čtyřicetidenního postu [2], 7 (1861) s. 100–101.

CÍSAŘ, K. B. Posvátné obřady velkopáteční, 8 (1861), s. 116–117.

Řím za sv. týdnu, 11 (1861), s. 168.

CÍSAŘ, Karel B. Slavnost všech svatých, 29 (1861), s. 451.

Význam čtvera suchých dnů v roce, 16 (1862), s. 249–252.

CÍSAŘ, K. B. Svěcení hromnic, 3 (1863), s. 33–34.

CÍSAŘ, K. B. Neděle květná, 8 (1863), s. 113–114.

CÍSAŘ, K. B. Na nebe vstoupení Páně, 13 (1863), s. 199–200.

- CÍSAŘ, Karel. Slavnost Božího těla, 16 (1863), s. 245–246.
- CÍSAŘ, K. B. Svatý čas adventní, 33 (1863), s. 519–520.
- Rok církevní [1], 33 (1863), s. 520–523.
- Rok církevní [2] (Pokračování), 34 (1863), s. 539–540.
- Rok církevní [3] (Pokračování), 35 (1863), s. 555–557.
- Rok církevní [4] (Pokračování), 36 (1863), s. 570–571.
- Rok církevní [5] (Pokračování), 1 (1864), s. 2–3.
- Rok církevní [6] (Pokračování), 2 (1864), s. 22.
- CÍSAŘ, K. B. Neděle devítník (Septuagesima), 3 (1864), s. 33–34.
- CÍSAŘ, Karel. Popeleční středa, 4 (1864), s. 49–50.
- CÍSAŘ, K. B. Neděle smrtelná, 7 (1864), s. 97–98.
- R. S. Obřady sv. týhodne ,8 (1864), s. 115–119.
- CÍSAŘ, Karel. Čas velikonoční, 11 (1864), s. 161–162.
- CÍSAŘ, K. Hod nejsvětější Trojice Boží, 14 (1864), s. 209–210.
- Světlo v službě Církve (Ke dni Očišťování P. Marie čili Hromnic), 3 (1865), s. 34.
- Rok církevní [1] (Doba velikonoční), 4 (1865), s. 52–53.
- Rok církevní [2] (Pokračování), 5 (1865), s. 71.
- Rok církevní [3] (Pokračování), 6 (1865), s. 82–83.
- Rok církevní [4] (Pokračování), 7 (1865), s. 98.
- Rok církevní [5] (Pokračování a dokončení), 9 (1865), s. 132.
- M. D. Původ postů církevních, 32 (1868), s. 501–504.
- K církevní památce sv. hřebů a kopí, 7 (1873), s. 110–111.
- PODSTRÁNSKÝ, J. B. Jména neděl postních, 10 (1878), s. 140–142.
- Kr. Předpostí, 3 (1880), s. 40–42.
- Kr. Týden svatý, 6 (1880), s. 81–85.
- VACEK, František. Popeleční středa a její význam, 6 (1881), s. 85–87.
- TENORA, Jan. Svatý týden v církvi Řecké, 9 (1885), s. 139–140.
- PAZDERKA, Josef. Skromné myšlenky o původu řádu svěcení tříkrálové vody, 28 (1888), s. 437–441.

Liturgické obřady

- O církevních obřadech [1], 41 (1850), s. 244–247.
- O církevních obřadech [2], 42 (1850), s. 249–251.
- O užívání světla a kadidla při službách Božích, 68 (1850), s. 405–408.

- J. K. O pobožnosti k jubileu, 26 (1851), s. 308–309.
- ROVENĀK, Josef. Sluší-li zavrhovati obřady v náboženství, 29 (1852), s. 340–342.
- Svěcení světla i svíce velikonoční, 9 (1861), s. 130.
- J. H-ú. O kanonizaci, 14 (1861), s. 213–217.
- Fd. L. Obřady korunovační v Čechách [1], 15 (1861), s. 230–232.
- Fd. L. Obřady korunovační v Čechách [2], 16 (1861), s. 245–247.
- OSKAR, Jaroslav. Význam světél při službách Božích (Ke dni Hromnic), 3 (1862), s. 33–34.
- J. J-v-k, c. k. prof. Velikonoční týden v Římě (Dle M. Poujoulat-a: „Toscane et Rome“), 10 (1862), s. 158–162.
- CÍSAŘ, K. B. Svěcení křestní vody na bílou sobotu, 9 (1864), s. 129–130.
- HAKL, B. Mše sv. (ze stanoviska liturgického), 25 (1873), s. 390–391.
- EYBL, Jan Ev. Listy bohoslužebné, čili může-li Bůh žádati na tvorech rozumných, aby mu sloužili, 1 (1875), s. 3–6.
- J. Št. K. První sv. přijímání, 18 (1875), s. 254–255.
- MAREK, J. Různé zprávy z dějin církevních VI. Liturgie církve latinské, 8 (1879), s. 118–120.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [1], 3 (1887), s. 47–48.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [2] (Pokračování), 4 (1887), s. 64–66.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [3] (Pokračování), 5 (1887), s. 80–82.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [4] (Pokračování), 6 (1887), s. 94–95.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [5] (Pokračování), 9 (1887), s. 151–154.
- VACEK, František. Obřady mše sv. řádu východního [6] (Dokončení), 11 (1887), s. 178–180.
- PAZDERKA, Josef. Význam svící při službách Božích [1], 3 (1888), s. 35–37.
- PAZDERKA, Josef. Význam svící při službách Božích [2] (Dokončení), 4 (1888), s. 54–56.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [1], 23 (1889), s. 354–356.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [2] (Pokračování), 25 (1889), s. 387–390.

- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [3] (Pokračování), 27 (1889), s. 421–424.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [4] (Pokračování), 28 (1889), s. 437–469.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [5] (Pokračování), 30 (1889), s. 469–471.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [6] (Pokračování), 32 (1889), s. 501–504.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [7] (Pokračování), 33 (1889), s. 516–518.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [8] (Pokračování), 34 (1889), s. 530–533.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [9] (Pokračování), 35 (1889), s. 549–551.
- ROUBÍČEK, František. Jména svatých v kanonu mše sv. [10] (Dokončení), 36 (1889), s. 565–566.
- VONDUŠKA, Karel. Obřad volby a žehnání opata Praemonstrátů Želivských, 25 (1890), s. 388–390.

Svátosti, svátostiny a pobožnosti

- O zpovědi [1], 18 (1850), s. 105–107.
- O zpovědi [2], 27 (1850), s. 159–161.
- B. Důstojnost a závazky birmovanců (Z řeči při biskupské visitaci), 28 (1851), s. 331–333.
- Svěcení na biskupství v Praze, 43 (1851), s. 512–514.
- Svěcení korouhví (Památka z osady Wranské) [1], 46 (1851), s. 543–545.
- Svěcení korouhví (Památka z osady Wranské) [2], 47 (1851), s. 557–560.
- O přijímání pod jednou způsobou [1], 6 (1852), s. 61–63.
- O přijímání pod jednou způsobou [2], 9 (1852), s. 99–102.
- O přijímání pod obojí způsobou, 10 (1852) s. 112–114.
- J. P. Význam pohřbů křesťanských, 32 (1865), s. 506–508.
- BOROVÝ. Křížová cesta, 5 (1866), s. 69–72.
- J. N. D. Církevní pohřby, 16 (1866), s. 247–249.
- Slavnostní rozhřešení vojáků v čas války, 20 (1866), s. 309–310.

M. O zpovědi, 2 (1871), s. 23.

Svěcení kněžstva v církvi katolické (Dle Řím. Potifikálu) [1], 6 (1871), s. 83–84.

Svěcení kněžstva v církvi katolické (Dle Řím. Potifikálu) [2], 7 (1871), s. 99–101.

Svěcení kněžstva v církvi katolické (Dle Řím. Potifikálu) [3], 8 (1871), s. 116–120.

Svěcení kněžstva v církvi katolické (Dle Řím. Potifikálu) [4], 9 (1871), s. 132–136.

Svěcení na biskupství v církvi katolické, 10 (1871), s. 147–154.

EYBL, Jan Ev. O svátosti Oltářní, 11 (1876), s. 151–152.

BARTÁK, J. O svátosti sv. manželství, 14 (1876), s. 185–188.

Algera, scholastika Luttiš-ského, výklad mše sv. Přeložil Fr. V. Č., 17 (1876), s. 225–226.

JEŽEK, J. O kněžských postřížinách, 9 (1877), s. 115–116.

Fr. H. Dějiny návštěv nejsv. Svátosti oltářní, 15 (1883), s. 231–233.

Úcta k Matce Páně a světcům

O počtě svatých, 58 (1850), s. 345–347.

O počátku pocty svatých v Církvi, 88 (1850), s. 525–527.

Pravda v podobenstvích (Dobro-li vzívati svaté), 8 (1851), s. 90.

Slavnosti a svátky mariánské – Úvod, Hromnice neboli Očišťování Panny Marie, 5 (1851), s. 53–55

Slavnosti a svátky mariánské – svátek Zvěstování Panny Marie, 12 (1851), s. 134–136.

Obrana sv. památek katolických [1], 23 (1851), s. 271–274.

Obrana sv. památek katolických [2], 23 (1851), s. 279–280.

Slavnosti a svátky mariánské – slavnost Nanebevzetí Panny Marie, 33 (1851), s. 388–390.

Také něco o relikviích čili ostatcích svatých [1], 12 (1868), s. 183–186.

Č. Také něco o relikviích čili ostatcích svatých [2], 13 (1868), s. 202–206.

Paramentika, liturgická hudba, ostatní

KRBEC, Jan. Česká bible a český kancionál, 21 (1851), s. 249–250.

Synoda provinciální pražská V. O stavbách a náčiní chrámů Páně dle nařízení synody provinciální pražské od roku 1860, 30 (1863), s. 474–477.

BÍLÝ, Jan Ev. Zvony ve službě Církve, 35 (1863) s. 553–555.

Oltáře privilegované, 23 (1864), s. 353–354.

Bohoslužebný zpěv [1], 10 (1865), s. 147–149.

Bohoslužebný zpěv [2], (Dokončení) 11 (1865), s. 164–166.
 BOROVIČ. Roucha posvátná, 8 (1867), s. 120–122.
 O misálech či knihách mešních, 11 (1867), s. 168–170.
 Svěcená voda v kat. církvi [1], 29 (1869), s. 452–455.
 Svěcená voda v kat. církvi [2] (Pokračování), 30 (1869), s. 470–473.
 Svěcená voda v kat. církvi [3] (Pokračování), 31 (1869), s. 484–487.
 Svěcená voda v kat. církvi [4] (Pokračování), 32 (1869), s. 497–500.
 Svěcená voda v kat. církvi [5], 33 (1869), s. 516–519.
 Kněžská rocheta, 3 (1871), s. 38–40.
 FELIZNA, J. Kněžská rocheta, 4 (1871), s. 50–51.
 FELIZNA, J. Kněžský kolár, 11 (1871), s. 163–164
 EYBL, Jan Ev. Pořádek při službách Božích, 14 (1871), s. 212–214.
 FELIZNA, J. Kněžská štola, 28 (1871), s. 440–442.
 Š. Pallium, jeho původ, podoba a význam 34, (1874), s. 449–452.
 Th. Sch. O původu věčného světla, 19 (1876), s. 263–264.
 Kněžský biret [1], 22 (1880), s. 339–341.
 Kněžský biret [2], 25 (1881), s. 396–398.
 BAREŠ, Karel. O zpěvu chrámovém, 8 (1890), s. 119–121.
 BAREŠ, Karel. O zpěvu chrámovém (Dokončení), 10 (1890), s. 152–154.

5.2. Časopis katolického duchovenstva⁷⁷

Časopis katolického duchovenstva vycházel v letech 1828–1949, prvním redaktorem a iniciátorem vzniku byl Karel Alois Vinařický (z pozdějších můžeme uvést Václava Michala Pešinu, Klementa Borového nebo Antonína Podlahu). Hlavním důvodem pro vydávání tisku, který dnes chápeme jako odborný list diecézního i řeholního kléru, byla jazyková otázka, nikoli pouze vzdělávání a informovanost kněžstva, především duchovních správců: „*K vykonávání této veliké a svaté povinnosti že mimo mnohostranné vzdělání také hluboká známost jazyka, v kterém s lidem mluví a jedná, jemu nevyhnutelně potřebna jest, tomu každý povážlivý snadno rozumí. (...)*

⁷⁷ Excerpta z *Časopisu katolického duchovenstva* pro léta 1828–1913 získána na základě údajů v PODLAHA, Antonín. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od r. 1828 až do konce r. 1913. Církevní dějiny české (dokončení). Liturgika. Archeologie a církevní umění. Církevní zpěv a hudba. Encyklopedie, časopisy, periodické publikace, almanachy a kalendáře. Dodatky a opravy*. 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1918, s. 1573–1598 a 2054–2055. Pro účely licenční práce byly zpracovány a následně ověřeny vlastní exerpční, případně opraveny, záznamy 1–650 bibliografického přehledu. Excerpta z *Časopisu katolického duchovenstva* pro léta 1913–1949 získána vlastním zpracováním.

*Neboť není dosti, aby duchovní správce toliko lidu rozuměl, a sebe jakž takž srozumitelným jemu učinil, anobrž musí on v té míře jazyka národního mocen býti, aby rozum lidský osvěcovati, mysl ku poznání pravdy i odporné přivoditi, city povzbuzovati, srdce šlechtiti (...).*⁷⁸

Periodikum mělo zaplnit pocitovanou mezeru v české teologické produkci: *„Avšak ohlédnouce se nestranným okem na předešlých věků literaturu naši bohosloveckou, tajiti sebe nemůžeme, že první její pocha, počínaje od prvokřesťanstva v Čechách až do nešťastných půtek o víru a náboženství na počátku XV. věku, chudá příliš jest (...).*⁷⁹

Zprávy, liturgické právo

PEŠINA, Václav Michal. Mše svatá Sapienc nazvaná, která se v Praze v arcibiskupském chrámu Páně sv. Víta každý pátek o hodině 8mé koná, 1 (1839), s. 198–200.

TRNKA, Jan. Obrana proti smýšlení jinověrců z ohledu skvostnosti v kostelích z ohledu ceremonií katolických, 2 (1842), s. 296–307.

ŠMÍDEK, Karel. Drobnůstky z úřadu a života pastýřského. Je-li dovoleno užívati při službách Božích jiných svící než voskovic, 1 (1851), s. 147–149.

JANSKÝ, František. O zachování církevních obřadů [1], 1 (1861), s. 95–102.

JANSKÝ, František. O zachování církevních obřadů [2], 2 (1861), s. 20–26.

HAUSMANN, Josef. Liturgické upomínky vzhledem na služby zádušní, 8 (1861), s. 605–607.

SKOČDOPOLE, Antonín. Formální rozdílnost oběti mešní [1], 5 (1862), s. 330–351.

SKOČDOPOLE, Antonín. Formální rozdílnost oběti mešní [2], 5 (1862), s. 436–450.

S. N. Šetnrost sv. Otce k rozličným ritům východní církve, 5 (1862), s. 394.

VINAŘICKÝ, K. Missale Romanum. Vindobonae 1861, 5 (1862), s. 396.

JANSKÝ, František. Popsání oltáře, 7 (1862), s. 491–504.

HAUSMANN, Josef. Dodatek ke mším votivním, 8 (1862), s. 609–611.

JANSKÝ, František. O posvěcování hostií, 5 (1864), s. 335–351.

S. N. Nový misál a Proprium Bohemiae, 7 (1864), s. 547–548.

S. N. Z Moravy. O misálech a brevířích, 4 (1865), s. 311–313.

BOROVÝ, Klement. Nový Misál v provincii české, 5 (1865), s. 393–395.

⁷⁸ Úvod. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1828), s. 5–12, zde s. 5–6.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 9–10.

- JANSKÝ, František. Obřadní předpisy při mši svaté, 5 (1866), s. 335–354.
- S. N. Missae propriae Sanctorum in Provincia Pragensi celebrande, 4 (1867), s. 317–318.
- HORSKÝ, Rudolf. O zachovávání rubrik, 8 (1867), s. 602–607.
- K. J. Bohoslužebná roucha, 2 (1868), s. 144–145.
- K. J. Mešní licence v Itálii, 5 (1868), s. 385–387.
- S. N. Sacrarium, 2 (1869), s. 152–154.
- BARTÁK, Josef. Mše sv. za nemluvnátka, 3 (1869), s. 228–232.
- S. N. Oratio de Spiritu Sancto, 7 (1869), s. 555.
- HAUSMANN, Josef. O liturgické úpravě oltáře, 5 (1870), s. 378–385.
- HAUSMANN, Josef. O hřebenech liturgických, 5 (1871), s. 397–400.
- BOROVÝ, Klement. O zvonovině. Otázka liturgická, 3 (1873), s. 232–233.
- SMOLÍK, Rupert. Novější vydání Římského misálu, 4 (1873), s. 300–305.
- BOROVÝ, Klement. Benedikce korporálií ke mši sv. Příklad liturgický, 6 (1873), s. 450–452.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Ocelové zvony, 3 (1874), s. 216–220.
- HAKL, Bohumil. O hřbitovech, pomnicích a hrobních nápisech, kterak pro správu duchovní důležitý jsou, 1 (1875), s. 16–24.
- BOROVÝ, Klement. Missa de Requiem et Anniversaria, 6 (1875), s. 456–457.
- BOROVÝ, Klement. O podobě malých hostií, 1 (1876), s. 59–62.
- BOROVÝ, Klement. Orace při mši de Requiem, 3 (1876), s. 214–215.
- BOROVÝ, Klement. O binaci mše sv., 4 (1876), s. 265–280.
- BOROVÝ, Klement. Více mší touž dobou, 7 (1876), s. 525–527.
- BARTÁK, Josef. Mše sv. de requiem, 1 (1877), s. 48.
- S. N. V příčině důstojné úpravy oltáře, 3 (1877), s. 216–219.
- BOROVÝ, Klement. Votivní mše v kapli, 8 (1877), s. 625–626.
- BOROVÝ, Klement. Držení těla při mši svaté, 8 (1877), s. 626.
- S. B. Kredenc a subsellia, 6 (1878), s. 470–471.
- BOROVÝ, Klement. Genuflexe při pozdvihování, 4 (1878), s. 301–302.
- BRYNYCH, Eduard. Příprava kněze katolického k oběti novozákonní, 5 (1878), s. 334–369.
- BAUER, František. Užívání vody při mši sv., 6 (1878), s. 471–472.
- BOROVÝ, Klement. Mše sv. bez ministranta, 6 (1878), s. 474.
- BAUER, František. Oratio pro Papa 7 (1878), s. 540–541.

- DUDÍK, Antonín. Memento za císaře a krále in canone missae, 8 (1878), s. 607–608.
- DUDÍK, Antonín. Je-li dovoleno kněžím s vlásenkou mši sv. sloužiti, 8 (1878), s. 608–609.
- BOROVÝ, Klement. Mše sv. in die S. Marci et diebus Rogationum, 8 (1878), s. 624–625.
- BAUER, Sal. Mše sv. bez ministranta, 8 (1878), s. 628–629.
- BAUER, František. Konsekrace partikulí, 2 (1879), s. 132–133.
- KOTAL, Antonín. Odchyly v příčině ritu nejsv. oběti mše sv., 4 (1879), s. 288–292.
- BAUER, František. Někteří zajímavá rozhodnutí rozličných kongregací doby poslední [intence při binaci, častost svátosti smíření, mariánské litanie], 6 (1879), s. 465–466.
- JIRÁK, Alois. Lze-li mši sv. de requiem aplikovati za živé, 1(1880), s. 52–54.
- BAUER, František. Asperges v kostelích filiálních, 1 (1880), s. 48–50.
- BAUER, František. Vícero mší zároveň a zvonění, 1 (1880), s. 55.
- BAUER, František. Zádušní mše sv. praesente cadavere, 2 (1880), s. 140–141.
- BOROVÝ, Klement. Zádušní mše dne 3., 7. a 30., 2 (1880), s. 141–142.
- BRYNYCH, Eduard. Díků vzdávání po mši sv., 3 (1880), s. 187–198.
- BAUER, František. Obřady při požehnání a podávání vel. Svátosti, 4 (1880), s. 282–285.
- BOROVÝ, Klement. Defectus in celebratione Missae. Hostie již konsekrovaná se při konsekrování kalicha polije, 4 (1880), s. 290.
- BOROVÝ, Klement. Lze-li užití purifikatoria místo korporálu, 7 (1880), s. 544–545.
- BOROVÝ, Klement. Defectus in celebratione Missae. Hostie z mouky žitné, 2 (1881), s. 108–109.
- BOROVÝ, Klement. Formuláře mši sv. de Requiem, 6 (1881), s. 366–367.
- BOROVÝ, Klement. Chybné mešní tabulky kánonové, 7 (1881), s. 431–436.
- BOROVÝ, Klement. Oratio imperata, 5 (1882), s. 310.
- BOROVÝ, Klement. Změna rubriky de festis duplicibus et semiduplicibus, 10 (1882), s. 616–617.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Podávání kropáče a pacifikálu laikům, 7 (1883), s. 406–412.
- BOROVÝ, Klement. Anniversaria v oktávě Všech Svatých, 10 (1883), s. 621.
- BOROVÝ, Klement. Zvonění při mši sv., 1 (1884), s. 48.
- SEDLÁK, Jan. Nečinně odchylek v ritu, 6 (1884), s. 363–366.
- BRYNYCH, Eduard. Konání modliteb po mši sv. předepsaných. Časová otázka z oboru liturgického, 10 (1884), s. 604.

- BRYNYCH, Eduard. Officium votivum a mše de feria vel vigilia, 10 (1884), s. 604.
- SEDLÁK, Jan. Requiem za zemřelé osadníky po výroční slavnosti Posvěcení chrámu, 1 (1885), s. 60–62.
- BOROVÝ, Klement. Která mše sv. nazývá se missa parochialis, 3 (1885), s. 177.
- BOROVÝ, Klement. Počet svící oltářních, 8 (1885), s. 499–500.
- BOROVÝ, Klement. Mše de Beata, 1 (1886), s. 50–51.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Kterak rozeznati bezpečně vosk pravý a nepravý, 2 (1886), s. 121–122.
- SEDLÁK, Jan. Incensace při zpívané mši sv. bez asistence, 10 (1886), s. 609–610.
- BOROVÝ, Klement. V příčině konsekrace obnoveného chrámu, 5 (1888), s. 300–301.
- SOUKUP, Jan N. Seminářský kostel v Hradci Králové a jeho obnovení, 3 (1889), s. 129–148.
- BOROVÝ, Klement. Předpisy o zřízení nehybného oltáře, 9 (1889), s. 551.
- PODLAHA, Antonín. Mše sv. řehořské, 10 (1889), s. 615.
- PODLAHA, Antonín. Modlitby po tiché mši svaté, 10 (1889), s. 615.
- PODLAHA, Antonín. Předepsané modlitby po tiché mši sv. v Hod Boží vánoční 1 (1890), s. 54
- ZHÁNĚL, Ignác. Missae propriae Sanctorum Archidioecesis Olomucensis, 3 (1890), s. 179–182.
- K. A. Oratio pro Imperatore v Rakousku, 4 (1890), s. 240–241.
- K. A. K článku Missae propriae Sanctorum, 4 (1890), s. 249.
- VŘEŠŤÁL, Antonín. O kaplích veřejných a soukromých [1], 5 (1890), s. 257–270.
- BOROVÝ, Klement. Tak zvaná mše andělská, 4 (1890), s. 246–247.
- VŘEŠŤÁL, Antonín. O kaplích veřejných a soukromých [2], 6 (1890), s. 331–340.
- VŘEŠŤÁL, Antonín. O kaplích veřejných a soukromých [3], 7 (1890), s. 400–418.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Může-li kříž oltářový státi na svatostánku, 5 (1891), s. 301–303.
- VONDRUŠKA, Karel. V témž kostele není dovoleno vystaviti více obrazů nebo soch téhož titulu, 4 (1891), s. 241–242.
- KUBÍČEK, Jan. Ještě jednou Oratio pro Imperatore v Rakousku, 6 (1891), s. 379–381.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Práva veřejných kaplí, 2 (1892), s. 117–118.
- KUBÍČEK, Jan. Missa solemnis ohledně přikázané kolekty za císaře, 5 (1892), s. 300.
- KUBÍČEK, Jan. O závaznosti direktáře, propria a diecesního rituálu, 6 (1892), s. 321–345.

- KUBÍČEK, Jan. Dodatek o misálech řeholních, 6 (1892), s. 375.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Smí-li se plocha oltáře nehybného z několika kamenů skládati, 7 (1892), s. 425–428.
- KUBÍČEK, Jan. Elektrické osvětlení chrámův, 2 (1893), s. 115–118.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Mše při posvěcování základního kamene, při benedikci a konsekraci kostela, 7 (1893), s. 431–433.
- S. N. Vesperale, 7 (1893), s. 437.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Zvláštní mše v misálu na každou ferii postní, 5 (1893), s. 309–310.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Nový dekret o mši zádušní, když mrtvola již pochována, 2 (1894), s. 108–110.
- ČURDA, Josef. Gloria v soukromé mši votivní o svatém oktávu jeho, 7 (1894), s. 418–420.
- SKOČDOPOLE, Antonín. Zvony z ocelové litiny, 10 (1893), s. 601–603.
- ČURDA, Josef. Některé poznámky k sestavení direktáře, 4 (1894), s. 198–204.
- TUMPACH, Josef. Katolíci mohou kdykoli přijímati Tělo Páně v katolických chrámech ritu jiného, není-li v krajině té kněze a kostela ritu jejich, 5 (1894), s. 305–306.
- S. N. Aluminium a nádoby bohoslužebné, 7 (1894), s. 415–416.
- PODLAHA, Antonín. Kuppy a pateny z alumina, 8 (1894), s. 415.
- ČURDA, Josef. Mše sv. po vzývání Ducha sv. na počátku školního roku, 7 (1894), s. 420.
- ČURDA, Josef. Rozdílů mezi svátky primárními a sekundárními i při svátcích dvojných menších a polodvojných jest dbáti, 9 (1894), s. 533–554.
- ČURDA, Josef. Nová norma v příčině přenášení svátků: Nejsv. Srdce Ježíšova, sv. Josefa Pěstouna Páně, Narození sv. Jana Křtitele a Zvěstování Panny Marie, 9 (1894), s. 554–555.
- ČURDA, Josef. Nefundovaná zpívaná mše de Requiem ve výroční den úmrtí, 4 (1895), s. 249–250.
- TUMPACH, Josef. Dvě důležitá rozhodnutí posv. Kongregace obřadův o exsekraci kostela, 5 (1895), s. 309–312.
- PODLAHA, Antonín. Obrazy zemřelých osob za svaté pokládaných, ale dosud za blahoslavené nebo za svaté neprohlášených ve chrámech, 5 (1895), s. 307.
- ČURDA, Josef. Kollekt za zemřelé v soukromé mši denní nebo votivní, 6 (1895), s. 363–364.

- PODLAHA, Antonín. Elektrické osvětlení chrámův, 9 (1895), s. 562.
- TUMPACH, Josef. Modlitby po mši sv., 1 (1896), s. 37–41.
- TUMPACH, Josef. Konsekrace oltáře, 1 (1896), s. 40–41.
- SOLDÁT, A. Celebrování mše sv. v kostele cizím, 5 (1896), s. 307–311.
- TUMPACH, Josef. Liturgické svíce, 6 (1896), s. 364–367.
- TUMPACH, Josef. O přístupu k oltáři ze sakristie za oltářem se nalézající, 10 (1896), s. 625.
- DOUBRAVA, Josef. Výklad posv. Sboru obřadního k Regulares a Oratorium publicum v dekretu o sloužení mše sv. v cizí svatyni, 2 (1897), s. 112–114.
- PODLAHA, Antonín. Barva štoly při podávání nejsv. Svátosti, 9 (1897), s. 559.
- SOUKUP, Jan N. Svatostánek v semináři královéhradeckém, 2 (1897), s. 105–107.
- TUMPACH, Josef. Barva štoly při kázání, 6 (1897), s. 377.
- TUMPACH, Josef. Liturgický zpěv při mši sv., 7 (1897), s. 445–447.
- SOLDÁT, A. Pax tecum při podávání nejsv. Svátosti, 6 (1897), s. 557.
- SOLDÁT, A. Pax tecum při líbání svatých ostatků, 9 (1897), s. 557–558.
- SOLDÁT, A. Oratio A cunctis, 9 (1897), s. 558–559.
- ČURDA, Josef. Příspěvek k otázce o neliturgickém zpěvu lidu při zpívané mši sv., 1 (1898), s. 45–46.
- ZAVŘEL, Ignác. Svícny víceramenné, 1 (1898), s. 47.
- TUMPACH, Josef. Právní platnost rozhodnutí posv. Kongregace ritů, 1 (1898), s. 46–47.
- SOLDÁT, A. Mše de Requiem v oktávách privilegovaných, 1 (1898), s. 47–49.
- ČURDA, Josef. Pravidla o zádušních mších svatých nyní platná, 2 (1898), s. 84–88.
- ČURDA, Josef. Occurrentia duarum Octavarum Festorum eiusdem ritus, 2 (1898), s. 112–113.
- TUMPACH, Josef. Rubriky misálu a breviáře, 4 (1898), s. 249.
- SOLDÁT, A. Dodatky a změny generálních a partikulárních rubrik breviáře a misálu, 5 (1898), s. 300–306.
- HRUBÝ, František. Nové vysvětlení k dekretu S. R. C. o sloužení mše sv. v cizí svatyni, 5 (1898), s. 316.
- TUMPACH, Josef. Moditby po mši sv., 6 (1898), s. 385–386.
- TUMPACH, Josef. Odpustky privilegovaných oltářů, 8 (1898), s. 507–508.
- TUMPACH, Josef. Missa coram Sanctissimo [genuflexe], 10 (1898), s. 636–637.
- TUMPACH, Josef. Přijímání lidu, 10 (1898), s. 637

TUMPACH, Josef. Genuflexe, 10 (1898), s. 637.

SKOČDOPOLE, Antonín. Anniversaria late sumpta, 4 (1899), s. 262.

OREL, Dobroslav. Liturgica o zpěvu církevním, 5 (1899), s. 321–322.

TUMPACH, Josef. Kanovník, jenž je spolu biskupem titulárním, nemůže býti nucen k asistenci při pontifik. mši sv. biskupově, 5 (1899), s. 324.

TUMPACH, Josef. Připojení chrámu sv. Jana Nep. na Skalce v Praze k basilice Lateránské v Římě, 6 (1899), s. 380–382.

HRUBÍK, František. Svatyně poloveřejné (oratoria semipublica), 6 (1899), s. 383–384.

PECHÁČEK, Gabriel. Tichá mše sv. zádušní za chudého, 4 (1900), s. 294.

HRUBÍK, František. Kříž oltářní, 7 (1900), s. 500–521.

SKOČDOPOLE, Antonín. Užívání svíci nevoskových na oltáři, 7 (1900), s. 526–527.

HRUBÍK, František. Commemoratio de Venerabili, 7 (1900), s. 528.

HRUBÍK, František. Příklad Nepomucenus u jména sv. Jana Nepom. v oracích, 9 (1900), s. 597–598.

SKOČDOPOLE, Antonín. Požehnání po mši sv., 9 (1900), s. 599.

SKOČDOPOLE, Antonín. Velum k žehnání ciboriem, 10 (1900), s. 643–644.

TUMPACH, Josef. Orate fratres a Suscipiat při mši sv., 1 (1901), s. 63–64.

SKOČDOPOLE, Antonín. Zvonění umíráčkem, hrany a mše sv., zemřelo-li dítě, 4 (1901), s. 292–293.

TUMPACH, Josef. Kostelní lavice, 10 (1901), s. 641–646.

TUMPACH, Josef. Praeses rakouské kongregace benediktinské pod ochranou neposkrv. početí Panny Marie může nositi Cappam magnam, 1 (1902), s. 62–63.

TUMPACH, Josef. Modlitby od papeže Lva XIII. po mši sv. předepsané mají se konati bezprostředně po posledním evangeliu, 1 (1902), s. 63.

TUMPACH, Josef. Dřevěný kostel není dovoleno konsekrovati, 7 (1902), s. 502.

SKOČDOPOLE, Antonín. Zádušní mše sv. při pohřbu chudých, 9 (1902), s. 578.

STEJSKAL, František. Zřízení komise historicko-liturgické při Posv. sboru obřadů, 3 (1903), s. 212.

PECHÁČEK, Gabriel. Privilegia oltářní, 5 (1903), s. 338–345.

PECHÁČEK, Gabriel. Farní předloha ku kanonické visitaci v příčině kamenův oltářních, 8 (1903), s. 481–488.

STEJSKAL, František. Modlitby po mši sv., 8 (1903), s. 515.

PECHÁČEK, Gabriel. Ikonografické předpisy a záповědi církevní [1], 1 (1904), s. 10–14.

- SKOPEC, Jindřich. Traktát o řehořských mších [z rukopisu kapitulního archivu u sv. Víta], 1 (1904), s. 58–61.
- PECHÁČEK, Gabriel. Ikonografické předpisy a záповědi církevní [2], 2 (1904), s. 96–101.
- PECHÁČEK, Gabriel. Ikonografické předpisy a záповědi církevní [3], 3 (1904), s. 145–152.
- PECHÁČEK, Gabriel. Ikonografické předpisy a záповědi církevní [4], 4 (1904), s. 222–230.⁸⁰
- TUMPACH, Josef. Z čeho mají býti přenosné kameny oltářní, 5 (1904), s. 315–316.
- TUMPACH, Josef. Incensace při zpívané mši sv. bez asistence diakona a subdiakona, 6 (1904), s. 391–392
- STEJSKAL, František. Jak před oltářem mezi konsekrací a přijímáním klekati jest, 7+8 (1904), s. 504–505.
- STEJSKAL, František. Modlitby po mši sv. tiché, 9 (1904), s. 578.
- STEJSKAL, František. Kříž oltářní, 3 (1905), s. 282.
- STEJSKAL, František. Sv. přijímání věřícím udělovati dovoleno jest jen v době, kdy je možno sloužiti mši sv., 3 (1905), s. 281.
- STEJSKAL, František. Modlitba na počátku mše svaté, 3 (1905), s. 282.
- PEJŠKA, Josef. O výsadách basilik menších, 5 (1905), s. 417–422.
- TUMPACH, Josef. Pitné přirozené vody lze užítí ke mši sv., byť by to byla kyselka, šumivka nebo voda alkalická, 5 (1905), s. 473.
- TUMPACH, Josef. Rekoničiace znesvěčeného kostela, 6 (1905), s. 570.
- KAŠPAR, Karel. Ostatky svatých v oltáři, 5 (1906), s. 367.
- KAŠPAR, Karel. Klerik s nižším svěcením přísluhující při mši sv. jako podjáhén, 5 (1906), s. 367.
- KAŠPAR, Karel. Předpisy o bohoslužebném rouchu a palle při smuteční mši sv., 2 (1906), s. 150.
- TUMPACH, Josef. Jáhen může vždy přenáseti Sanctissimum, 2 (1907), s. 145.
- TUMPACH, Josef. Mešní licence biskupská pro klášterní kaple, 2 (1907), s. 145.
- TUMPACH, Josef. Čeho dbáti má-li klerik přísluhovati při oltáři [dekrety S. R. C. ze 14. března a 26. listopadu 1906], 4 (1907), s. 276–277.
- TUMPACH, Josef. Dovoleno-li v soukromých kaplích podávat přítomným Tělo Páně,

⁸⁰ Články vyšly v samostatné publikaci jako zvláštní otisk *Časopisu katolického duchovenstva*.

5 (1907), s. 337.

TUMPACH, Josef. Zádušní mše svaté v kaplích soukromých, poloveřejných a veřejných, 5 (1907), s. 338.

TUMPACH, Josef. Praegustace vína při mši arcibiskupově v Olomouci, (1907), s. 339.

HRUBÍK, František. Pontifikální mše řeckým ritem za asistence papežovy sloužená, 2 (1908), s. 151–154.

ZHÁNĚL, R. Elektrické světlo v kostelích, 3 (1908), s. 253.

TUMPACH, Josef. Dřevěných rámu u oltářů užívati není dovoleno, 4 (1908), s. 311.

TUMPACH, Josef. Rozodovati o přípustosti nového svatostánku k uschování Nejsv. Svátosti přísluší biskupovi, 10 (1908), s. 674–675.

TUMPACH, Josef. Korunování soch Nejsv. Srdce Páně, 1 (1909), s. 86.

TUMPACH, Josef. O konsekraci oltáře volně stojícího, jehož mensa na čtyřech sloupcích spočívá, 2 (1909), s. 168.

TUMPACH, Josef. Vadné fixní oltáře, 3 (1909), s. 235–236.

TUMPACH, Josef. O platnosti konsekrace fixních oltářů, jichž mensa není z jednoho kamene, nebo jichž mensa na kamenném podkladu nespočívá, 7+8 (1909), s. 552.

TUMPACH, Josef. Půst před konsekrací kostela přikázáný 9 (1909), s. 608–610.

TUMPACH, Josef. Ustanovení Apoštolské Stolice o modlitbách po tiché mši svaté, 9 (1909), s. 617–619.

TUMPACH, Josef. Gramofon při bohoslužbě. Odpověď Sboru obřad. z 11. února 1910, 9 (1910), s. 585.

PECHÁČEK, Gabriel. Pro praxi důležité rozdíly mezi kaplí veřejnou, poloveřejnou a soukromou, 1 (1911), s. 23–34.

TUMPACH, Josef. Dřevěné a kovové rámy u oltářů nejsou přípustny, 2 (1911), s. 174.

STEJSKAL, František. Mše sv. za zemřelého patrona v úterý velikonoční, 4 (1911), s. 377

TUMPACH, Josef. O sv. přijímání v soukromých oratořích, 7 (1911), s. 642–643.

TUMPACH, Josef. Alkoholu prosté víno není valida et licita materia consecrationis, 7 (1911), s. 649.

TUMPACH, Josef. O elektrickém osvětlení při výstavu Nejsvětější Svátosti, 7 (1911), s. 655.

PODLAHA, Antonín. Genuflexe při Et incarnatus est o svátku Zvěstování Panny Marie a Narození Páně, 1 (1912), s. 89.

HRUBÍK, František. Pravost dekretů posv. Sboru obřadového, 2 (1912), s. 182.

- TUMPACH, Josef. Fialové solideo biskupů, 4 (1912), s. 354.
- TUMPACH, Josef. Barva štolý při podávání nejsv. Svátosti mimo mši sv. v den Dušiček, 5 (1912), s. 436.
- TUMPACH, Josef. Přijímání nejsv. Svátosti dle jiného obřadu katolického, 10 (1912), s. 802–803.
- PEJŠKA, Josef. Symbolika prstenu, 1 (1913), s. 62–64.
- ČERNOVSKÝ, Ferdinand. Úřad papežského sakristiána, 1 (1913), s. 64.
- TUMPACH, Josef. Kinematografické a promítané obrazy v kostelích, 3 (1913), s. 241.
- TUMPACH, Josef. Mše svatá v soukromém domě, 4 (1913), s. 333.
- STEJSKAL, František. Privilegovaný oltář, 4 (1913), s. 333.
- STEJSKAL, František. Mše svaté u oltářů papežských, 4 (1913), s. 334.
- STEJSKAL, František. O třiceti mších svatých, t. z. Řehořských, 4 (1913), s. 334–335.
- STEJSKAL, František. Sochy svatých na gotické monstranci, 7+8 (1913), s. 624.
- STEJSKAL, František. Modlitby po tiché mši svaté, 7+8 (1913), s. 624.
- STEJSKAL, František. Celebrování mše sv. nedělní během týdne, 9 (1913), s. 713–714.
- STEJSKAL, František. Misijním křížům dány byly stejné odpustky, 9 (1913), s. 716.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jich závaznost [1], 6–7 (1923), s. 301–307.
- HRUBÍK, František. Postoj celebranta při posledním evangeliu, 9 (1923), 492.
- STEJSKAL, František. Přechovávání sv. olejů, 9 (1923), s. 493–494.
- STEJSKAL, František. Orationes imperatae, 9 (1923), s. 494.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jich závaznost [2], 9 (1923), s. 472–476.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jejich závaznost [3], 1 (1924), s. 48–55.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jejich závaznost [4], 5 (1924), s. 344–350.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jejich závaznost [5], 9 (1924), s. 611–615.
- SUCHÝ, Josef. Liturgické předpisy o oltáři a jejich závaznost [6], 10 (1924), s. 718–722.
- DOMABYL, Gustav. Sloužití mši sv. bez ministranta, 1 (1925), s. 56.
- MELKA, Antonín. Svátek Pána našeho Ježíše Krista-Krále. Mešní formulář, 9–10 (1926), s. 565–568, 631–636.
- MIKLÍK, Josef. Nový návrh na úpravu kalendáře [1], 4 (1927), s. 247–254.
- VAJS, Josef. Nové vydání staroslovanského misálu [1], 5 (1927), s. 329–332.
- S. N. Z posvátné kongregace ritů, 5 (1927), s. 417.
- MIKLÍK, Josef. Nový návrh na úpravu kalendáře [2], 5 (1927), s. 356–383.

- MIKLÍK, Josef. Nový návrh na úpravu kalendáře [3], 7–8 (1927), s. 575–579.
- VAJS Josef. Nové vydání staroslovanského misálu [2], 6 (1927), s. 438–442.
- DOMABYL, Gustav. Svatostánek ve světle církevního práva a rozhodnutí posv. Kongregace obřadové, 1 (1928), s. 18–26.
- TITL, František. Nový projekt chrámu Srdce Ježíšova na Král. Vinohradech od profesora Josefa Plečníka, 7 (1928), s. 798–804.
- PÍCHA, Mořic. Je předpis, že kněz při kázání má býti oděn štolou, 7 (1930), s. 660–661.
- DUMEK, Alois V. Dotazy a návrhy [o uchovávání eucharistie pouze v korporálu], 10 (1931), s. 1021–1022.
- R. Nové svátky v obecném kalendáři církevním, roč. LXXIII, č. 7, s. 448.
- BEZDÍČEK, Josef. Elektrické světlo v katolickém chrámu Páně, 8 (1934), s. 463–477.
- MELKA, Antonín. Sv. přijímání nemocných uměle živených, 1 (1935), s. 65–69.
- ČIHÁK, Josef. Zřizování a svěcení Křížové cesty, 1 (1935), s. 77.
- MATOUŠŮ, Lud. Rekongregace kostela, 2 (1935), s. 171–174.
- S. N. Mši sv. pro populo applicare, 3 (1935), s. 288–289.
- S. N. Světské písně v kostelích, 6 (1935), s. 590.
- S. N. Rituale Romanum, 6 (1935), s. 590.
- S. N. Označení a úschova nádobek pro svaté oleje, 1 (1936), s. 80.
- S. N. Sedm privilegovaných oltářů v kostele sv. Petra, 1 (1936), s. 85–86.
- S. N. Translatio applicationis Missae pro populo in aliam diem, 1 (1936), s. 87.
- ČIHÁK, Josef. Mše sv. votivní o Ježíši Kristu, nejvyšším a věčném knězi, 2 (1936), s. 191–192.
- S. N. Sv. přijímání o půlnoční mši sv., 4 (1936), s. 402–403.
- S. N. Různá rozhodnutí o věcech liturgických, 4 (1936), s. 406–409.
- S. N. V neděli po svátku nejsv. Jména Ježíš, Sv. Andělů strážných a Jména Panny Marie, 1 (1937), s. 67–68.
- S. N. Votivní mše sv. Ježíše Krista, nejvyššího a věčného kněze, 2 (1937), s. 169.
- S. N. Sv. přijímání při mši sv. slavné a chorální, 4 (1937), s. 387.
- S. N. Preface ke cti sv. Jana Nepomuckého, 1 (1940), s. 55.
- S. N. Beatifikace a kanonisace, 1 (1940), s. 55–56.
- S. N. Jest možno přeložiti slavnost posvěcení chrámu Páně, 1 (1940), s. 68.
- KADLEC. Nedovolené pobožnosti, 2 (1940), s. 144.

- BERAN, Josef. Udělování sv. přijímání na Zelený čtvrtek a Bílou sobotu před a po obřadech, 2 (1940), s. 134–135
- KAŠPAR, Karel. Odpolední pobožnosti v neděle a svátky, 3 (1940), s. 211.
- KADLEC. Mešní stipendium při binaci, 3 (1940), s. 212–214.
- S. N. Votivní mše sv. ke cti sv. Václava, sv. Jana Nep. a sv. Vojtěcha, roč. 3 (1940), s. 223.
- S. N. Pouti a slavnosti církevní, 3 (1940), s. 223.
- S. N. Farář spravující dvě farní osady a obřady Sv. týdne, 4 (1940), s. 289–290.
- S. N. Bohoslužby o svátcích zasvěcených, předpisy přeložených, 5 (1940), s. 379. s. 293–294.
- S. N. Půlnoční mše sv. může se sloužiti již na Štědrý den k večeru, 6 (1940), s. 444–445.
- MIKLÍK, Josef. Obětování Panny Marie v chrámě, 1 (1941), s. 13–22.
- ČIHÁK, Josef. Může kněz sloužiti mši sv. bez ministranta, 1 (1941), s. 37–38.
- ČIHÁK, Josef. Může se uděliti Poslední pomazání zemřelému, 1 (1941), s. 39.
- S. N. Pohřeb žehem a církevní obřady, 1 (1941), s. 44–45.
- Jubilejní úvaha o Českém kancionálu, 2 (1941), s. 91–94.
- S. N. Mešní stipendium nově upraveno, 2 (1941), s. 104.
- S. N. Duchovní koncerty v kostelích, 3 (1941), s. 166.
- S. N. Svěcení nemocnic a podobných ústavů, 4 (1941), s. 227.
- S. N. Měsíční pobožnosti, 4 (1941), s. 228.
- S. N. Žádosti o posvěcení křížů, soch a obrazů, 4 (1941), s. 229.
- S. N. Nařízení o provádění svátkového práva za války. Ze dne 27. října 1941, 6 (1941), s. 367–368.
- S. N. Věčné světlo před svatostánkem, 1 (1943), s. 25.
- S. N. Dovolení pro dobu války binovati i ve všední dny, 1 (1943), s. 43.
- S. N. Změny v kostelním inventáři, 3 (1944), s. 163–165.
- S. N. Svatby – hudební skladby, 3 (1944), s. 175–176.
- S. N. Dekret o používání sliny při udílení sv. křtu, 4 (1944), s. 232.
- S. N. Nové svěcení oltáře při opravě podstavce, 5 (1944), s. 299–300.
- S. N. Mešní stipendia, 1 (1945), s. 40.
- ČIHÁK, Josef. Mešní fundace, 2 (1945), s. 107.
- S. N. Ve věčné lampě před Nejsvětějším, 2 (1946), s. 105.
- S. N. Odpolední mše svatá, 4 (1946), s. 198.

- S. N. Právo vydávati liturgické knihy, 2 (1947), s. 52.
- S. N. O úpravě svátkového práva, 1 (1947), s. 25–26.
- S. N. Svěcení praporů politických stran, 4 (1947), s. 226.
- MAREŠ, František. Charvátskohlaholská slovanská liturgie v současné době, 2 (1948), s. 54–57.
- S. N. O vyšších svěceních, 4 (1948), s. 222–223.
- S. N. Večerní mše sv. a sv. přijímání, 4 (1948), s. 224.
- S. N. Sv. biřmování v nebezpečí smrti, 4 (1948), s. 224–225.
- J. K. Eucharistický půst a nynější indulty ve Francii, 4 (1948), s. 225–226.
- S. N. Smysl slov perfidi Judaei a iudaica perfidia v modlitbách Velkého pátku, 5 (1948), s. 265.

Dějiny liturgie

- ČERNÝ, Josef. O slovech Mysterium fidei při konsekraci kalicha v církvi latinské užívaných, 2 (1833), s. 192–207.
- SIMENEC, František. Mozarabská mešní liturgie, 2 (1840), s. 221–236.
- KUBÍČEK, Antonín. Liturgie slovanská, 10 (1894), s. 625–628.
- KUPKA, Josef. Obětní dary v prvotní církvi a nynější mešní stipendia [1], 1 (1897), s. 11–20.
- KUPKA, Josef. Obětní dary v prvotní církvi a nynější mešní stipendia [2], 2 (1897), s. 81–90.
- KUPKA, Josef. O epiklési [1], 6 (1897), s. 321–329.
- KUPKA, Josef. O epiklési [2], 7 (1897), s. 395–406.
- STEJSKAL, František. Oděv liturgický při udělování sv. svátostí ve století XIV. podle Tomáše ze Štítného, 6 (1901), s. 403–405.
- PODLAHA, Antonín. Podávání absoluce po přijímání v Čechách na počátku XVIII. století, 10 (1902), s. 629.
- STEJSKAL, František. O barvě rouch posvátných za starších dob vůbec a zvláště v Čechách, 3 (1903), s. 206–210.
- VAJS, Josef. Staroslověnská liturgie v XX. věku, 4 (1903), s. 225–229.
- PODLAHA, Antonín. Památky bývalé liturgie konané jazykem slovanským v kostele Emauzském v Praze, 1 (1905), s. 92–97.
- HUBÍK, Karel. Papyrusové zlomky liturgie egyptské, 10 (1909), s. 675–676.
- TUMPACH, Josef. Původ dvojramenného kříže, 4 (1906), s. 298–299.

- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [1], 4 (1910), s. 217–222.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [2], 5 (1910), s. 315–323.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [3], 6 (1910), s. 399–405.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [4], 7+8 (1910), s. 505–512.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [5], 9 (1910), s. 537–548.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Ritus kartusiánský [6], 10 (1910), s. 619–632.
- MIKLÍK. Historický vývoj políčku při sv. biřmování, 7–8 (1924), s. 527–529.
- PODLAHA, Antonín. Mše sv. Cyrilla a Metoděje v nejstarších tištěných misálech českých a moravských, 2 (1926), s. 159–163.
- BERAN, Josef. Který byl první svátek mariánský v římské liturgii, 4 (1934), s. 215–222.
- BERAN, Josef. Kniha obřadů kostela P. Marie Sněžné v Rokycanech z r. 1714, 2 (1940), s. 83–98.
- HEIDLER, Alexander. Římský kánon ve světle starokřesťanské anafory [1], 1 (1947), s. 14–16.
- HEIDLER, Alexander. Římský kánon ve světle starokřesťanské anafory [1], 2 (1947), s. 41–48.
- ŽÁK, Karel. Chvíle ustanovení Nejsvětější Svátosti v rámci židovských velikonoč, 3 (1948), s. 139–144.

Liturgické hnutí

- BURÝŠEK, Josef. Aktivní účast při mši svaté, 1–2 (1949), s. 17–23.
- REBAN, Karel. Liturgická obnova v našem lidu, 1 (1926), s. 72–79.
- S. N. Proti přehánění v liturgickém hnutí, 3 (1936), s. 308.
- S. N. Missa dialogata, 4 (1936), s. 398.
- REBAN, Karel. Liturgie: zdroj náboženské obrody, 3 (1943), s. 140–146.
- S. N. Liturgické hnutí, 3 (1944), s. 173.
- REBAN, Karel. Správné stanovisko k liturgickému hnutí, 1 (1945), str. 29–31.
- BERAN, Josef. Mešní liturgie, 4 (1945), s. 219–223.

Liturgika – věda

- VACEK, František. Dogmaticko-historické rozjímání o obřadech, liturgice a symbolice církve katolické, 1 (1832), s. 5–12.

PODLAHA, Antonín. Přehled vědeckého bádání v oboru liturgiky v Německu podává Adolf Franz, 2 (1908), s. 162.

Liturgická praxe

ČERNÝ, Josef. Obrana některých památek v katolické církvi, 2 (1829), s. 228–240.

ČERNÝ, Josef. Který jest pravý význam kříže ve smyslu evangelickém a dle víry církve katolické, (1832), s. 483.

ZIEGLER, Josef Liboslav. Oděv kněžský při mši svaté, (1831), s. 381.

HNOJEK, Antonín Vojtěch. Úzké spojení hlavních částek mše svaté vespolek, 4 (1834), s. 559.

HNOJEK, Antonín Vojtěch. Posvátní obřadové našich služeb Božích, porůzno považování, 1 (1837), s. 45–96.

GALLA, Jan Nep. Obřadové církevní, 2 (1845), s. 307–309.

NĚMEČEK, Jakub. Výklad mše sv., 4 (1846), s. 687–718.

VOTÝPKA, Josef. Kterak by se dali posvátní obřadové věrným přístupnější učiniti dali, 2 (1850), s. 73–104.

S. N. Druhá pastorální konference pražská, 8 (1870), s. 607–617.

PODLAHA, Antonín. K etymologii slova missa, 2 (1893), s. 118–119.

STEJSKAL, František. Kterak modliti se jest officium u ostatků svatých před konsekrací kostela, 9 (1914), s. 714.

STEJSKAL, František. Kde má býti nesen kříž v pohřebním průvodu, 5 (1923), s. 249.

HRUBÍK, František. Zvyk užívati na oltáři krucifixu štólou ozdobeného za času velikonočního, 9 (1923), s. 493.

HRUBÍK, František. Zahalování obrazů v době svatopostní, 9 (1923), s. 492–493

STEJSKAL, František. Oprava kalicha, 9 (1923), s. 494.

P. K otázce zvonů, 9 (1923), s. 495.

S. N. K dispensaci od eucharistického postu přede mši svatou, 1 (1924), s. 67.

S. N. Zvonění zvonečkem při mši sv., 3 (1924), str. 212.

KOŠÁK, František. Adorace kříže vně kostela na Květnou neděli, 1 (1925), s. 57–59.

STROPEK, Antonín. Mše sv. památkou umučení Páně, 1 (1927), s. 40–45.

COUFAL, Tomáš. Upozornění na drobečky nejsv. Svátosti, 2 (1928), s. 232.

S. N. Svěcení svící na Hromnice v církevní provincii moravské, 4 (1933), s. 364.

CINEK, František. Kult svatých ve mši svaté, 3 (1933), s. 202–208.

S. N. Litanie k sv. patronům českým, 2 (1936), s. 194.

- S. N. Litanie o svatých patronech olomoucké arcidiecése, 4 (1936), s. 405.
- S. N. Jak lze vésti život k prakticky silnému sentire cum Ecclesia, 3 (1937), s. 287–289.
- S. N. Odpověď [o sv. přijímání], 2 (1938), s. 161–162.
- S. N. Půst na Štědrý den, 3 (1938), s. 270–271.
- S. N. Poučení o tom, jakou péči jest věnovati ochraně nejsv. Svátosti, roč. 4 (1938), s. 360–362.
- S. N. Vyvěšování bohoslužebných přehledů u kostelních vchodů, 2 (1940), s. 138.
- BERAN, Josef. Kterými prostředky možno ve věřících oživiti a pěstiti vědomí farní příslušnosti: fara, jedna duchovní rodina, 3 (1940), s. 209–211.
- S. N. Příděl mýdla na praní bohoslužebných rouch, 4 (1940), s. 291.
- VONDRÁČEK, Antonín. Jak provádím časté a časně sv. přijímání na osadě, 2 (1941), s. 83–90.
- S. N. Příděl mešního vína, 2 (1945), s. 105.
- S. N. Příprava mládeže k velikonočnímu sv. přijímání, 2 (1945), s. 105.
- S. N. Při zpívaných mších sv., 1 (1947), s. 26.

Liturgický jazyk

- HNOJEK, Antonín Vojtěch. O latinské řeči při službách Božích v západních krajinách katolické církve, 4 (1833) s. 573–585.
- HAVRÁNEK, František. O užívání latinského jazyku při katolických službách Božích, 4 (1841) s. 623–650.
- VOTÝPKA, Josef. Některé výslipky církvi Boží činěné, 3 (1849), s. 25–43.
- HAUSMANN, Josef. Latina při výkonech liturgických, 3 (1865), s. 202–204.
- K. V. Obor jazyka národního při službách Božích katolických, 3 (1865), s. 204–208
- BARTÁK, Josef. O užívání jazyka mateřského v liturgii [1], 1 (1870), s. 1–44.
- BARTÁK, Josef. O užívání jazyka mateřského v liturgii [2], 2 (1870), s. 106–149.
- BOROVÝ, Klement. Máme-liž v liturgii zůstatí při latině [1], 3 (1870), s. 176–206.
- BOROVÝ, Klement. Máme-liž v liturgii zůstatí při latině [2], 4 (1870), s. 284–293.
- BARTÁK, Josef. Služby Boží v jazyku slovanském, 4 (1872), s. 278–284.
- BARTÁK, Josef. Římsko-slovanský ritus v Emauzích, 8 (1878), s. 561–570.
- BOROVÝ, Klement. Staroslovanská liturgie v Černé Hoře, 6 (1888), s. 374.
- HRUBÍK, František. O užívání slovanského jazyka v posv. liturgii [dekret z 5. srpna 1898], 3 (1899), s. 189–191.

SKOČDOPOLE, Antonín. Mohou se o Božím těle u čtyř oltářů evangelia, jakož i ostatní modlitby česky zpívati. Platí totéž o modlitbách i žalmu při úvodu šestinedělky, 3 (1903), s. 212–214.

OLIVA, Jan. Latina či národní jazyk, 10 (1903), s. 644–647.

VAJS, Josef. Liturgický jazyk slovanský v Chorvatsku, Dalmácii a na sousedních ostrovech, 1 (1905), s. 82–85.

VAJS, Josef. Nový dekret o užívání jazyka Slovanského v liturgii ze dne 18. prosince 1906, 3 (1907), s. 194–200.

STEJSKAL, František. O zpívání epištoly a evangelia při mši sv. jazykem českým, 9 (1923), s. 494.

Č. H. Český zpěv evangelia při zpívané mši sv., 4 (1944), s. 230–231.

5.3. Na hlubinu⁸¹

Časopis s názvem *Na hlubinu – revue pro duchovní život* vycházel v Olomouci v nakladatelství Kazatelského řádu Krystal v letech 1926–1948. Po celou dobu existence jej vedl P. fr. Silvestr Maria Brait, O.P., který převedl do českého prostředí francouzský dominikánský měsíčník *La vie spirituelle*, vydávaná Marie-Vincentem Berdotem, O.P. Časopis *Na hlubinu* měl za cíl jednak působit na obnovování duchovního života v českých zemích, jednak oslovovat širší okruh čtenářů texty s vysokou teologickou i kulturní úrovní.⁸² Přes snahu o širší zaměření jej lze charakterizovat jako „*revue o duchovním životě pro katolickou inteligenci.*“⁸³ Důraz na spiritualitu byl pro typický časopis typický po celou dobu, kdy vycházel.

Z hlediska liturgického se na obsah revue *Na hlubinu* zaměříme z důvodu jejího širokospektrálního nároku a také proto, že nám poskytuje průhled k pracím řeholníků-

⁸¹ Excerpta z časopisu *Na hlubinu* s ohledem na liturgiku získána na základě údajů v NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926–1948. Bibliografie revue pro duchovní život*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. Dále jen NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926–1948*.

Autor bibliografie uměle vytvořil členění seriálů: (1) Kurs duchovního života (1927); (2) Přátelství s Bohem (1928); (3) Kurs vnitřní modlitby (1929); (3) Kurs o darech Ducha sv. (1930); (4) Kurs o následování Krista (1931); (5) Kurs o lásce k Bohu (1932); (6) Kurs o milosti (1933); (7) Kurs o kněžství (1934); (8) Kurs o Církvi jakožto zdroji duchovního života (1935); (9) Kurs o ctnosti (1936); (10) Kurs o mystickém těle Kristově (1937); (11) Kurs asketicko-mystický (1938); (12) Kurs o duchovním očišťování (1939-1940); (13) Základy duchovního života (1941); (14) Mystická cesta (1942–1943); Kurs duchovního života pro začátečníky (1943–1944/1945). Srov. *Tamtéž*, s. 5. Viz též MACEK, Petr. *Revue Na hlubinu a Filosofická revue. Sonda do intelektuálních dějin meziválečného katolicismu v díle české dominikánské provincie*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2011.

⁸² Srov. NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926–1948*, s. 3.

⁸³ *Tamtéž*.

liturgiků, z nichž mezi bratry kazateli vyniká vedle Braita především P. fr. Antonín Čala, O.P.

Teorie liturgie

BRAITO, Silvestr Maria. Slavnosti náboženské a jejich civilní parodie, 1 (1933), s. 57–58.

BRAITO, Silvestr Maria. Sláva liturgie, 9 (1934), s. 584–585.

S. N. Liturgií k vítězství nad hmotou, 1 (1935), s. 42–50.

ČALA, Antonín. Pojem liturgie. 1 (1936), s. 11–16.

ČALA, Antonín. Pojem liturgie. 2 (1936), s. 78–81.

BRAITO, Silvestr Maria. Liturgické poslání Církve, 2 (1936), s. 126–127.

ČALA, Antonín. Pojem liturgie, 3 (1936), s. 159–162.

ČALA, Antonín. Předmět liturgie, 4 (1936), s. 237–242.

ČALA, Antonín. Předmět liturgie, 5 (1936), s. 315–319.

ČALA, Antonín. Cíl a užitek liturgie, 8 (1936), s. 542–547.

ČALA, Antonín. Liturgický symbolismus, 9 (1936), s. 624–627.

ČALA, Antonín. Liturgický symbolismus, 10 (1936), s. 681–685.

ŠVACH, Prokop. Liturgie a mystika, 4 (1939), s. 251–253.

CESTA, Pavel. Vzdělání posvěcené liturgií, 10 (1936), s. 693–697.

ĎURKAŇ, Jan. Význam liturgie pro lid, 7 (1940), s. 404–416.

F. M. Liturgie a dítě, 2 (1941), s. 97–101.

STŘEDA, Jindřich. Liturgická slova, 7 (1941), s. 408–411.

S. N. Slova liturgie, 7 (1941), s. 408–411.

BRAITO, Silvestr Maria. Modlitba soukromá a liturgická, 4 (1943), s. 249–250.

BRAITO, Silvestr Maria. Liturgií k lásce, 7 (1943), s. 443–444.

BRAITO, Silvestr Maria. Jaká liturgie, taková modlitba, 5 (1944–1945), s. 316–317.

Liturgická praxe, liturgický rok

DITTL, Tomáš. Církevní rok [1], 1 (1931), s. 25–27.

DITTL, Tomáš. Církevní rok [2], 2 (1931), s. 83–85.

DITTL, Tomáš. Církevní rok [3], 3 (1931), s. 165–168.

DITTL, Tomáš. Církevní rok [4], 6 (1931), s. 313–316.

DITTL, Tomáš. Církevní rok [5], 8 (1931), s. 450–452.

DITTL, Tomáš. Církevní rok [6], 10 (1931), s. 565–567.

- DITTL, Tomáš. Církevní rok [7], 1 (1932), s. 28–32.
- DITTL, Tomáš. Církevní rok [8], 2 (1932), s. 103–106.
- DITTL, Tomáš. Církevní rok [9], 3 (1932), s. 150–152.
- CINEK, František. Svatí v liturgii, 5 (1932), s. 264–270.
- DITTL, Tomáš. Církevní rok [10]. 1932, roč. VII, č. 9, s. 514–516.
- SCHERZER, Augustin. Je myslitelná farnost liturgicky žijící, 2 (1935), s. 109–112.
- ČALA, Antonín. Účast věřících na liturgii, 6 (1936), s. 404–411.
- DACÍK, Reginald Maria. Růženec při mši svaté, 2 (1936), 2, s. 137.
- DACÍK, Reginald Maria. Růženec při mši svaté, 3 (1936), s. 208.
- S. N. Liturgie ve farnosti, 10 (1936), s. 702–704.
- BRAITO, Silvestr Maria. Dvě liturgické primitivní poznámky, 3 (1937), s. 213.
- DACÍK, Reginald Maria. Náboženský týden, 2 (1938), s. 121–123.
- BRAITO, Silvestr Maria. Trojí vigilie, 1 (1940), s. 52–53.
- BOCHOŘÁK, Klement. Na okraj římského misálu, 8 (1941), s. 465.
- BOCHOŘÁK, Klement. O obecném užitku římského misálu, 3 (1942), s. 148–153.
- CYPRIÁN. Nechte kněze u oltáře, 6 (1942), s. 322–323.
- S. N. Osobní indult privilegovaného oltáře, 8 (1942), s. 497.
- BRAITO, Silvestr Maria. Méně kadidla, 8 (1942), s. 497–498
- S. N. Postavení kněze, 5 (1943), s. 302–304.
- BRAITO, Silvestr Maria. Svaté obrázky, 7 (1943), s. 429–432.
- ČALA, Antonín. Význam církevního roku, 1 (1944–1945), s. 15–20.

Mše svatá, eucharistie

- AMIABLE, M. Jak možno za někoho dokonale přijímat, 5 (1930), s. 232–243.
- SIMONIN, H. D. Svátost Eucharistie podle svědectví Písma sv., 1 (1931), s. 28–35.
- ČALA, Antonín. Ritus mše svaté, 7 (1931), s. 391–396.
- BRAITO, Silvestr Maria. Naše účast na oběti mše svaté, 7 (1936), s. 490–491.
- ČALA, Antonín. Obtíže spojené s účastí na liturgii, 7 (1936), s. 441–446.
- ČALA, Antonín. Střed celého náboženského života, 1 (1937), s. 11–16.
- ČALA, Antonín. Podstata eucharistické oběti, 3 (1937), s. 156–162.
- ČALA, Antonín. Skutečnost eucharistické oběti, 7 (1937), s. 444–452.
- ČALA, Antonín. Skutečnost eucharistické oběti, 8 (1937), s. 533–538.
- ČALA, Antonín. Vývoj eucharistické oběti, 10 (1937), s. 678–686.
- ČALA, Antonín. Stupňové modlitby, 1 (1938), s. 24–30.

- ČALA, Antonín. Vstup – introit, 2 (1938), s. 111–115.
- ČALA, Antonín. Kyrie a gloria, 3 (1938), s. 163–169.
- ČALA, Antonín. Zpěvy mezi čtením Písma, 6 (1938), s. 402–407.
- ČALA, Antonín. Kredo, 7 (1938), s. 479–481.
- ČALA, Antonín. Obětování, 8 (1938), s. 538–543.
- ČALA, Antonín. Obětování, 9 (1938), s. 603–609.
- ČALA, Antonín. Preface, 10 (1938), s. 666–670.
- ČALA, Antonín. Modlitby kánonu před proměňováním, 2 (1939), s. 100–106.
- ČALA, Antonín. Proměňování, 3 (1939), s. 165–170.
- ČALA, Antonín. Modlitby kánonu po proměňování, 6 (1939), s. 346–351.
- ČALA, Antonín. Modlitby kánonu po proměňování, 7 (1939), s. 403–408.
- ČALA, Antonín. Příprava k obětní hostině, 8 (1939), s. 472–480.
- ČALA, Antonín. Svaté přijímání, 9 (1939), s. 547–553.
- ČALA, Antonín. Po svatém přijímání, 10 (1939), s. 615–619.
- ČALA, Antonín. Liturgie nejsvětější svátosti, 9 (1940), s. 538–543.
- ČALA, Antonín. Liturgie nejsvětější svátosti, 10 (1940), s. 592–598.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, 2 (1942), s. 87–96.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, 3 (1942), s. 153–156.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, které mají vztah ke křtu, 5 (1942), s. 285–290.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, které mají vztah k Eucharistii, 1 (1943), s. 38–43.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, které mají vztah k Eucharistii, 2 (1943), s. 116–120.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, které mají vztah k Eucharistii, 4 (1943), s. 221–225.
- BRAITO, Silvestr Maria. Dobré časté svaté přijímání, 1 (1943), s. 60–62.

Ostatní svátosti a svátostiny

- HÉRIS, CH. V. O svátostech, 3 (1927), s. 162–167.
- HÉRIS, CH. V. Svátost pokání, 5 (1927), s. 258–261.
- S. N. Liturgické posvěcení času [1], 7 (1927), s. 387–391.
- S. N. Liturgické posvěcení času [2], 8 (1927), s. 451–459.
- S. N. Liturgické posvěcení času [3], 9 (1927), s. 531–536.
- S. N. Liturgické posvěcení času [4], 10 (1927), s. 568–571.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [1], 2 (1929), s. 91–95.
- BRAITO, Silvestr Maria. K častější svaté zpovědi, 2 (1929), s. 102–103.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [2], 3 (1929), s. 145–146.

- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [3], 4 (1929), s. 209–212.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [4], 5 (1929), s. 257–259.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [5], 7 (1929), s. 338–340.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [6], 8 (1929), s. 409–411.
- DITTL, Tomáš. Liturgie svátostí [7], 9 (1929), s. 455–459.
- S. N. Svěcení kněžstva [1], 1 (1930), s. 31–34.
- S. N. Svěcení kněžstva [2], 4 (1930), s. 176–178.
- FAULCONNIER, L. de. Soulad svátostí, 3 (1930), s. 115–122.
- S. N. Svěcení kněžstva [3], 5 (1930), s. 224–227.
- S. N. Svěcení kněžstva [4], 6 (1930), s. 266–269.
- S. N. Svěcení kněžstva [5], 8 (1930), s. 374–376.
- S. N. Svěcení kněžstva [6], 9 (1930), s. 430–433.
- S. N. Svěcení kněžstva [7], 10 (1930), s. 476–481.
- S. N. Význam a podstata svátostí [1], 1 (1933), s. 28–31.
- S. N. Význam a podstata svátostí [2], 3 (1933), s. 166–168.
- S. N. Svátostiny [1], 1 (1934), s. 28–30.
- S. N. Svátostiny [2], 3 (1934), s. 158–160.
- S. N. Liturgické posvěcení času, 2 (1935), s. 96–103.
- S. N. Liturgické posvěcení kultury, 6 (1935), s. 346–351.
- S. N. Liturgické posvěcení místa, 2 (1935), s. 156–163.
- S. N. Liturgické posvěcení práce, 4 1935, s. 216–221.
- S. N. Liturgické posvěcení rodiny, 5 (1935), s. 289–296.
- BRAITO, Silvestr Maria. Živá svátost křesťanského manželství, 2 (1938), s. 130–132.
- MIKLÍK, Konstantin. Liturgický výraz učení o biřmování, 10 (1939), s. 604–615.
- S. N. Styl a tajemství svatého biřmování, 6 (1939), s. 351–357.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátostí, 3 (1940), s. 150–153.
- ČALA, Antonín. Liturgie křesťanského znovuzrození [1], 5 (1940), s. 285–291.
- ČALA, Antonín. Liturgie křesťanského znovuzrození [2], 6 (1940), s. 347–352.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti biřmování, 8 (1940), s. 482–492.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti pokání [1], 1 (1941), s. 16–21.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti pokání [2], 2 (1941), s. 76–80.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti nemocných [1], 4 (1941), s. 235–241.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti nemocných [2], 5 1941, s. 287–290.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti zasvěcení kněžstva [1], 6 (1941), s. 348–353.

- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti svěcení kněžstva [2], 7 (1941), s. 415–421.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti svěcení kněžstva, 8 (1941), s. 498–504.
- ČALA, Antonín. Liturgie svátosti manželství, 9 (1941), s. 581–586.
- ČALA, Antonín. Svátostiny, jež mají vztah k svátosti pokání, 9 (1942), s. 552–555.
- S. N. Divné a nesrozumitelné křty, 2 (1947), s. 63–64.

Liturgické hnutí

- S. N. Liturgické hnutí v Americe, 3 (1927), s. 186.
- S. N. Třetí liturgický týden, 4 (1936), s. 277.
- P. Š. Liturgické hnutí v Anglii, 7 (1936), s. 483–485.
- BRAITO, Silvestr Maria. Německý liturgický týden v Moravské Třebové, 9 (1936), s. 634–635.
- DACÍK, Reginald Maria. Liturgické hnutí, 3 (1938), s. 196–198.
- BRAITO, Silvestr Maria. Korektura k liturgickému hnutí, 8 (1940), s. 496–497.
- STŘEDA, Jindřich. Liturgické hnutí, 9 (1941), s. 607–609.
- S. N. K otázce liturgického hnutí, 7 (1944–1945), s. 430–431.
- BRAITO, Silvestr Maria. K liturgickému hnutí, 7 (1938), s. 492.
- BRAITO, Silvestr Maria. Hnutí biblické a liturgické, 10 (1948), s. 296–297.

Východní liturgie

- CHODIL, F. První liturgická kniha obřadu byzantského v staroslověnském jazyku, 7 (1942), s. 434–436.
- S. N. Modlitba ve východní církvi, 8 (1944–1945), s. 500.
- S. N. Katolický východní obřad, 3 (1947), s. 107.

Liturgická hudba a zpěv, umění a liturgie

- S. N. Musica Sacra, 6 (1927), s. 375.
- BRAITO, Silvestr Maria. Zpěv při mši svaté, 4 (1934), s. 242–243.
- S. N. Liturgie a umění, 4 (1935), s. 239–242.
- ŠTORM, Břetislav. Liturgie a architektura, 6 (1935), s. 359–364.
- BRAITO, Silvestr Maria. Posvátná hudba, 10 (1935), s. 633–634.
- S. N. O významu gregoriánského chorálu pro liturgii, 2 (1938), s. 83–90.
- TICHÝ, Otto Albert. Jak je třeba rozuměti slovu chrámový zpěv polyfonní, 8 (1938), s. 520–526.

ŠTORM, Břetislav. Umění v liturgii, 4 (1940), s. 224–227.

ŠTORM, Břetislav. Umění v liturgii, 5 (1940), s. 296–300.

DACÍK, Reginald Maria. Duchovní koncerty v kostelích, 6 (1941), s. 365–367.

BRAITO, Silvestr Maria. Malá, ale naléhavá poznámka pro varhaníky, 5 (1942), s. 308–309.

S. N. Výklad liturgických zpěvů 28., 29. a 30. června, 6 (1943), s. 378–379.

DITTL, Tomáš M. Ke kostelnímu zpěvu, 9 (1943), s. 553–554.

S. N. Varhaník a církevní rok, 1 (1947), s. 26–28.

S. N. Varhaník a církevní rok II, 2 (1947), s. 67–68.

5.4. Nový život⁸⁴

Katolický exilový časopis s podtitulem *Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry* vycházel v letech 1949–1954 v Londýně a poté do roku 2011 v Římě (Křesťanská akademie). Liturgická témata jsou v *Novém životě* spojena především se jménem ThDr. Alexandera Heidlera (1916–1980), který v říjnu 1949 odešel do exilu, působil zejména ve Spolkové republice Německo a byl znám z rozhlasového vysílání Radia Svobodná Evropa pod jménem Otec Křišťan.

Sonda do časopisu *Nový život* ukazuje liturgická témata v prostředí českého katolického exilu Londýně a posléze v Římě po roce 1948. Jedná se o seznam krátký: velká část liturgicky zaměřených článků v *Novém životě* spadá mimo sledované období a řada textů s tématem liturgie měla ráz spíše informační a spirituální (např. seriál Alexandra Heidlera s názvem Kapitoly o svátostech).

S. N. Katolická víra v praxi. Svatá oběť, kterou přinášíme, 5 (1950), s. 27–28

ŠVÉDA, Zdeněk. Obřady Svatého týdne v nové úpravě, 4 (1957), s. 78–80.

S. N. Zjednodušení předpisů o postu před svatým přijímáním, 4 (1958), s. 87.

HEIDLER, Alexander. Katolické náboženské pořady rozhlasové stanice Svobodná Evropa, 10–12 (1952), s. 11–12.

HEIDLER, Alexander. Než začnu hovořit o svátostech, 1 (1958), s. 8–9.

HEIDLER, Alexander. Křest v dějinách a v praxi, 6 (1958), s. 128–129.

HEIDLER, Alexander. Bible o eucharistii, 2 (1959), s. 40–42.

⁸⁴ Excerpta z časopisu *Nový život* s ohledem na liturgiku poskytla kolegyně Mgr. Marie Benáková.

HEIDLER, Alexander. Naše mše svatá. Přehled eucharistické liturgie v dějinách a v dnešní praxi římského obřadu, 4 (1959), s. 88–90.

HEIDLER, Alexander. Eucharistický život, 5 (1959), s. 118–121.

HEIDLER, Alexander. Svaté pomazání nemocných, 9–10 (1960), s. 194–195.

ROPS, Daniel. Mše svatá, 5 (1962), s.

BABOR, Jiří. Bible a liturgie. Dědictví cyrilometodějské [1], 4 (1963), s.

BABOR, Jiří. Bible a liturgie. Dědictví cyrilometodějské [2], 4 1963 66

Preface k slavnostem jubilea, 3 (1966), s. 62

5.5. Pax⁸⁵

V letech 1926–1939 vycházel zásluhou Emauzského kláštera měsíčník přímo svázaný s liturgickým hnutím v Republice československé⁸⁶ s názvem *Pax – časopis pro přátele liturgie a řádu sv. Benedikta*: „*náš časopis chce v první řadě přivést lid nazpět do kostela, k oltáři a k Oběti mešní, která je duší a životem veškeré zbožnosti.*“⁸⁷

Do roku 1932 vycházelo šest dvojčísel, poté většinou dvanáct jednotlivých čísel; zvláštní přílohu tvořily *Sborníky liturgických týdnů* v Praze. I díky propojení s benediktinským řádem nabízel „liturgicko-benediktinský“ časopis vedle kvalitního zpracování (tisk, černobílé obrázky a fotografie) a původních českých textů také překlady článků a recenze knih ze zahraničí.

Náplň i zásluhy listu dobře charakterizuje oznámení o jeho „dočasném“ ukončení z konce roku 1939: „*Děkujeme Vám všem za Váš přátelský zájem a za podporu liturgického hnutí, které je u nás stále ještě v začátcích. Nemíníme také opustit práci, kterou jsme si na tomto poli předsevzali a dosud vykonali. Čtenářům se dostaly do rukou odborné články z liturgie i z dějin Řádu. Velká práce byla vykonána pořádáním ‚Liturgických týdnů‘, jejichž přednášky byly vydány ve zvláštních Sbornících. Po první vyšly u nás v českém překladu všechny liturgické hymny od vldp. Škráška. V příloze vycházely historické práce Dr. A. Neumanna. Doufáme pevně, že v krátké době předstoupíme před Vás s novými podněty a novými pracemi v liturgickém oboru. Těšíme se, že pak náš hlas opět zaslechnete. (...) S Bohem a na shledanou.*“⁸⁸

⁸⁵ Excerpta z časopisu *Pax* získána vlastním zpracováním.

⁸⁶ Viz JANOŠEK, Hroznata František. *S Jirím Reinsbergem o Emauzích a liturgickém hnutí*. 1. vydání. Týn nad Vltavou: Marek Svoboda, 2000.

⁸⁷ S. N. Úvodník. In *Pax* 1 (1933), s. 1.

⁸⁸ SCHALLER, Marian. Naším milým přátelům. In *Pax* 11–12 (1939), s. 209.

Liturgické hnutí

- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické hnutí naší doby, 5–6 (1926), s. 114–123.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické hnutí naší doby, 7–8 (1926), s. 170–178.
- LICHTENSTEIN, Ildefons. Základní myšlenky a modlitby k oběti a přijímání ve šmi svaté, 5–6 (1929), s. 163–171.
- VYKOUKAL, Arnošt. První mezinárodní liturgický sjezd v Antverpách, 9–10 (1930), s. 218–221.
- MOUREAU, E. Liturgická akce, 9–10 (1930), s. 224–227.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [1]. Kříž a oltář, 11–12 (1932), s. 241–244.
- SCHALLER, Marian. Střed a pramen liturgie, 3–4 (1932), s. 86–90.
- SCHALLER, Marian. Ceremonie [1], 5–6 (1932), s. 139–144.
- SCHALLER, Marian. Ceremonie [2], 7–8 (1932), s. 175–180.
- SCHALLER, Marian. Chrám, 9–10 (1932), s. 206–214.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické aklamace, 1 (1933), s. 2–4.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [2], 1 (1933), s. 18–20.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá. Introibo ad altare Dei [3], 2 (1933), s. 41–44.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [4]. Obětování, 3 (1933), s. 106–108.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [5]. Obětování, 4 (1933), s. 125–127.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [6]. Preface, 5 (1933), s. 163–166.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [7]. Kánon před proměňováním, 6 (1933), s. 205–207.
- CINEK, František. Mše svatá a svatí, 6 (1933), s. 212–215.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [8]. Proměňování, 7 (1933), s. 244–
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [9]. Kánon po svatém proměňování, 8 (1933), s. 286–288.
- LANG. Basil. Dominus vobiscum, 8 (1933), s. 299–311.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [10]. Pater noster, 9 (1933), s. 321–324.
- LANG. Basil. Amen [1], 9 (1933), s. 355–360.
- ALBRECHT, Justin. Mše svatá [11], 10 (1933). Svaté přijímání, s. 362–366.
- LANG. Basil. Amen [2], 10 (1933), s. 381–390.
- KAŠPAR, Karel. Úvodní proslov k Liturgickému týdnu, 11–12 (1933), s. 405–406.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické snahy a cíle moderní doby, 11–12 (1933), s. 407–417.
- SOUKUP, Emilián. Modlitba individuální a liturgická v životě křesťanském, 11–12 (1933), s. 418–425.
- WENZEL, Placid. Účast křesťana na kněžství Ježíše Krista, 11–12 (1933), s. 441–461.

- SCHALLER, Marian. Mše svatá centrem křesťanského života, 11–12 (1933), s. 462–465.
- SCHUBERT, Augustin. Liturgická orientace života farní osady, 11–12 (1933), s. 529–542.
- BERAN, Josef. Liturgie jako součást náboženské výuky, 11–12 (1933), s. 543–549.
- KRLÍN, Josef. Mše svatá v životě inteligenta, 11–12 (1933), s. 501–508.
- REBAN, Karel. Katolická akce a liturgie, 11–12 (1933), s. 518–528.
- KLEMENT, Method. Liturgie a mládež, 11–12 (1933), s. 550–564
- KAŠPAR, Karel. Závěrečný proslov k Liturgickému týdnu, 11–12 (1933), s. 565–566.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgie exotickými květy [k Liturgickému týdnu 1933], 1 (1934), s. 1–3.
- S. N. Liturgické časopisy, 1 (1934), s. 39–40.
- S. N. Program Ligy liturgické a farní akce v Portugalsku [1], 2 (1934), s. 56–61.
- REBSTOCK, Bonaventura. Liturgické exercicie [1], 2 (1934), s. 72–77.
- S. N. Liturgické hnutí [pozvánky], 2 (1934), s. 97–98.
- S. N. Program Ligy liturgické a farní akce v Portugalsku [2], 3 (1934), s. 107–111.
- REBSTOCK, Bonaventura. Liturgické exercicie [2], 3 (1934), s. 113–118.
- LANG, Basil. Kyrie eleison [1], 4 (1934), s. 129–135.
- REBSTOCK, Bonaventura. Liturgické exercicie [3], 4 (1934), s. 146–154.
- LANG, Basil. Kyrie eleison [2], 5 (1934), s. 188–193.
- S. N. Liturgické hnutí [pozvánky, informace], 6 (1934), s. 235–237.
- WENZEL, Placid. Proměnění, 8 (1934), s. 283–287.
- LANG, Basil. Gloria tibi Domine [1], 8 (1934), s. 293–298.
- LANG, Basil. Gloria tibi Domine [2], 9 (1934), s. 327–332.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Časté sv. přijímání, 9 (1934), s. 332–338.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgie svátosti požadavkem lidské duše a splněním jejích potřeb, 11–12 (1934), s. 408–417.
- BURÝŠEK, Josef. Příprava svátostné hmoty. Svěcení sv. olejů na Zelený čtvrtek. Výklad svěcení obřadů a textů, 11–12 (1934), s. 477–500.
- TOMAN, Josef. Svěcení křestní vody na Bílou sobotu. Výklad obřadů a textů, 11–12 (1934), s. 501–515.
- STŘÍŽ, Antonín. Obnova křtu jako veřejná pobožnost lidu a pobožnost soukromá, 11–12 (1934), s. 525–537.

- SCHUBERT, Augustin. Výklad obřadů sv. biřmování a význam darů Ducha svatého, 11–12 (1934), s. 561–573.
- KLEMENT, Method. Obřady sv. křtu dítek a dospělých, 11–12 (1934), s. 574–585.
- HROCH, Karel B. Liturgie a všední den, 2 (1935), s. 44–49.
- S. N. Liturgie a pobožnost soukromá, 2 (1935), s. 61–65.
- KLEMENT, Method. Liturgie a duchovní život, 2 (1935), s. 70–74.
- S. N. Liturgické zprávy, 2 (1935), s. 76.
- HROCH, Karel B. Radost a síla mše sv., 4 (1935), s. 123–129.
- S. N. Z liturgického hnutí, 10 (1935), s. 398–400.
- HROCH, Karel B. Jistota liturgie, 4 (1936), s. 89–90.
- HROCH, Karel B. Svaté společenství, 6 (1936), s. 119–122.
- HROCH, Karel B. Svatý prostor, 7 (1936), s. 134–137.
- HROCH, Karel B. Útisk individuality liturgií, 8 (1936), s. 149–152.
- MELKA, Antonín. Eucharistie jako oběť a účast věřících na oběti, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 13–24
- CINEK, František. Svaté přijímání – obětní hostina, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 24–33.
- S. N. Budoucí liturgické reformy, 7 (1937), s. 105–110.
- Deo gratias [aklamace], 8 (1937), s. 120–123.
- LECLERCQ, Jakub. Liturgická zbožnost, 8 (1937), s. 123–128.
- MÄDER, Robert. K atolická akce a liturgie, 9 (1937), s. 141–144.
- WELZEL, B. My jsme všichni obětní dar, 10 (1937), s. 157–160.
- CAPELLE, Bernard. Svatá Stolice a liturgické hnutí [1], 3 (1938), s. 33–36.
- HROCH, Karel B. Vzrůst poznání o Mši svaté, 5 (1938), s. 94–98.
- CAPELLE, Bernard. Svatá Stolice a liturgické hnutí [2], 5 (1938), s. 106–108.
- CAPELLE, Bernard. Svatá Stolice a liturgické hnutí [3], 6 (1938), s. 135–138.

Liturgický rok

- VYKOUKAL, Arnošt. K dějinám Nového roku, 1–2 (1926), s. 2–7.
- COEKOLL, Benedikt. Zjevení Páně, 1–2 (1926), s. 8–14.
- VYKOUKAL, Arnošt. Květná neděle v Jerusalemě roku 390, 3–4 (1926), s. 65–70.
- CZERNIN, Wolfgang. Liturgické myšlenky Vánoc, 11–12 (1926), s. 304–308.
- SCHALLER, Marian. Svěcení „hromnic“, 1–2 (1927), s. 50–55.
- VYKOUKAL, Arnošt. Oprava kalendáře, 3–4 (1927), s. 58–60.

- SCHALLER, Marian. Půst, 3–4 (1927), s. 63–74.
- ROTH, Benno. Velikonoční svíce, 3–4 (1927), s. 89–94.
- SCHALLER, Marian. Slavnost vítězství, 5–6 (1927), s. 162–165.
- VYKOUKAL, Arnošt. Ohlašování Narození Páně, 11–12 (1927), s. 281–285.
- KLEMENT, Method. Radost velikonoční vyjádřená liturgií Bílé soboty, 3–4 (1928), s. 96–101.
- VYKOUKAL, Arnošt. Na úsvitu nového církevního roku, 11–12 (1928), s. 277–284
- VELÍŠEK, Bernard. Advent, 11–12 (1928), s. 309–311.
- VELÍŠEK, Bernard. Doba předpostní, 1–2 (1929), s. 24–27.
- HÄNSLER, Jindřich. Advent, 11–12 (1929), s. 292–306.
- LICHTENSTEIN, Ildefons. K svátku Zjevení Páně, 1–2 (1931), s. 22–26.
- LICHTENSTEIN, Ildefons. Aj, já dívka Páně. K svátku Zvěstování Panny Marie, 3–4 (1931), s. 92–96.
- LICHTENSTEIN, Ildefons. Hromnice, 1–2 (1932), s. 32–36.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Liturgické obyčeje o svátku Zjevení Páně, 1 (1933), s. 5–7.
- BERAN, Josef. Svěcení vody tříkrálové 1(1933), s. 7–10.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Ignáce, biskupa a mučedníka, 2 (1933), s. 44–49.
- BERAN, Josef. K historickému vývoji liturgického průvodu na svátek Hromnic, 2 (1933), s. 49–55.
- BERAN, Josef. Sv. Řehoř Vel. V iniciálkách misálů a graduálů, 3 (1933), s. 81–89.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Řehoře, papeže, vyznavače a učitele církevního, 3 (1933), s. 90–96.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Jana Kapistrana, vyznavače, 3 (1933), s. 109–114.
- BERAN, Josef. Oslík v průvodu liturgickém na Květnou neděli, 4 (1933), s. 142–149.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka, 4 (1933), s. 149–156.
- LANG, Basil. Slavnost posvěcení chrámu, 5 (1933), s. 172–182.
- BERAN, Josef. Zvláštnosti mariánského kultu v pražských misálechz doby Karla IV., 6 (1933), s. 201–204.
- S. N. O třídění svátků, 6 (1933), s. 218–219.
- VELÍŠEK, Bernard. Navštívení Panny Marie, 7 (1933), s. 241–244.
- BERAN, Josef. K svátku Navštívení Panny Marie, 7 (1933), s. 257–262.

- CINEK, František. Prožívání církevního roku, 11–12 (1933), s. 426–440.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Pavla, prvního poustevníka a vyznavače, 1 (1934), s. 4–8
- BERAN, Josef. Neděle po Zjevení Páně, 1 (1934), s. 8–13.
- CINEK, František. Z bohoslužebného kalendáře svatých. Sv. Petra Damiani, biskupa, vyznavače a Učitele Církve, 2 (1934), s. 44–50.
- BERAN, Josef. K svátku sv. Blažeje, 2 (1934), s. 54–56.
- CINEK, František. Z bohoslužebného kalendáře svatých. Sv. Klimenta Marie Hofbauera, vyznavače, 3 (1934), s. 98–104.
- CINEK, František. Z bohoslužebného kalendáře svatých. Sv. Anselma, biskupa, vyznavače a učitele církevního, 4 (1934), s. 155–160.
- BERAN, Josef. Neděle provodní [první neděle velikonoční], 5 (194), s. 163–169.
- BERAN, Josef. Předchůdce Páně v liturgii, 6 (1934), s. 211–217.
- BERAN, Josef. K svátku Navštívení Panny Marie, 7 (1934), s. 257–261.
- S. N. Liturgické čtení bible [přehled], 7 (1934), s. 276–280.
- BERAN, Josef. Povýšení sv. Kříže, 9 (1934), s. 324–327.
- WENZEL, Placid. Obřezání Páně, 1 (1935), s. 2–11.
- BERAN, Josef. Barva růžová v liturgii postní, 3 (1935), s. 88–92.
- CINEK, František. Sedmibolestné Panny Marie, 4 (1935), s. 141–147.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Athanasius, biskup, vyznavač a učitel církevní, 4 (1935), s. 164–169.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Antonína Paduánského, vyznavače, 6 (1935), s. 222–227.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Sv. Prokopa, opata, patrona českého, 7 (1935), s. 249–254.
- BERAN, Josef. Signifer, sanctus Michael, 9 (1935), s. 328–333.
- MALINA, Bedřich. Liturgie adventu [1], 11 (1936), s. 200–203.
- MALINA, Bedřich. Liturgie adventu [2], 12 (1936), s. 210–215.
- VELÍŠEK, Bernard. Církevní rok podle starého výkladu, 12 (1936), s. 215–219.
- MARMION, Columban. K slavnosti Zjevení Páně, 1 (1937), s. 4–5.
- MALINA, Bedřich. Liturgie předpostí, 1 (1937), s. 6–9
- MALINA, Bedřich. Liturgie postní, 2 (1937), s. 21–25.
- BAUR, Bedřich. Úterý třetího týdne po velikonocích, 4 (1937), s. 55–57.
- BAUR, Bedřich. Středa čtvrtého týdne po Svatém Duchu, 6 (1937), s. 87–89.

- PTÁČEK, Prokop. Liturgická díkyčinění v době adventní, 11 (1937), s. 170–172.
- HROCH, Karel B. Duchovní život a introity [nedělí v době adventní], 12 (1937), s. 180–183.
- VYKOUKAL, Arnošt. Církevní rok, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 5–13.
- BRAITO, Silvestr M. Doba adventní, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 13–16.
- MALINA, Bedřich. Narození a Zjevení Páně, Sborník IV. liturgického týdne (1937), 16–42.
- REBAN, Karel. Kvadragesima, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 43–52.
- SCHUBERT, Augustin. P. Maria v církevním roce, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 52–61.
- MIKLÍK, Konstantin. Kvatembry v církevním roce, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 65–74.
- STEHLÍK, Antonín. Doba velikonoční, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 74–76.
- SCHALLER, Marian. Svatodušní svátky, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 76–80.
- BERAN, Josef. Idea nedělí po svatodušních svátcích, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 81–87.
- HROCH, Karel B. Krok za krokem s Církví [doba vánoční], 1 (1938), s. 2–5.
- PTÁČEK, Prokop. Liturgické díkyčinění v době vánoční, 1 (1938), s. 9–13.
- VELÍŠEK, Bernard. Na sklonku vánoční doby, 2 (1938), s. 18–20.
- HROCH, Karel B. Myšlenky o velikonočních obřadech, 4 (1938), s. 49–50.
- COEKOLL, Benedikt. Ke svátku Nanebevstoupení Páně, 5 (1938), s. 82–88.
- HROCH, Karel B. Měsíc Panny Marie, 5 (1938), s. 94–98.
- VELÍŠEK, Bernard. Měsíc Panny Marie, 5 (1938), 98–100.
- VELÍŠEK, Bernard. Přijď, Svatý Duše, 6 (1938), s. 115–117.
- HROCH, Karel B. Od jeslí do večeředla, 6 (1938), s. 121–124.
- COEKOLL, Benedikt. Květy Božítělového průvodu, 6 (1938), s. 124–129.
- CINEK, František. Z mešního kalendáře svatých. Navštívení Panny Marie, 7 (1938), s. 166–168.
- VELÍŠEK, Bernard. Radostné očekávání, 12 (1938), s. 253–255.
- KLEMENT, Method. Rozjímání na den svatých Tří králů, 1 (1939), s. 7–11.
- PTÁČEK, Prokop. Introity doby postní [1], 3 (1939), s. 66–69.
- PTÁČEK, Prokop. Introity doby postní [2], 4 (1939), 92–94.

CINEK, František. Hlas liturgie vánoční o úhelném článku Credo, 11–12 (1939), s. 215–219.

Paramentika

VYKOUKAL, Arnošt. Pokrývky oltární a příslušenství kalicha, 5–6 (1928), s. 113–123.

S. N. Kalichové prádlo, 5–6 (1928), s. 123.

S. N. Palla, 7–8 (1928), s. 174–176.

S. N. Oltární pokrývky, 7–8 (1928), s. 232.

S. N. Tři náčrtky pro výzdobu rouch liturgických, 7–8 (1929), s. 230.

WINTERSIG, Athanasius. Liturgické knižní umění a nová mešní kniha, 11–12 (1929), s. 330–337

S. N. Antependium [1], 5–6 (1930), s. 136–137.

S. N. Antependium [2], 1–2 (1932), s. 46.

KNIEL, Kornel. Biskupská berla z Luçonu, 10 (1933), s. 397.

Liturgická hudba, liturgie hodin

SEDLÁČEK, Anselm. Chorál v novodobém hnutí liturgickém, 1–2 (1926), s. 29–35.

PETR, Cyril. Hudba liturgie, 3–4 (1926), s. 101–

SEDLÁČEK, Anselm. Chorál liturgickým zpěvem lidu, 5–6 (1926), s. 139–143.

SEDLÁČEK, Anselm. Liturgické slovo v posvátné hudbě, 9–10 (1926), s. 251–255.

SEDLÁČEK, Anselm. Pění žalmů v křesťanském starověku, 1–2 (1927), s. 43–49.

SEDLÁČEK, Anselm. Pění žalmů v křesťanském starověku, 3–4 (1927), s. 94–96.

SEDLÁČEK, Anselm. Pět hymnů v době nejstaršího křesťanství, 7–8 (1927), s. 189–197.

BOUŠKA, Sigismund. Hymny o slavnosti Posvěcení chrámu, 9–10 (1927), s. 225–227.

SEDLÁČEK, Anselm. O účasti mládeže při liturgickém zpěvu, 9–10 (1927), s. 265–269.

SEDLÁČEK, Anselm. Andělský hymnus ve svém původu a dějinném vývoji, 11–12 (1927), s. 315–321.

SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Introit, 1–2 (1928), s. 26–32.

SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Kyrie eleison, 5–6 (1928), s. 145–152.

- SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Graduální responsorium, 11–12 (1928), s. 312–317.
- SCHALLER, Marian. O-Antifony, 11–12 (1928), s. 318–320.
- SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Aleluja, 1–2 (1929), s. 4–8.
- SEDLÁČEK, Anselm. Řehole sv. Benedikta ve vývoji liturgického zpěvu, 3–4 (1929), s. 117–126.
- Liturgie a gregoriánský zpěv [překlad konstituce Pia XI. ze dne 20. prosince 1929], 5–6 (1929), s. 154–162.
- SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Traktus, 7–8 (1929), s. 188–190.
- SANTER, B. Liturgické slovo [překlad u knihy *Der liturgische Choral*], 7–8 (1929), 211–216.
- KAKŠ, Jan. Z nejstarší vánoční hymnologie, 11–12 (1929), s. 307–309.
- SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Sequence 1–2 (1930), s. 32–40.
- SEDLÁČEK, Anselm. Kongres v Arezzu 4.–15. září 1882. Několik vzpomínek z boje o tradiční chorál, 3–4 (1930), s. 54–67.
- JANSSENS, Vavřinec. Mariánské antifony. [Úvod.] Salve Regina, 5–6 (1930), s. 100–105.
- JANSSENS, Vavřinec. Mariánské antifony. Alma Redemptoris Mater – Plodná Spasitele Matko, 11–12 (1930), s. 280–284.
- VELÍŠEK, Bernard. Chorál v Emauzích, 7–8 (1930), s. 166–169.
- PETR, Cyrill. Padesát let emauzské hudby, 7–8 (1930), s. 185–193.
- SCHALLER, Marian. Schola artistica Beuronensis při práci v Emauzích, 7–8 (1930), s. 194–196.
- SEDLÁČEK, Anselm. O responsoriích v noční bohoslužbě, 9–10 (1930), s. 213–217.
- JANSSENS, Vavřinec. Mariánské antifony. Ave Regina coelorum – Zdrávas nebes Královno, 1–2 (1931), s. 10–12.
- SEDLÁČEK, Anselm. Vývoj mešních zpěvů ve středověku. Credo, 1–2 (1931), s. 12–18.
- JANSSENS, Vavřinec. Mariánské antifony. Regina caeli laetare – Vesel se, nebes Královno, 3–4 (1931), s. 64–67.
- S. N. Církevní hymnika ve svém bohatství, 7–8 (1931), s. 165–172.
- FUCHS, Alfred. Sekvence na svátek sv Benedikta [překlad] 9–10 (1932), s. 193.

- S. N. Církevní modlitby v adventě, 11–12 (1932), s. 270–275.
- STUDENÝ, Bruno. Modlitba breviáře, 11–12 (1932), s. 276
- VELÍŠEK, Bernard. Gregoriánský chorál v liturgii, 11–12 (1933), s. 509–517.
- FUCHS, Alfred. Básnická krása liturgického textu svěcení křestní vody, 11–12 (1934), s. 516–524.
- HÄNSLER, Jindřich. Žalmy breviáře, 3 (1935), s. 115–118.
- MALINA, Bedřich. Oprava hymnů v římském breviáři za Urbana VIII., 3 (1936), s. 63–68.
- MALINA, Bedřich. Sv. Řehoř VII. a jeho officium v breviáři, 9 (1936), s. 169–173.
- FUCHS, Alfred. Eucharistické hymny sv. Tomáše Akvinského [1], 9 (1937), s. 132–137.
- FUCHS, Alfred. Eucharistické hymny sv. Tomáše Akvinského [2], 10 (1937), s. 147–153.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [1], 7 (1938), s. 157–165.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [2], 8 (1938), s. 183–187.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [3], 9 (1938), s. 203–209.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [4], 10–11 (1938), s. 228–236.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [5], 12 (1938), s. 260–266.
- KLEMENT, Josef. Breviář v rukou laiků [6], 2 (1939), s. 29–36.

Liturgické umění

- SCHALLER, Marian. Liturgické umění, 5–6 (1926), s. 153–156.
- SCHALLER, Marian. Liturgické umění, 7–8 (1926), s. 192–196.
- SCHALLER, Marian. Liturgické umění, 9–10 (1926), s. 273–276.
- SCHALLER, Marian. Liturgické umění, 11–12 (1926), s. 311–314.
- S. N. Církev a církevní umění, 1–2 (1930), s. 4–12.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni, 9–10 (1930), s. 227–232.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 1–2 (1931), s. 38–42.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 3–4 (1931), s. 75–78.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 5–6 (1931), s. 119–122.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 7–8 (1931), s. 156–158.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 9–10 (1931), s. 219–228.
- HENNINGER, Josef. Příroda ve svatyni. Světlo, 11–12 (1931), s. 260–265.
- BERTRAM, Adolf. Dům Boží a brána nebes, 9–10 (1932), s. 193–196.

- HENNINGER, Josef. Velikonoční svíce, 3–4 (1932), s. 78–82.
- SCHALLER, Marian. Nádhera v liturgii, 1–2 (1932), s. 36–40.
- S. N. O stavbě a výzdobě chrámů, 1–2 (1932), s. 41–46
- VELÍŠEK, Bernard. Okrasa chrámu Páně podle nejnovějších církevních předpisů, 9–10 (1932), s. 231–234.
- FUCHS, Alfred. Poesie v liturgii, zvláště v římském misálu, 11–12 (1933), s. 466–493
- FUCHS, Alfred. Jacopone da todi [Stabat Mater, Dies irae], 1 (1934), s. 15–17.
- KLEMENT, Method. Vraťme se k žalmům, 1 (1934), s. 24–27.
- KLEMENT, Method. Svatopostní žalm, 3 (1934), s. 86–90.
- KLEMENT, Josef. Obrazy v liturgické výchově, 4 (1934), s. 124–129.
- HROCH, Karel B. Sociální význam zlata v liturgii, 7 (1935), s. 245–249.
- BERTRAM, Adolf. Dům Boží a brána nebes, 10 (1937), s. 145–147.

Dějiny liturgie, východní liturgie

- VAJS, Josef. Slovanská liturgie, 3–4 (1928), s. 60–64.
- VYKOUKAL, Arnošt. Dějiny hostie, 1–2 (1928), s. 1–10.
- HÖPFL, Hildebrand. Úcta mariánská ve starokřesťanském Římě, 5–6 (1929), s. 133–138.
- HÖPFL, Hildebrand. Úcta mariánská v Římě. Santa Maria Maggiore, 7–8 (1929), s. 182–187.
- PAVELKA, Vojtěch. Missale Romanum. Editio Lacensis, 3–4 (1931), s. 79–84.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Význam katechumenátu v křesťanském starověku, 3 (1933), s. 81–84.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Obřady katechumenátu v křesťanském starověku, 4 (1933), s. 122–125.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Obřady fotizomenátu v křesťanském starověku 5 (1933), 167–170.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Svátost biřmování v první církvi, 3 (1934), s. 84–86.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Kterak přijímali křesťané svátost oltářní, 5 (1934), s. 169–172.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Obřady věřících u stolu Páně, 6 (1934), s. 204–207.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Eucharistie v křesťanských chrámech, 10 (1934), s. 364–368.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Příprava křtěnců v starých dobách. Katechumenát, fotizomenát, 11–12 (1934), s. 469–476.

- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Pokání v křesťanském starověku, 1 (1935), s. 14–17.
- WENZEL, Placid. Sv. Benedikt a liturgie, 3 (1935), s. 96–107.
- WENZEL, Placid. Modlitba prvních křesťanů [1], 4 (1935), s. 152–156.
- WENZEL, Placid. Modlitba prvních křesťanů [2], 5 (1935), s. 170–173.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Obřady při svátosti pokání ve staré a středověké církvi, 3 (1935), s. 83–86.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Obřady při bývalém veřejném pokání, 5 (1935), s. 173–176.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Dějiny obřadů posledního pomazání, 9 (1935), s. 340–343.
- NEUMANN, Augustin. Účast arcibiskupa Jenštejna na zavedení svátku Navštívení P. Marie [1], 11 (1935), s. 430–437.
- KNIEL, Kornel. Jak ctílo rané křesťanství své mrtvé, 12 (1935), s. 459–465.
- VAJS, Josef. Jakého obřadu byla slovanská liturgie, zavedená sv. Cyrilem a Metodějem, východního či západního, 12 (1936), s. 220–226.
- VYKOUKAL, Arnošt. Nástin dějin Mše svaté, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 33–41.

Svátosti a svátostiny

- GOUGAUD, Ludvík. Svěcení chleba v kláštorech, 1–2 (1930), s. 29–31
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Sociální význam svátostí, 11–12 (1933), s. 494–500.
- FOLTYNOVSKÝ, Josef. Bezprostřední obřady před křtem a po křtu svatém, 1 (1934), s. 13–15.
- VELÍŠEK, Bernard. Požehnání sv. Maura, 1 (1935), s. 21–23.
- BERAN, Josef. Svátost nemocných, 7 (1935), s. 295–299.
- REBAN, Karel. Význam svátosti Pokání v životě křesťana. Kající praxe dříve a nyní, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 46–61.
- MIKLÍK, Konstantin. Zpovědní obřady v církvi západní a východní, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 62–78.
- BERAN, Josef. Poslední pomazání, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 78–86.
- VEČEŘE, Karel. Vývoj a stupně svátosti svěcení kněžstva, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 86–98.
- MALINA, Bedřich. Svátost svěcení kněžstva, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 99–116.
- BURÝŠEK, Josef. Svátost posvěcení manželů, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 116–136.

- SCHALLER, Marian. Posvěcení rodiny, Sborník III. liturgického týdne (1936), s. 136–147.
- HROCH, Karel. Svátost duchovní zralosti, 1 (1937), s. 2–4.
- ALBRECHT, Justin. Znovuzrození z vody a Ducha Svatého. Sůl, 2 (1937), s. 31–32.
- KLEMENT, Josef. O našich kalendářích [1], 3 (1937), s. 42–45.
- ALBRECHT, Justin. Znovuzrození z vody a Ducha Svatého. Dům Boží, 4 (1937), s. 57–59.
- KLEMENT, Josef. O našich kalendářích [2], 4 (1937), s. 59–62
- ALBRECHT, Justin. Znovuzrození z vody a Ducha Svatého. Modlitba, 5 (1937), s. 69–71.
- SEVERUS, Emanuel. Žehnání rytíře, 5 (1937), s. 74–76.
- VERZICH, Maurus. Památné dni ve Věčném městě [pohřební obřady po smrti papeže Pia XI.], 3 (1939), s. 51–54.

Zprávy, ostatní příspěvky

- VYKOUKAL, Arnošt. Missa – mše, 1–2 (1927), s. 1–5.
- BEAUDUIN, Lambert. Obnova liturgie v Římě, 7–8 (1929), s. 202–210.
- S. N. Zajímavá svěcení, 7–8 (1929), s. 228–229.
- SCHALLER, Marian. Jednotnost liturgická [úryvek z připravované knihy *Liturgie*], 7–8 (1931), s. 145–148.
- REBAN, Karel. Hříchy proti liturgii, 3 (1935), s. 92–96.
- WENZEL, Placid. Triduum v Lurdech, 6 (1935), s. 203–209.
- MALINA, Bedřich. Voda v liturgii [1], 4 (1936), s. 81–89.
- MALINA, Bedřich. Voda v liturgii [2], 5 (1936), s. 98–105.
- Preface [překla z ambrosiánského misálu], 3 (1937), s. 45.
- MALINA, Bedřich. Kadidlo v liturgii [1], 7 (1937), s. 99–102
- MALINA, Bedřich. Kadidlo v liturgii [2], 8 (1937), s. 115–120.
- FUCHS, Alfred. Činnost Posvátné Kongregace Ritů a Posvátné Kongregace Ceremonií, Sborník IV. liturgického týdne (1937), s. 61–65.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické právo [1], 1 (1938), s. 5–8.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické právo [2], 2 (1938), s. 24–27.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické právo [3], 3 (1938), s. 37–39.
- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické právo [4], 4 (1938), s. 55–57.
- S. N. Úcta k Njesvětějšímu Srdci Ježíšovu v řádu sv. Benedikta [1], 4 (1938), s. 73–78.

- VYKOUKAL, Arnošt. Liturgické právo [5], 5 (1938), s. 101–106.
- S. N. Úcta k Njesvětějšímu Srdci Ježíšovu v řádu sv. Benedikta [2], 5 (1938), s. 108–112.
- S. N. Úcta k Njesvětějšímu Srdci Ježíšovu v řádu sv. Benedikta [3], 6 (1938), s. 130–134.
- VYKOUKAL, Arnošt. Dominus super aquas [slavnost v rámci 34. Mezinárodního eucharistického sjezdu v Budapešti], 7 (1938), s. 146–150.
- S. N. Úcta k Njesvětějšímu Srdci Ježíšovu v řádu sv. Benedikta [4], 7 (1938), s. 153–157.
- S. N. Liturgické zprávy. Mše svatá a radio, 8 (1938), s. 188.
- S. N. Úcta k Njesvětějšímu Srdci Ježíšovu v řádu sv. Benedikta [5], 9 (1938), s. 210–212.
- Instrukce Posvátné Kongregace svátostí o bedlivém střežení Nejsvětější Svátosti, 10–11 (1938), s. 236–244.
- BERAN, Josef. Liturgika v rámci studia theologického, 1 (1939), s. 12–17.
- PTÁČEK, Prokop. Postata liturgie, 1 (1939), s. 18–23.

III. ČÁST: DĚJINY LITURGIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH 1772–1962
(VÝVOJ A PROMĚNY LITURGIKY
PRIZMATEM TYPICKÉ LITURGICKÉ PRODUKCE)

6. (Česká katolická) liturgika před rokem 1772?

Před vznikem pastorální teologie v Rakousku v roce 1772 (viz dále) je naše poznání o liturgice⁸⁹ v českém prostředí velmi omezené:⁹⁰ česká liturgická produkce v dané době neexistovala, můžeme tudíž hovořit pouze o linii liturgiky jakožto oboru, nazývaného takto až po polovině 16. století. Před jednoznačným pojmenováním a zařazením liturgiky do pastorální teologie jsme odkázáni na poznání přípravy ke kněžství a konkrétního obsahu pastoračního působení kléru ve farnostech. Liturgiku, ve

⁸⁹ Liturgie naopak tematizována z historického hlediska je, spíše se ale jedná o doplnění či exkurzy k širěji pojatým sociálně-historickým (kněžstvo, episkopát) nebo kulturně-antropologickým (liturgický rok jako základní časový rámeček apod.) pracím. Viz např. NOVOTNÝ, Miroslav. Duchovní. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Člověk českého raného novověku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2007, s. 111–138. Pro české prostředí viz např. MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2001.

⁹⁰ Zejména pro středověk mají význam studie církevně-správní (počty svěcených, obsazenost far, vzestup v rámci církevní hierarchie). Bádání se na základě omezeného množství pramenů soustředí na popis organizace a proměn katolické správy. Viz HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. 1. vydání. Praha: Argo, 2010.

Pro starší období je možné vést úvahy o liturgice (ve smyslu nároků na klérus) v oblasti kanonického práva. Gratiánův dekret, vzniklý kolem roku 1140, ještě před vznikem univerzitního způsobu vzdělávání v Evropě, obsahuje v návaznosti na koncily a synody raného středověku nárok určitého vzdělání jako podmínky pro udělení svátosti svěcení. Kandidát měl umět číst a psát, zpívat, být schopen díky znalostem gramatiky číst v latinském textu, zejména Písma svatého, a sestavit kalendář pro každý rok. Vedle toho se zmiňuje také dovednost udělovat svátosti – právě zde se ukazuje první náznak liturgické formace budoucího kněžstva jakožto praktického nácviku vysluhování jednotlivých svátostí. Následující dekretálky papežů Řehoře IX. (1234), Bonifáce VIII. (1298) a Klementa V. (1317) i pozdější papežské výroky (*Extravagances*) uvedené nároky opakují. Vedle toho zde hrály roli klášterní školy a kláštery vůbec. Viz HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo. Dějiny pramenů, teorie, platné právo*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 529 a 817. Dále viz BOYNTON, Susan. Training for the liturgy as a form of monastic education. In MUESSING, Carolyn – FERZOCO, George (eds.). *Medieval monastic education*. 1st edition. Leicester, London, New York: Leicester University Press, 2000, s. 7–20.

Nová etapa vývoje nastala se zakládáním univerzit v Evropě. Před založením univerzity (*studium generale*) v Praze v roce 1348 máme k dispozici pouze kusé zprávy o výchově kléru v českých zemích: kromě vědomí o existenci svatovítské katedrální školy (*studium particulare*) žádné podrobnější informace neznáme. Na teologickou fakultu mohl nastoupit pouze absolvent fakulty artistické, celé studium trvalo dvanáct let: bakaláři teologie měli být alespoň 25 let staří, licenciáti 30 a doktoři 32 let, studium ale většinou trvalo déle. Výuka se zaměřovala především na Písmo svaté a Lombardovy Sentence, vedle studia existovala ještě činnost kazatelská. Průprava v konání liturgických úkonů byla součástí studijní varianty bohoslovců – budoucího nižšího kléru. Se studiem na teologické fakultě byla také spojena praxe ministrantské služby. Po převzetí Univerzity Karlovy (od roku 1654 Karlo-Ferdinandovy) roku 1622 vyučujícími z Tovaryšstva Ježíšova se výuka teologie odvíjela podle předpisu studia pro jezuitské řeholní kleriky z roku 1599 s názvem *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*. Po šestiletém gymnaziálním studiu následovalo dvou až tříleté studium filozofie a poté vlastní studium teologie, přednášené v latinském jazyce. Bohosloví mohl klerik studovat dvojím způsobem: (a) scholastickým nebo (b) kazuistickým. Scholastická větev studia, zaměřená teoretičtěji, byla určena budoucím nositelům vyšších akademických gradů, respektive vyššímu kléru, a trvala čtyři roky. Kazuistická větev studia, zaměřená praktičtěji, byla určena budoucímu nižšímu kléru a trvala dva roky. Součástí výuky morální teologie byla v tomto systému také témata pastorační a liturgická. Srov. ČIHÁK, Josef. *Theologus čili studium katolické teologie 1. Organizace katolického studia bohosloveckého*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1927, s. 23. Dále jen ČIHÁK, Josef. *Theologus*. Dále srov. DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář v Č. Budějovicích*. 1. vydání. České Budějovice: Diecéšní společnost musejní, 1905, s. 7. Viz též text o dějinách svatovítské katedrální školy s odkazy na prameny dostupný z WWW <http://www.kpmk.eu/index.php/ostatni/162-skola-pri-prazske-svatovitske-katedrale> [2015-13-03].

smyslu schopnosti správně konat posvátné obřady, lze zkoumat v souvislosti s rekonstruováním nároků, kladených na duchovenstvo.

Od raného novověku⁹¹ můžeme blíže poznávat těsné propojení již starší univerzitní instituce teologické fakulty, potažmo učiliště, s nově vzniklými semináři, sociální postavení kléru a předpoklady pro výkon kněžského povolání. S omezeními se ovšem bádání potýká i v novějších obdobích: kupříkladu až hluboko do 20. století je mnohdy nemožné jasně odlišit rovinu fakultní (učilištní) formace od seminární a poznat jejich konkrétní obsah.⁹²

Tridentský koncil v jednom z reformních dekretů 23. zasedání ze dne 15. července 1563 ustanovil instituci kněžských seminářů pod dohledem biskupa, čímž zahájil novou etapu vzdělávání a výchovy (formace a disciplinace) diecézního kléru, protože seminář měl plnit obě uvedené funkce. Text dekretu v části o teologických předmětech v podstatě odpovídá běžnému univerzitnímu kurikulu.⁹³ Odborné znalosti měla na univerzitní úrovni poskytnout bohoslovcům teologická fakulta, případně později vznikající teologická učiliště.⁹⁴ V potridentském období se dotvořil a upevnil obraz klerika – posvěceného služebníka vysluhujícího svátosti, zejména eucharistii a svátost smíření.⁹⁵ Raný novověk můžeme označit za období konfesionalizace,⁹⁶ v českém prostředí navíc spojené s rekatolizačním úsilím, zejména po roce 1620.

Před reformami teologického vzdělávání v Rakousku po roce 1772 se liturgika vyskytovala v rámci přípravy na kněžské povolání, nikoli ale jako samostatný předmět. Česky psané katolické liturgiky z tohoto období neexistují, i samotná výuka probíhala v latinském jazyce. Liturgika byla pojímána jako praktická příprava na vysluhování svátostí, konkrétní obsah přípravy ale neznáme. Zásadní změny nastaly pro výuku teologie v Habsburském soustátí v poslední třetině 18. století v souvislosti s osvícenskými reformami Marie Terezie. V rámci racionalizačních opatření osvícenského státu vznikla na pražské univerzitě výuka pastorální teologie. Jednalo se

⁹¹ Jedním z pramenů pro poznání liturgického života místních církví v zemích Koruny české jsou zejména od raného novověku synodní statuta.

⁹² Viz STEINEROVÁ, Marie. *Liturgika v teologickém studiu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1900–1968*. Diplomová práce, s. 18–55.

⁹³ Srov. ČIHÁK, Josef. *Theologus*, s. 18

⁹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 19.

⁹⁵ Podrobněji viz SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru a její vybrané vnější projevy. Kněžský oděv jako odraz požadavků kladených na diecézní kněžstvo po Tridentském koncilu*. Diplomová práce Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2013. Dále jen SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru*. Diplomová práce.

⁹⁶ Viz např. DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) III*. 1. vydání. Praha: Argo, 2006, s. 107–120.

o soubor dovedností budoucího kněze pro výkon „duchovní správy“, propojené se správou státní (vedení matrik, osvěta i kontrola obyvatelstva), a zastávání funkce kněze-úředníka v čele „farního úřadu“.⁹⁷

⁹⁷ Obecněji k postavení diecézního kléru v osvícenském Rakousku viz např. SCHNEIDER, Christine. *Der niedere Klerus im josephinischen Wien. Zwischen staatlicher Funktion und seelsorgerischer Aufgabe*. 1. Auflage. Wien: Deuticke, 1999.

7. 1772–1962: Dvě linie české katolické liturgiky

Z výše uvedených bibliografických soupisů vyplývá, že „liturgika“ měla v daném časovém období dva hlavní významy, jejichž rozlišování a neoddělování nám umožní tyto i případné budoucí seznamy interpretovat. Linie označíme podle primárních adresátů textů za (1) liturgiku klerickou a (2) liturgiku laickou, přičemž obě mají svůj blízký historický i teologický rámec.

(1) Liturgika ve smyslu odborné přípravy budoucího diecézního kléru⁹⁸ se na konci 18. století stala součástí výuky pastorální teologie. Jednalo se o praktickou disciplínu, jež měla seminaristu naučit orientaci v rubrikách a bohoslužebné jednání podle jejich pokynů, případně také dějiny liturgie. Rubricistika, těsně spojená s liturgickým právem, byla proto nejen hlavním obsahem univerzitní (učilištní, seminární), odborné či klerické liturgiky, nýbrž plnila i stránky později vzniklého *Časopisu katolického duchovenstva*.

Historický rámec pro vznik a charakter klerické liturgiky jakožto součásti pastorální teologie tvořil koncept katolického osvícenství.⁹⁹ V Habsburské monarchii měla osvícenské reformy přenést z centrální až na lokální úroveň římskokatolická církev, vybavená novým typem diecézních kněží, kteří budou zároveň vychovateli upozorňujícími na obecné blaho, vzdělanými pastýři, kazateli, učiteli a katechety i státními úředníky.¹⁰⁰ „*Postbarokní představa kněze vychovatele a učitele s reformami do jisté míry souzněla, společenský význam duchovního, jenž by naplňoval i tyto nové sociální funkce, tak měl růst a církev by tak mohla podstatně rozšířit sféru působnosti. Dokladem reakce církevních kruhů na změnu společenské situace byl mimo jiné vznik nového samostatného předmětu na bohosloveckých fakultách – pastorální teologie.*“¹⁰¹

Teologický rámec zrodu a dlouhodobého obsahového určení liturgiky tvořila pastorální teologie, jejíž rozdělení můžeme – minimálně do doby rozvoje liturgického hnutí – v intencích soudobého chápání teologicky vyložit navázáním jednotlivých disciplín na tři Kristovy úřady či poslání (*tria munera Christi, triplex munus Christi*).

⁹⁸ Viz NEŠPOR, Zdeněk R. Výchova kněží a jejich působení na přelomu 18. a 19. století. In *Lidé města 2* (2006), s. 9–44. Dostupné z WWW <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-2/vychova-knezi-a-jejich-pusobeni-na-prelomu-18.-a-19.-stoleti.html> [2015-13-03].

⁹⁹ Viz ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie. In *Kuděj 2* (2000), s. 28–39. Dále jen ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie. Dále srov. KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, s. 22–34, 73–81.

¹⁰⁰ Srov. ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie, s. 29.

¹⁰¹ *Tamtéž*.

Původně protestantský přístup prosazovaný Janem Kalvínem byl v katolickém prostředí v pozmeněné podobě později přijat také v pastorální teologii: liturgika se navázala na úkol posvěcovat (*munus sanctificandi*), katechetika na úřad učitelství (*munus docendi*) a vlastní pastorálka na úřad vedení nebo vládnutí (*munus regendi, gubernandi*).¹⁰²

(2) V polovině 19. století dostala liturgika nový význam, jenž existoval souběžně s výukou a formací bohoslovců. V českém prostředí se počínaje rokem 1852 začaly objevovat laické liturgické příručky, pomocí nichž se měl věřící lépe orientovat ve slavení liturgie pomocí rozpoznávání jednotlivých věcí a gest, později pomocí mešních knížek a misálků také slov.¹⁰³ Historickým rámcem vzniku a rychlého rozšíření laických liturgik byla sekularizace, změna přístupu ke knihám a čtení navázaná na vznik katolické literatury a otázka liturgického jazyka.¹⁰⁴

Pro teologický rámec laických liturgických příruček můžeme vyjít z eklesiologie a paraliturgické lidové zbožnosti¹⁰⁵ a pojmenovat je jako „neobarokní zbožnost“ (nejedná se o jediný důvod vzniku a rozvoje laických liturgik, spíše konceptuální klíč k interpretaci): „*Barokní a osvícenské pojetí zbožnosti představují dva světy, odlišné a na první pohled naprosto protikladné. Osvícenství ovšem z předchozí doby vyrůstalo a i když ji v mnoha ohledech popřelo a zavrhl, muselo v ní mít své kořeny.*“¹⁰⁶ Typicky barokní koncentrace na předměty jako na vnější projevy zbožnosti (relikvie, agnusky a medailky, obrázky, věci spojené s poutními místy, umbely, škapulíře, růžence, výjevy spojené s událostmi v liturgickém roce, boží muka)¹⁰⁷ dostala v polovině 19. století subtilnější podobu v zaměření na věci, následně gesta a později také na slova při

¹⁰² MÜLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 370. KOPEČEK, Pavel. *Fundamentální liturgika pro 3. ročník studia teologie*. Skripta. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2006, s. 7, 15, 168. Dále viz SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru*. Diplomová práce, s. 51–52. DUDA, Zdeněk. Historiografický obraz počátků (české) pastorální teologie a jejího dalšího směřování v 19. století. In MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010 s. 11–23. Dále jen MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Církev 19. a 20. století*. KŘIŠŤAN, Alois. Pastorální teologie na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Diakonické prvky v pastorálce Antonína Skočdopole. In *Studia theologica* 3 (2008), s. 41–48.

¹⁰³ Viz kapitola 3.3. Charakter české katolické liturgiky prizmatem české liturgické produkce z let 1852–1962 – předběžné poznámky.

¹⁰⁴ Viz podkapitola 8.1. Historické rámce vzniku laické liturgiky.

¹⁰⁵ Viz KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 22–59 a 81–84, zejm. čl. 45 a 81.

¹⁰⁶ MIKULEC, Jiří. Katolická zbožnost mezi barokem a osvícenstvím. In ONDO GREČENKOVÁ Martina – MIKULEC Jiří (eds.). *Církev a zrod moderní racionality*, s. 143–163, zde s. 161.

¹⁰⁷ Srov. MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Grada, 2013, s. 118–131.

liturgii.¹⁰⁸ Jestliže tedy byly v baroku předmětem osobní i kolektivní zbožnosti jednotlivé předměty a úkony, laické liturgiky přinesly – při zachování uvedených projevů zbožnosti, např. poutí nebo širokého spektra lidové zbožnosti – změnu dovršenou liturgickým hnutím: předmětem osobní i kolektivní zbožnosti se stalo bohoslužebné jednání jako takové se středem ve slavení mše svaté. Konituitních linií mezi barokním a osvícenským přístupem k bohoslužbě či duchovnímu životu nalezneme více: například pevné propojení liturgie s morálkou (ctnost nábožnosti podtržená v baroku) bylo zcela v souladu s osvícenskou představou výchovy disciplinovaného občana církví a státem od kolébky až do hrobu.¹⁰⁹

Dvě linie české katolické liturgiky (1772–1962)		
	Klerická liturgika (obor)	Laická liturgika (kniha)
Kontext traktování	součást pastorální teologie	soukromá četba, výuka náboženství, katechismus
Místo traktování	teologická fakulta, učiliště	hodiny náboženství
Historický rámeček	koncept katolického osvícenství	sekularizace, vznik katolické literatury a změna přístupu ke čtení a knihám, otázka liturgického jazyka
Teologický rámeček	<i>tria munera Christi</i>	neobarokní zbožnost

¹⁰⁸ „Na první pohled upoutávají nejviditelnější a nejslyšitelnější fenomény, které katolictvím formované veřejnosti v (novo)barokní podobě dostačovaly hluboko do 19. věku, ať již šlo o přestavby či novostavby katedrál, farních kostelů či návesních kaplí, odlesky barokní obraznosti živené kostelní i populární písničky, podmalby na skle či devoční grafiku. V případě ‚svatých obrázků‘ koncept zobrazení konkrétního světce či konkrétního milostného obrazu mezi anděly nad vedutou města či poutního střediska přetrvával jen s drobnými proměnami technik tisku a estetického citění od 17. století hluboko do moderní doby. Za samostatnou pozornost přitom stojí, že proměna výtvarného zpracování těchto námětů v druhé polovině 19. století narážela i na odpor argumentující dokonalostí svatých obrázků doby baroka, Fenomémem naprosto zásadní důležitosti je intenzivní a katolickými akcenty plně prodchnuté utváření krajiny jako prostoru paměti konkrétního lidského společenství a kolektivní i individuální zbožnosti. To, co dnes považujeme za ‚typicky barokně produchovnělou krajinu‘, bylo do své ‚dokonalé‘ podoby dotvořeno až v první polovině 19. století.“ GAŽI, Martin. Katolictví většinové společnosti. In NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2010, s. 15–95, zde s. 45. Dále jen GAŽI, Martin. Katolictví většinové společnosti a NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století*. Dále srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*. 1. vydání. Praha: Torst, 1998, s. 35. Dále jen PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*.

¹⁰⁹ „Katolická církev je v českých zemích součástí vládních struktur v ideologickém i mocenském smyslu. Ideálem rakouské monarchie až do jejího zániku je konfesijní vrchnostenský stát, kde je poddaný od kolébky do hrobu veden k věčné spáse a řádnému pozemskému životu ruku v ruce pomoci státu, církve a vrchnosti.“ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 106. Viz též *tamtéž*, s. 8, 10, 71, 87. Dále jen PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*.

Obě linie liturgiky můžeme nahlížet prizmatem výkladu znamení v posvátné liturgii.¹¹⁰ Klerická liturgika, která tvořila součást pastorální teologie, měla vedle dějin liturgie naučit seminaristu bohoslužebnému jednání (tj. konat gesta, používat věci, říkat slova), případně vyložit dějiny kultu a nejasnosti, spojené se slavením liturgie. Laická liturgika měla umožnit věřícímu orientaci ve slavení liturgie, především mše svaté (tj. rozpoznat a pojmenovat gesta a věci, později také sledovat slova).¹¹¹

7.1. Historický rámec klerické liturgiky: vznik pastorální teologie v Rakousku a její vliv na liturgiku (1772)

V letech 1622–1752, až do vydání reskriptu císařovny Marie Terezie ze dne 25. června 1752,¹¹² byla činnost teologické fakulty v Praze plně v gesci Tovaryšstva Ježíšova.¹¹³ Vedle jiných změn začali počínaje rokem 1754 na fakultě působit studijní ředitelé, kteří výrazně omezili pravomoci děkana.¹¹⁴ Od roku 1774 zastával tuto funkci břevnovsko-broumovský opat František Štěpán Rautenstrauch (1735–1785).¹¹⁵ Jeho jmenování navazovalo na výzvu adresovanou biskupům, opatům a ředitelům fakult, aby písemně zpracovali možnosti reforem teologického vzdělávání v Habsburské monarchii. Z předložených návrhů byl vybrán *Entwurf einer besseren Einrichtung theologischer Schulen – Návrh lepšího zřízení teologických škol* opata Rautenstraucha.¹¹⁶

Teologická fakulta měla dvě základní větve, počet kateder se proměňoval – dogmatickou (spekulativní) a morální. Zatímco studenti dogmatiky byli zaměřeni teoretičtěji a vědecktěji (z jejich řad pocházeli také všichni držitelé vyšších

¹¹⁰ Viz kapitola 2. Liturgika, liturgika jako věda.

¹¹¹ „Abychom službám Božím náležitě obcovati a z toho žádoucího prospěchu dojiti mohli, třebať důkladné známosti rozumu a významu posvátných obřadů, kteréž se při službách Božích vykonávají. K tomu napomáhá dobře liturgika. Jest pak liturgika soustavně uspořádané vypsání a vysvětlení obřadů posvátných katolické církve. Ponevadž ale všeliké obřady na určitém místě a v určitých dobách se vykonávají, a tím i místa i doby tyto posvátné povahy nabývají, tudíž i liturgika katolická posvátnými místy a dobami se zanáší. Rozvrhuje se tedy na tři díly, z nichžto jedná: I. O posvátných místech a věcech k službám Božím příslušnicích. II. O posvátných výkonech. III. O posvátných dobách neb o roku církevním.“ FRENCL, Inocenc Antonín. *Liturgika čili Vysvětlení služeb Božích a obřadů svaté katolické církve*. 2. vydání. Praha: Karel Bellmann, 1872, s. 10.

¹¹² Viz KADLEC, Jaroslav. Tisíciletá tradice teologického studia na vysokých školách pražských. In *Seznam přednášek Katolické teologické fakulty 1990–1991*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 6–20, zde s. 15–16.

¹¹³ Viz ČORNEJOVÁ, Ivana. Jezuité a reforma pražské univerzity. Spory s kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem. In ČEMUS, Petronilla – ČEMUS, Richard (eds.). *Bohemia Jesuitica, 1556–2006*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010, s. 311–318.

¹¹⁴ Srov. BERÁNEK, Karel. Teologická fakulta. In BERÁNEK, Karel – ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622–1802*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996, s. 69–98, zde s. 70. Dále jen *Dějiny Univerzity Karlovy II*.

¹¹⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 94.

¹¹⁶ Srov. KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, s. 36–38.

akademických gradů), s morální teologií určenou pro ostatní studenty se pojily více předměty praktické.¹¹⁷ Nové, prakticky zaměřené předměty se na teologické fakultě objevily v polovině 18. století: začalo se vyučovat církevní právo (dosud se právo vyučovalo pouze na právnické fakultě, zde zahrnovalo jak císařská nařízení, tak dekretály, přednášky byly pro třetí a čtvrtý ročník spekulativní teologie, tedy poslední dva, studium bylo čtyřleté); posvátné řečnictví (přednes v latině a národních jazycích, básně, homiletika); *doctrina sacrorum rituum* (výklad rubrik a nácvik obřadů určený pro posluchače morální teologie, kteří nesměřovali k doktorskému titulu).

Koncepce reformy teologického vzdělávání, tedy vzdělávání kléru, uskutečněná Františkem Štěpánem Rautenstrauchem zahrnovala od 3. října 1774 deset hlavních disciplín: (1) dogmatickou teologii, (2) morální teologii, (3) hermeneutiku Písma svatého, (4) patristiku, (5) homiletiku, (6) polemickou teologii, (7) církevní právo, (8) liturgiku, (9) pastorální teologii a (10) katechetiku.¹¹⁸ Uvedené disciplíny ovšem v některých případech nebyly zahrnuty do studijního kurikula jako samostatné předměty – z tohoto důvodu a z důvodu častých změn studijních plánů teologické fakulty není možné určit podrobnosti. Liturgika byla chápána jako součást praktických dovedností kněze, které měl získat v rámci pastorální teologie.¹¹⁹

V návrhu osnovy pastorální teologie opata Rautenstraucha se liturgiky týká část nazvaná „*O povinnosti správy a vysluhování svátostí*“, která počítá s rozdělením na sedm odstavců podle počtu svátostí.“ Protože se jisté související části přednášejí v rámci dogmatické a morální teologie, „*bude zde jen to učeno, co se vysluhování svatých svátostí týká. O každé svátosti jsou tři části zvlášť k pojednání: 1. komu vysluhovat svaté svátosti, 2. jak tyto k důstojnému přijetí připravit, 3. s jakými obřady a obyčejí svátost vysluhovat. Při tom se musí po celý čas vzít ku pomoci Rituale biskupství ve kterém je pastorálka přednášena, a podle míry tohoto má být přednášena nauka o obřadech a obyčejích. Také zde má být mluveno o ostatních v církvi obvyklých žehnáních.*“¹²⁰ Po výčtu témat ke svátosti smíření, pomazání nemocných a manželství následuje ještě

¹¹⁷ Srov. BERÁNEK, Karel. Teologická fakulta. In *Dějiny Univerzity Karlovy II*, s. 74–75.

¹¹⁸ Srov. KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, s. 39–40.

¹¹⁹ Viz BASTL, Ondřej. Formování „josefinských“ kněží a otázka generálních seminářů. In *Historie, otázky, problémy* 2 (2009), s. 109–118. Dále viz HOLLERWEGER, Hans. *Die Reform des Gottesdienstes zur Zeit des Josephinismus in Österreich*. 1. Auflage. Regensburg: Pustet (Friedrich), 1976.

¹²⁰ KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, s. 58.

dovětek: „Po skončení celé této látky musí se konečně pojednat o modlitbě a svaté mešní oběti pastýře za jeho obec.“¹²¹

Přítomnost praktického uvádění do bohoslužby předpokládáme ve formaci a studiu duchovenstva i v předcházejícím období, v polovině 18. století se ovšem liturgika – *de facto* seznámení s rubrikami a nácvik bohoslužebných úkonů – stala v Habsburské monarchii součástí pastorální teologie s jejím nárokem přípravy kněze na vysluhování svátostí (a jejich vysvětlování v homiletice a katechetice). Liturgika se tak zařadila do explicitně formulovaného výčtu dovedností, jež měl každý katolický duchovní ovládat, aby mohl v osvícenském státě vykonávat kněžské povolání.

Konec 18. století bývá v případě Habsburské monarchie označován za období „mezi časy“: v případě římskokatolické církve se jednalo o přerod „z barokně chápané zbožnosti, víry a farní a církevní organizace vůbec v ‚moderní‘ byrokraticky řízený aparát, který má účelně poskytovat jak duchovní servis, tak být prodlouženým ramenem státu.“¹²² V oblasti vzdělávání duchovenstva se prosadil koncept „katolického osvícenství“ či „reformního katolicismu“, jehož součástí bylo zavedení výuky pastorální teologie – v rámci ní se pak seminaristé seznamovali i s rubrikami určujícími podobu liturgických obřadů. Liturgika se tímto způsobem stala součástí seznamu dovedností, jež měl kněz v osvícenském státě ovládat, aby mohl dobře plnit svůj úřad. Ve vzdělávání i v pastorační praxi se položil důraz na časné blaho svěřených věřících, potažmo disciplinovaných občanů.¹²³ Na rozdíl od začátku 18. století, kdy doznávaly rekatolizační snahy a kněžstva byl nedostatek, mohla navíc uvedené úkoly plnit řada kleriků.¹²⁴

7.2. František Vacek: Dogmaticko-historické rozjímání (1832) – první použití termínu liturgika v českém jazyce

Jak ukázal Pavel Kopeček¹²⁵ (a výše zdokumentované bádání mu dává za pravdu), poprvé použil český termín „liturgika“ František Vacek v prvním čísle

¹²¹ *Tamtéž*, s. 59.

¹²² ČEVELOVÁ, Zuzana. Katolicismus kolem roku 1800. Římskokatolický kněz jako příslušník jedné sociální vrstvy, podoby pastorační a její dopad. In LORMAN, Jaroslav – TINKOVÁ, Daniela (eds.). *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. 1. vydání. Praha: Casablanca, 2009, s. 314–322, zde s. 314. Studie se zabývá především oblastí Moravy.

¹²³ Srov. *Tamtéž*, s. 320.

¹²⁴ Srov. ŠOTOLA, Jaroslav. Kariéra v černém. Předpoklady pro získání farního benefícia v 18. století. In *Časopis Matice moravské* 2 (2007), s. 319–341, zejm. s. 320. Viz též GAŽI, Martin. Katolictví většinové společnosti, s. 25–36.

¹²⁵ Viz KOPEČEK, Pavel. Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD, s. 171–173.

třináctého ročníku *Časopisu katolického duchovenstva*, v článku s názvem „Dogmaticko-historické rozjímání o obřadech, liturgice a symbolice církve katolické“.¹²⁶ Autor článku prokázal velmi dobrou znalost liturgického práva a poctivou snahu o argumentaci, z autorů se odvolává zejména na Friedricha Brennera a jeho knihu *Geschichtliche Darstellung der Verrichtung und Auspendung der Sacramente* z roku 1818.¹²⁷

Rozjímání Františka Vacka má výrazně apologetický a polemický ráz, protože odpůrci „*všechny obřady a obyčeje, všechen náboženský cultus, vše, co u nás statutárního jest, slovem, všecku liturgiku církve katolické tupí a zavrhují*“ (s. 67). Autor se ve výkladu ptá a zároveň poskytuje jistou definici liturgie (termíny liturgika a liturgie jsou v textu používány synonymně): „*Kdo může nyní osměliti se, a církvi katolické jakkoli vyčítati, že učinila tak, jak rozum velí, čeho příroda požaduje a co zjevením křesťanským posvěceno jest, vyvolivši totiž s velikou moudrostí přiměřené obřady, ceremonie a formule, ježto ty nejspasitelnější pravdy prvotního křesťanství co nejskvostnější odkaz do sebe zavírají a nerozumnému toliko člověku nemotorností, a prázdné toliko hlavě ničemností zdáti se mohou*“ (s. 72).

¹²⁶ VACEK, František. Dogmaticko-historické rozjímání o obřadech, liturgice a symbolice církve katolické. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1832), s. 67–83.

¹²⁷ Srov. KOPEČEK, Pavel. Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD, s. 173.

8. (1832) 1852–1926: Rakouské, rakousko-uherské a československé liturgiky

Příručky, které můžeme na výše uvedených kritériích nazvat liturgikami, se v českých zemích začaly objevovat po polovině 19. století. Vedle existující součásti teologického kurikula s názvem liturgika, vyučované v rámci pastorální teologie, vznikl v českém prostředí rokem 1852 nový literární žánr, taktéž označovaný jako liturgika. Pozvolný nárůst příruček určených laickým katolickým křesťanům právě v této době měl tři základní příčiny: (1) sekularizaci, (2) změnu přístupu ke knihám a čtení, spojenou se vznikem katolické literatury, a (3) otázku liturgického jazyka.

8.1. Historické rámce vzniku laické liturgiky

(1) Za vnější příčinu vzniku laické liturgiky lze považovat proces sekularizace konce 18. a dále 19. století,¹²⁸ jenž měl v jednotlivých evropských zemích odlišný průběh: v Rakousko-Uhersku neproběhla na rozdíl od Francie a Německa násilná, státem organizovaná kampaň. Církevně-dějinným kontextem pro pochopení jednoznačně integristických, centralistických a restauračních snah římskokatolické církve, ztrácející v této době vedoucí a neotřesitelnou pozici, je označení piánská epocha. Ačkoliv se toto období obvykle vymezuje lety 1870–1958 (zánik papežského státu za Pia IX. a smrt Pia XII.),¹²⁹ můžeme jeho charakteristiky nalézt již dříve.

Ačkoliv se doba propojení oltáře a trůnu v Rakousku a Rakousko-Uhersku v 19. století často chápe jako období prosperity katolické církve, současníci vnímali svoji situaci mnohdy odlišně. Kupříkladu v roce 1833 v *Časopise katolického duchovenstva* autor článku konstatoval: „že katolická víra od padesáti let, zvláště pak za našich dnů nejzúřivějších útoků, han, pomluv a protivenství trpí, jest vůbec vědomo. V porouhání

¹²⁸ Viz též Závěrem: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu. In NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století*, s. 284–290.

¹²⁹ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 23–24. Dále viz PETRÁČEK, Tomáš. Kněžství, kněží a dějiny. Několik poznámek k proměnám forem kněžského života v moderní době. In *Salve* 2 (2010), s. 25–36, zejm. s. 28–32.

K působení českého kněžstva v období národního obrození viz PETRÁČEK, Tomáš. Církev a národ. Role kněží a církve v národním obrození. Petráček, Tomáš. In MACH, Jiří (ed.). *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*. 1. vydání. Dobruška: Město Dobruška, 2009, s. 43–55.

Obecněji k vývoji v 19. a 20. století viz PETRÁČEK, Tomáš. Stát a kněží, kněží a stát. Proměny vztahu katolického kléru a státu v Evropě 19. a 20. století. In SLÁDEK, Karel a kol. *Křesťanství a islám v liberálním státu. Výzvy tradice a současnosti*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 151–167.

*běře se její učení a její obřadové se zlehčují a potupují, a jejímu vrchnímu řiditeli ustavičné úklady se strojí.*¹³⁰

(2) Po zavedení povinné školní docházky následoval i v rakouské monarchii konce 18. a začátku 19. století nárůst gramotnosti a vzdělanosti. Zvýšení počtu potenciálních čtenářů měl v kontextu sekularizujícího, postupně odkouzleném prostředí za následek růst knižního trhu a také vznik katolické literatury jako celku: „*specifická ,katolická literatura‘, odlišná od ,literatury vůbec‘, je možná a myslitelná až ve světě, který přestává být katolickým.*“¹³¹ Laická liturgika tvořila součást takto nově definované katolické literatury, přestože vznikla až po první třetině 19. století. Martin C. Putna popsal v návaznosti na Eduarda Wintera¹³² tři modely vztahu církve a státu, které nám umožní precizovat výše naznačenou neobarokní zbožnost.

Představitelé katolického reformismu usilovali o nalezení konsensu se státní mocí, katolická restaurace se vyznačovala odmítáním takových snah a katolická romantika byla spojena s osobami mimo římskokatolickou církev.¹³³ Liturgické příručky, i když nenáleží do oblasti krásné literatury, stojí na rozhraní katolického reformismu a restaurace. Na jedné straně byly jejími autoři kněží, kteří ve zjednodušené podobě aplikovali poznatky získané v rámci výuky pastorální teologie, ryze osvícenského konceptu výuky katolické teologie (reformismus). Na druhé straně modelového čtenáře představoval laik, kterého měla kniha poučit a zorientovat v ritu, ovšem i aktivizovat a utvrdit v dalších, ne již striktně liturgických, nýbrž zejména ekleziologických tématech (restaurace). V liturgických příručkách tak můžeme postřehnout jak snahu o „vzdělání lidu“ v latinské bohoslužbě, především mešní, tak snahu o „zapojení lidu“ – obě roviny lze spojovat se sekularizací i s vnitrocírkevním vývojem.

(3) Třetím, vnitrocírkevním důvodem pro vydávání liturgik a výkladů mešních obřadů byla dlouhodobá diskuse o liturgickém jazyku – právě v Rakousku a zejména pak v Rakousko-Uhersku navázaná na český nacionalismus, tudíž směrem ke konci 19. a začátku 20. století postupně sílící. Opět se zde ukazuje návaznost na nárůst gramotnosti v české společnosti: první česky psané liturgické příručky začaly vycházet v době, kdy byla v aktivním věku již několikátá generace absolventů základního

¹³⁰ S. N. Proč právě víra katolická největší protivenství trpí. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1833), s. 566.

¹³¹ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*, s. 35.

¹³² Viz WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*. 1. vydání. Praha: Jelínek, 1945.

¹³³ Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*, s. 35–38.

vzdělání. Vedle vlastních římskokatolických liturgických obřadů existovala a v 19. století zaznamenala nárůst paraliturgická zbožnost koncentrovaná ve zpěv, modlitby, bratrstva, pobožnosti – které probíhaly v českém jazyce.

Vliv na otázku liturgického jazyka mělo v českém prostředí, zejména v samotných Čechách, také národnostní česko-německé napětí, které se právě v tomto období začalo stupňovat.¹³⁴ Představitelé římskokatolické církve v Habsburské monarchii si byli vědomi vážnosti situace a jedním ze způsobů, jímž se snažili vypjatému nacionalismu čelit, bylo založení koleje pro české i německé bohoslovce v Římě s názvem *Bohemicum*. V této otázce se ukázala shoda státní a církevní správy: „*Jak církev, tak stát mají totožný zájem na vykořenění tak závažného zla, jak jen to bude možné. Nejlepším způsobem k dosažení tohoto cíle je zařídit, aby vědecká formace a morální výchova mladého duchovenstva probíhala mimo Čechy, daleko od ohniska politických vášní a v centru katolicismu.*“¹³⁵ Z *Bohemica*, potažmo *Nepomucena*, se stalo studijní centrum pro bohoslovce z české a později i z moravské církevní provincie, z nichž mnozí se stali představiteli české katolické církevní elity v první polovině 20. století.¹³⁶

Liturgika, ačkoliv v rámci univerzitního kurikula nadále chápána jako součást pastorální teologie a praktický nácvik obřadů, zaznamenala v českém prostředí ve druhé polovině 19. století posun k lidu: již se nejednalo pouze o součást dovedností kněze (úředníka v osvícenském státě), nýbrž o nástroj osvěty – vysvětlování obřadů laikům. Vzhledem k jiným způsobům sekularizace Habsburského soustátí liturgiky-knihy zřejmě neměly být nástrojem boje nebo vymezení (ačkoliv v nich apologetické části nalezneme), nýbrž výkladu věcí, gest a slov. Tento postup, kdy měl věřící rozpoznat

¹³⁴ Obecně k tématu viz HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

¹³⁵ „(...) V žádném jiném zemi rakousko-uherské monarchie neprobíhá tak živě boj mezi slovanským a germánským elementem jako v Čechách. Klérus stále žije mezi těmito populacemi, a tak se nevyhnutelně do jisté míry zapojuje do hnutí, které zmítá jedněmi i druhými. (...) Vzhledem k očekávané urputnosti a prudkosti boje se můžeme obávat závažného nebezpečí, které by mohlo vzniknout z tohoto politováníhodného postoje části kléru. Neboť je zřejmé, že tak jako se Němci nesmíří s tím, že budou dlouhodobě podléhat faráři, který se jeví příliš loajální vůči českým tendencím, stejně tak ani Češi nemohou příliš milovat kněze, který přehnaně sympatizuje s Němci.“ HROMJÁK, Luboslav. Lev XIII., slovanské hnutí a počátky *Bohemica* v Římě. In PARMA, Tomáš (ed.). *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*. Pro Arcibiskupství pražské vydalo Karmelitánské nakladatelství, 2014, s. 27–48, zejm. s. 36.

¹³⁶ Viz KUKÁNOVÁ, Zlataše. Řím jako intelektuální centrum výchovy katolických bohoslovců. In RAUCHOVÁ, Jitka – JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012, s. 343–372.

součástí bohoslužebného prostoru, pojmenovat náčiní nebo část liturgického slavení, můžeme nazvat deskripcí: seznámení s věcmi, gesty.

Liturgická produkce nebyla v polovině 19. století marginální: hned během let 1852–1855 vyšly čtyři české liturgiky, v *Časopise katolického duchovenstva* se v roce 1862 objevila krátké recenze na učebnici Josef Ctibora, v níž autor poznamenal: „ze všech odvětví sv. bohosloví v posledních dvanácti letech nejpilněji pěstována byla liturgika.“¹³⁷

8.2. Josef Antonín Šrůtek: Liturgika (1852) – první liturgická příručka v českém jazyce

ŠRŮTEK, Josef Antonín. *Liturgika čili Sv. Obřady neb ceremonie, kterýchž sv. církev katolická při veřejných službách Božích užívá*. 1. vydání. Praha: Dědictví svatojánské, 1852.¹³⁸

Podle vzoru pátého vydání knihy *Die Schönheit der katholischen Kirche* z roku 1846¹³⁹ vydal v Dědictví svatojánském kněz královéhradecké diecéze, spisovatel a pedagog Josef Antonín Šrůtek (1822–1901)¹⁴⁰ první česky psanou laickou liturgiku. Přestože v publikaci kromě názvu výraz liturgika nenajdeme, jedná se o první příručku s cílem srozumitelným způsobem vyložit lidu liturgická témata v širším záběru.

Liturgika Josefa Antonína Šrůtka ještě nebyla typickou liturgikou určenou pro lid, nejednalo se totiž o učebnici liturgiky s obrázky, nýbrž o „knížku lidového čtení“: výklad liturgických pravidel a zvyklostí včetně reálií českých zemí se děje formou dialogů faráře s farníky, rozdělených na jednotlivé večery – témata. Autor položil důraz na liturgický rok (první část, s. 30–520) a svátosti (druhá část, s. 521–866); připojeny jsou některé modlitby a také věcný rejstřík. Kniha obsahuje například i tabulku pro určení data Velikonoc, Nanebevstoupení Páně, svatodušní neděle, Božího těla a první neděle adventní pro léta 1850–1880 (s. 194) a také překlady písní. Téma zpěvu je v textu spojeno s narážkou na otázku liturgického jazyka:

¹³⁷ CTIBOR, Josef. *Liturgika pro gymnasia a školy reálné*. 1. vydání. Praha: I. L. Kober, 1863. Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 7 (1862), s. 558.

¹³⁸ Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1852), s. 56–59. Recenze. In *Blahověst* 6 (1852), s. 106. Od druhého vydání vyšlo pod názvem *Liturgika vysvětlující svaté obřady neb ceremonie, jichž užívá svatá církev katolická při veřejných službách Božích*.

¹³⁹ RIPPEL, Gregorius. *Die Schönheit der katholischen Kirche, dargestellt in ihren äusseren Gebräuchen*. Neu bear. u. hrsg. von Heinrich Himioben. 5. Auflage. Mainz: Schott u. Thielmann, 1846.

¹⁴⁰ Viz BAŠTECKÁ, Lydia. Hradecký kanovník z náchodského rodu Šrůtků. In *Královéhradecko* (2004), s. 23–31.

„Slychal jsem, že chvalozpěvy, kterých užívá církev o slavnosti Božího těla, kupodivu krásné a významné jsou,“ pravil Prokop, a mrzutě skoro doložil: *Co ale, když latině nerozumíme!*“

„Spokojte se, příteli!, těšil jej pan farář; o překlad církevních zpěvů není zle; p. Sušil na Moravě se nám chvalně o to postaral, a já k rozšíření jeho výborné práce dal jsem několik jich zvláště otisknouti, abyste jejich doma rozjímat mohli.“ Nato vyndal pan farář ze svrchníku písně a počal je rozdávat,“ (s. 271).

V knize můžeme objevit pasáže typické pro pozdější liturgické učebnice, jejichž cílem je rozpoznávání jednotlivých věcí a gest, spojených s bohoslužebným životem církve a často také s morálním apelem: „*Co se pak náčiní oltářního týče, toť musilo z potřeby ku službám Božím přijato býti; avšak ani to není bez poučného významu. Kalich kupř., ustanoven pro krev Božského Spasitele, vyobrazuje nám zcela dobře zem, která krev Páně sála, i hrob Páně; že je ze zlata, má býti nám pokynutím, abychom srdce své navždy zlatem čistoty a lásky vyzdobovali a takto tělo Páně vždy hodně přijímali*“ (s. 595.).

Obsah knihy Josefa Antonína Šrůtka <i>Liturgika</i> (1852, v knize nečíslováno)	
<p>Úvod</p> <p>Díl první – Obřadové výroční</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doba vánoční až do neděle devítíku 2. Od neděle devítíku až do neděle smrtelné 3. Od smrtelné neděle až do zeleného čtvrtka 4. O velikém pátku a bílé sobotě 5. Od veliké noci až do nanebevstoupení Páně 6. Ode dne nanebevstoupení páně až k slavnosti Božího Těla 7. O slavnosti Božího Těla 8. O menších slavnostech Páně 9. O slavnostech nejblahosl. Panny Marie a Matky Boží 10. Pokračování 11. Dokončení 12. Svátky svatých a světic Božích 13. Slavnost zasvěcení chrámu Páně 14. Pokračování 15. O posvátných věcech v chrámě 16. Dnové všech Svatých a dušiček 	<p>Díl druhý – Obřadové svátostní</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. O svátosti sv. křtu a sv. biřmování 2. O nejsv. sv. oltářní (sv. přijímání a mše sv.) 3. O kněžském oděvu a oltářním náčiní 4. Modlitby a obřady při mši sv. 5. Dokončení 6. Svátost pokání 7. Odpustky a svátost posledního pomazání 8. Svátost svěcení kněžstva 9. Svátost svěcení na biskupství a sněmy církevní 10. O papeži a všech církevních důstojnostech, řádech, bratrstvech 11. Svátost stavu manželského 12. Prvotiny a druhotiny kněžské, zlatá svatba a obřad vyznání víry

8.3. Prokop Baudyš: Římský misál (1891) – první překlad římského misálu do českého jazyka

BAUDYŠ, Prokop Josef. *Římský misál. Mešní kniha církve svaté. Přeložil a upravil Prokop Baudyš*. 1. vydání. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1891.

Podle předmluvy reaguje první vydání překladu misálu na „*potřeby katolického lidu*“ (s. III). Kromě jiného v ní Prokop Baudyš zmiňuje společné slavení mešní oběti: „*Zde při oltáři cítí se katolík s knězem, osobu Kristovu zastupujícím, a se všemi přítomnými spojena v jednu celistvou rodinu před Otcem stojící a společně obětující, a proto žádá sobě s knězem v duchu co nejužší se sjednotiti. (...) To cítí vědomý katolík, a proto všude, kde vědomí katolické nabylo pevné půdy, sahají věřící dychtivě po modlitbách církevních z misálu do mateřské řeči převedených*“ (s. IV–V). V této souvislosti odkazuje na již vydané misálky v Belgii a Francii. Předmluva také uvádí, že používání jedné knihy bez ohledu na pohlaví, věk a jiné rozdíly je vyjádřením katolicity (s. V).

Po předmluvě následuje krátké shrnutí katolického chápání mešní oběti a poté latinsko-česká edice rozdělená do čtyř částí: (1) *Ordo Missae* – Řád mešní (s. 1–50, překlady neměnných částí mše svaté s výkladovými poznámkami tištěnými *petitem* a poznámkami pod čarou zachycujícími varianty, překlady přípravných a děkovných modliteb), (2) *Proprium Missarum de Tempore* – Mše svaté na neděle, slavnosti Páně a některé jiné dny církevního roku (s. 51–516, uspořádáno podle liturgického roku), (3) *Proprium Missarum de Sanctis* – Mše na svátky svatých po celý rok (s. 517–728, uspořádáno od 30. listopadu dále podle liturgického roku, *petitem* uveden u významnějších svátků původ a stručné životopisy světců, překlad proměnlivých částí mše svaté), *Commune Sanctorum* (s. 1–133, překlad společných textů, textů pro výroční slavnost posvěcení kostela, textů pro votivní mše svaté, variantní modlitby pro méně významné liturgické připomínky, texty pro rekviem). V Příkladku uvádí Prokop Baudyš v latinsko-české verzi vybrané texty z denní modlitby církve, některé společné modlitby a litanie, pouze v českém jazyce je zpracována část o svátosti smíření, děkovné modlitby po svatém přijímání a vybrané soukromé modlitby (s. 134–210).

Překlad úvodní části stupňových modliteb (Prokop Baudyš, 1891, s. 4)	
<i>Sacerdos</i> In nomine Patris et Filii † et Spiritus Sancti. Amen. Introibo ad altare Dei.	<i>Kněz</i> Ve jménu Otce i Syna † i Ducha svatého. Amen. Vejdu k oltáři Božímu

<i>Minister</i> Ad Deum, qui laetificat juventutem meam.	<i>Ministrant</i> K Bohu, jenž obveseluje mne od mladosti mé.
---	--

Překlad úvodní části preface o Nejsvětější Trojici (Prokop Baudyš, 1891, s. 47)	
Prefací na nejsvětější Trojici též na obyčejné neděle v roce	
Vere signum et justum est, aequum et salutace nos tibi semper, et ubije gratias agere: Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus, Qui cum unigenito Fillio tuo, et Spiritu sancto, unus es Dominus: non in unius singularitate persone, sed in unius Trinitate substantiv.	V pravdě hodno a spravedlivo jest, slušno i spasitelno, aby chom Tobě vždy a všude díky činili: Hospodine svatý, Otče všemohoucí, věčný Bože. Jenž s jednorozeným Synem Svým a Duchem svatým Jsi jeden Bůh a jeden Pán; ne v jedinosti jedné osoby, nýbrž ve Trojici jedné podstaty.

8.4. Antonín Podlaha: Katolická liturgika (1904) – učebnice liturgiky

PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika. Učebná kniha pro střední školy*. 1. vydání. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1904.

První vydání středoškolské příručky Antonína Podlahy (na kněze vysvěcen 5. července 1888, od roku 1900 profesorem náboženství na reálce v Praze- Malé Straně)¹⁴¹ v zásadě odpovídá svojí výstavbou i mnoha dalším otiskům. Kniha je rozdělena do pěti oddílů zmíněných v definici: „*liturgika katolická jest nauka o tom, kterak bohoslužba v církvi katolické se koná. (...) Poněvadž pak bohoslužba koná se tím způsobem, že osoby k tomu oprávněné, užívajíce zvláštních rouch, nádob a knih, vykonávají posvátné obřady na určitých místech a v určitých dobách pojednává liturgika katolická: 1. o osobách, které bohoslužbu konají* [s. 4–8], *2. o bohoslužebných místech* [s. 9–40], *3. o rouších, nádobách a knihách, jichž při bohoslužbě se užívá* [s. 41–62], *4. o posvátných obřadech* [s. 63–135] *a 5. o posvátných dobách*“ [s. 136–172] (s. 1*).

Didaktická funkce školní liturgické příručky je patrná nejen ve zpracování textu (přehledné nadpisy a tabulky, tučně označené výrazy, překlady latinských a řeckých slov), ale také v ilustracích (schémata, obrázky a fotografie, v pozdějších vydáních některé obrázky barevné). Liturgika v tomto případě tvořila doplnění, specializovanější

¹⁴¹ Srov. *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl II*. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské, s. 174.

rozšíření věroučných částí výuky náboženství,¹⁴² čemuž byla také kniha přizpůsobena. Učebnice liturgiky, které představují druhou, rozvinutější fázi vývoje laické liturgiky,¹⁴³ kladly důraz na výklad a ukázání věcí, spojených s bohoslužebným životem církve, gesta a slova se výrazněji objevovaly v nejdelší části, věnované jednotlivým svátostem a svátostinám.

¹⁴² Viz BERAN, Josef. Liturgie jako součást náboženské výuky. In *Pax* 12 (1933), s. 543–549.

V souvislosti s aktivní účastí věřících na mši svaté formuloval roli liturgiky ve výuce náboženství v roce 1948 Josef Burýšek, vyučující pastorální teologie na teologickém učilišti v Hradci Králové v letech 1926–1949 (text je zajímavý i volbou českých termínů pro jednotlivé části mše svaté a spojením vnější i vnitřní účasti v intencích encykliky *Mediator Dei*): „*Kněží jsou povinni věřící vychovávat k aktivní účasti na mši svaté; především katechetové by měli při katechesi navádět děti, jak by se jí měli [sic!] s porozuměním aktivně zúčastnit. Každého roku by měl katecheta s dětmi probrati a zopakovati stat' katechismu o mši svaté, vysvětlit její podstatu a účel, poukázati na její nesmírnou cenu a její užítky a měl by jim dáti návod, jak by se jí měly zúčastnit a měl by jim dáti vhodnou příručku nebo překlad misálku. (...) Učitel náboženství by měl s dětmi i dospívající mládeží nacvičiti recitaci modliteb stupňových, Kyrie eleison, Sláva na výsostech Bohu, Věřím v Boha, modlitby k obětování, Svatý, modlitby adorační po proměňování, Beránku Boží a modlitby před a po sv. přijímání. Dítky nesmějí zůstatí během mše sv. nezaměstnány, nutno je stále upoutávati ke mši sv., aby případnými modlitbami a zpěvem dovedly celou mši svatou vnitřně i zevně sledovati. Pomocí dítek získá katecheta i dospělé, zejména jest třeba pro to získati dospívající mládež.*“ BURÝŠEK, Josef. Aktivní účast při mši svaté. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1948), s. 17–23, zde s. 20.

¹⁴³ „*Knihy pro školu sepsané musí býti stručné, jasné, co do mluvy správné a také laciné, mají-li svému účelu vyhověti.*“ KONRÁD, Karel. *Liturgika či Nauka o bohoslužbě církve katolické pro nižší třídy středních škol*. 1. vydání. Tábor: Jan a Karel Nedvídek, 1875. Recenze. In *Časopis katolického duchovenstva* 2 (1876), s. 152.

9. 1926–1939: Liturgika v Republice československé, liturgické hnutí

Římskokatolická církev se po 28. říjnu 1918 v nově vzniklé Republice československé ocitla ve zcela nové situaci:¹⁴⁴ katolickou konfesijní monarchii vystřídalo liberální republikánské zřízení, mnohdy s protikatolickým naladěním. Příkladem organizovaného zformování národně zaměřené, nekatolické linie byl v roce 1920 vznik církevního společenství s názvem Církev československá, střety probíhaly kupříkladu na úrovni diplomatické¹⁴⁵ nebo v oblasti výkladu českých (církevních) dějin.¹⁴⁶

V této době pokračoval fenomén liturgik jako učebních příruček, které potvrzovaly didaktickou funkci liturgiky. Liturgická produkce ale začala mít v souvislosti s liturgickým hnutím v Československu širší záběr: oproti dosavadnímu rámci omezenému na rozpoznávání věcí, gest a slov přistoupila rovina sekundární aktivizace, která se vyznačovala zaměřením na celek bohoslužebného jednání (oproti jednotlivým předmětům, gestům a slovům) a větším propojením s ekleziologií. Liturgika ale zároveň s naznačeným vývojem nadále zůstávala součástí pastorální teologie,¹⁴⁷ změnu teologického vzdělávání na fakultách a učilištích přinesla apoštolská konstituce *Deus scientiarum Dominus* (1931) a liturgika pozvolna směřovala k větší vědecké systematičnosti. Paralelně tak vedle sebe existovala linie pastorálně teologická (určená budoucímu a stávajícímu kléru, reprezentovaná *Časopisem katolického duchovenstva* a příručkami pastorální teologie) a linie laická (určená ostatním věřícím, reprezentovaná liturgickými příručkami).

9.1. Liturgické hnutí v Československu

Jeden z významných představitelů liturgického hnutí, Lambert Beauduin, O.S.B., shrnul jeho program do šesti bodů: (1) aktivní spoluúčast všech křesťanů na slavení mše svaté díky porozumění obřadům a textům, (2) položení důrazu na význam

¹⁴⁴ K historiografickému výzkumu s odkazy na další literaturu viz HARNA, Josef. Církev v první československé republice v české historiografii. Stav výzkumu na konci první dekády 21. století. In MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Církev 19. a 20. století*, s. 145–163. Srov. též PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 59–66 (ke kořenům situace) a s. 77–85 (pro kontext Československa).

¹⁴⁵ Viz např. ŠMÍD, Marek. Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolicem v meziválečném období. In *Církevní dějiny* 14 (2014), s. 40–49. EHRENBERGER, Tomáš. Husův svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem. In *Dějiny a současnost*, 4 (2002), s. 23–27.

¹⁴⁶ Viz např. antologii textů HAVELKA, Miloš (ed.). *Spor o smysl českých dějin 1895–1938 I*. 1. vydání. Praha: Torst, 1995.

¹⁴⁷ Viz VANÁČ, Martin. Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě s. 122–157, zde s. 146–148.

mše svaté, nedělní bohoslužby a liturgického zpěvu pro věřící, (3) zachování a obnovení modlitby nedělních nešpor a kompletáře jakožto farních bohoslužeb, (4) znalost a aktivní vztah k přijímání svátostí a pomoc s šířením znalostí o nich, (5) výchova úctě a důvěře v církev, (6) opětovné postavení rekviem na čestné místo za účelem boje proti dechristianizaci prokazování úcty zemřelým.¹⁴⁸

Dvě výše naznačené linie vývoje liturgiky v Československu doložil Pavel Kopeček na liturgickém hnutí – nazval je akademickým a pastoračním směrem: akademická linie představovala snahu o odbornou liturgickou produkci, pastorační se zaměřovala na popularizaci liturgie a vydávání lidových liturgických příruček (liturgická formace, liturgický apoštolát).¹⁴⁹ Obě linie se vzájemně doplňovaly – kupříkladu Jan Hejčl byl vedle své vědecké činnosti i autorem příruček k liturgickému roku, určených lidu. Liturgické hnutí se v Československu během druhé poloviny 20. a ve 30. letech nerozvinulo do té míry, že bychom mohli hovořit o jednoznačném centru a významném vlivu liturgického apoštolátu.¹⁵⁰ Pro rozvoj aktivit nebyl dostatek času: během nacistické okupace došlo k útlumu českého veřejného života, úmrtí významných iniciátorů Arnošta Vykoukala, O.S.B., a Augustina Schuberta, O.S.A., v koncentračních táborech a po krátkém období limitované demokracie k ustavení komunistického totalitního panství.

S tvrzením Oto Mádra, že „*předkoncilní dynamiku biblického a liturgického hnutí (...) už česká teologie nestačila do února 1948 vzít na vědomí*“¹⁵¹ nelze zcela souhlasit. Jistě: ohlasy v malém českém, respektive československém, prostředí byly omezené časově i počtem teologů. Dynamika liturgického hnutí se zde ovšem ve 30. letech 20. století díky emauzským benediktinům zachytila,¹⁵² její následný rozvoj pozastavila éra nacistického totalitního panství a po krátkém období oživení v době limitovaného demokratického uspořádání pak zcela zastavila éra totalitního panství komunistického.

¹⁴⁸ Srov. BEAUDUIN, Lambert. *Liturgy. The Life of the Church*. 3. edition. Farnborough: Saint Michael's Abbey Press, 2002, s. 52. Viz *tamtéž*, s. 49–53.

¹⁴⁹ Viz KOPEČEK, Pavel. Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950, s. 47–73. Výše jsme zvolili jiná označení, protože liturgika byla pojímána jako praktická disciplína, která měla své místo v akademickém prostředí i v běžné pastorační praxi.

¹⁵⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 71.

¹⁵¹ MÁDR, Oto. *Živá teologie včera a zítra*, s. 195.

¹⁵² Viz Dále jen MACEK, Petr. Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu Pax, s. 23 a 26.

Liturgické hnutí Republiky československé do roku 1950 ¹⁵³			
Směr	Místo	Protagonisté	Činnost
akademický (teoreticky zaměřený)	klášter Řádu sv. Benedikta Emauzy, Praha	Arnošt Vykoukal, Marian Schaller, Antonín Stříž	pěstování liturgie, vydávání časopisu Pax, organizace Liturgických týdnů, překlad misálků
	teologická fakulta, Olomouc	Jan Hejčl, František Cinek, Josef Foltynovský ¹⁵⁴	liturgické publikace
pastorační (prakticky zaměřený)	kněží	Eduard Brynych, Josef Kupka, Augustin Schubert, členové Kazatelského řádu	liturgické publikace určené širším vrstvám, liturgicky zaměřené homilie a kázání
	vydavatelství Dobré dílo, Stará Říše	Josef Florian	překlady liturgických publikací

Hodnocení liturgického hnutí v Československu většinou v návaznosti na Jaroslava V. Polce vychází ze dvou bodů: (1) malého vlivu Emauz na běžnou liturgii ve farnostech a (2) úzké skupiny čtenářů časopisu *Pax*.¹⁵⁵ Přes správné vyzdvižení specifika důležitosti české lidové duchovní písně se nejedná o charakteristiku dostatečnou. Pavel Kopeček upozornil, že přes pevnější zakotvení liturgického hnutí v německých zemích¹⁵⁶ zůstala většinou farní pastore nezasažena i zde a že *Pax* byl časopisem určeným příznivcům benediktinů, vycházel tudíž v nízkém nákladu; česky psaný katolický tisk byl před druhou světovou navíc velmi roztržštěný.¹⁵⁷

(3) Prohloubit je možné poukaz Pavla Kopečka na nejednotnost benediktinů v českých zemích: zatímco Emauzy navazovaly na německý Beuron (benediktini),

¹⁵³ Srov. *Tamtéž*, s. 55–72. Dále srov. ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*. 1. vydání. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2010, s. 302.

¹⁵⁴ „Významnou publikací této doby je *Liturgika od Foltynovského, která je na vysoké odborné úrovni a na rozdíl od všech liturgických pojednání té doby je promyšleným a propracovaným manuálem liturgiky pro studenty olomoucké bohoslovecké fakulty. Tato vysokoškolská učebnice liturgiky je rozdělena na dvě části: obecná (fundamentální) liturgika a speciální (svátostná). Každá kapitola začíná bohatým seznamem literatury, která pojednává o traktované problematice. Kniha má také poznámkový aparát a rozsáhlá bibliografie poukazuje na autorovu znalost evropského liturgického hnutí a děl, která v té době vycházela. Foltynovský byl seznámen a také čerpal podněty především z francouzského a německého prostředí, kde liturgické hnutí vzniklo a v první polovině 20. století se zdárně rozvíjelo.“ KOPEČEK, Pavel. *Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950*, s. 65. Pavel Kopeček takto hodnotí druhé, upravené vydání učebnice z roku 1936, první pochází z roku 1932.*

¹⁵⁵ Srov. POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*, s. 166–175.

¹⁵⁶ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950*, s. 73.

¹⁵⁷ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD*, s. 180, pozn. 50. K časopisu *Pax* je třeba zařadit i méně početné liturgické články v listu *Hlídky*.

Břevnov-Broumov a Rajhrad na rakouský Klosterneuburg (augustiniáni).¹⁵⁸ Liturgické hnutí v českém prostředí nebylo jednotnou silou v rámci římskokatolické církve, kupříkladu překlady mešních textů v misálcích Mariana Schallera, O.S.B., a Antonína Stříže představují odlišné autorské přístupy, ačkoliv bývají řazeny vedle sebe jako projevy českého liturgického hnutí.¹⁵⁹

(4) Zásadním přínosem liturgického hnutí v Československu tak bylo upozornění na důležitost slavení posvátné liturgie pro katolického křesťana, přestože zde chyběly osobnosti typu Pia Parsche nebo Lamberta Beauquina¹⁶⁰ a čeští autoři nevynikli za hranicemi Československa.¹⁶¹ Kromě tohoto podtržení ale znamenalo rozvíjení liturgického hnutí v českém prostředí dokončení dosavadního vývoje: v polovině 19. století se poprvé rozlišila liturgická rovina pro klérus a laiky a liturgické příručky pro lid se pak zaměřovaly na výklad ritu (gest a věcí, posléze od konce 19. století slov), pomocí ukazování a výkladu; od druhé poloviny 20. let 20. století se jednoznačněji projevila snaha o aktivizaci pomocí vysvětlování a pochopení, přičemž nadále trval výklad ritu. Z tohoto důvodu jsme zvolili rok 1926 – začátek vydávání časopisu *Pax*, a to s vědomím výše uvedeného omezeného vlivu českého liturgického hnutí – za významný časový mezník v dějinách české liturgiky a jejího vlivu na život věřících. Liturgika se totiž, na krátkou dobu a v omezené míře, rozšířila ze tří rovin výkladu (*Erklärung*) gest, věcí a slov k rovině čtvrté: pochopení (*Verstehung*) bohoslužebného jednání církve jako celku.¹⁶²

Právě v tomto kontextu a v návaznosti na text *Mystici corporis* bychom měli chápat provázání liturgiky s ekleziologií i pozitivní ohodnocení liturgického hnutí a *participatio actiosa* (včetně varování před ukvapeností) papežem Piem XII.

¹⁵⁸ Srov. *Tamtéž*.

¹⁵⁹ Viz SKLENÁŘ, Michal. Liturgika a příbuzná témata na stránkách časopisu *Vyšehrad* (1945–1948). Příspěvek k dějinám české katolické liturgiky po druhé světové válce. In *Acta Universitatis Carolinae Theologica*, v tisku.

¹⁶⁰ Srov. KOPEČEK, Pavel. Liturgie římského obřadu a liturgické hnutí v ČSR do roku 1950, s. 71 a 73. Nesouhlasíme s tvrzením Pavla Kopečka, že se kněží „angažovali na jiných polích a liturgická obnova se jim zdála málo důležitou v porovnání s tiskem a církevní politikou.“ *Tamtéž*, s. 71. Myšlenku snad lze použít na prostředí politického katolicismu po roce 1918, plošné zařazení všech diecézních i řeholních kněží do skupiny bez většího zájmu o liturgii neodpovídá realitě. Na lokální úrovni se pohybovaly i takové kněžské osobnosti, jež kvůli následnému vývoji nevynikly na diecézní nebo zemské úrovni, o liturgii ale projevovaly velký zájem.

¹⁶¹ Srov. REINSBERG, Jiří. Liturgie. In *Bohosloví. Co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1946, s. 39–43, zde s. 39. Dále jen REINSBERG, Jiří. Liturgie. In *Bohosloví*.

¹⁶² „Tak přicházíme i od tohoto hlediska opět se skutečností, že pouhá pasivnost věřících při slavení mše svaté jest věc protismyslná. Ne pouze kněz jest obětníkem, také věřící jsou spoluobětníky. Právě proto musí býti při tom zcela, s tělem i duší, pomocí obřadů, rozumového poznání z víry, citů a projevů vůle. Liturgie chce uvést v život všechny duševní síly.“ ALBRECHT, Justin. Dogma, liturgie, život. In *Pax* 5–6 (1928), s. 129–131, zde s. 130.

v encyklice *Mediator Dei* z roku 1947, jež vyšla v roce 1948 ve slovenském¹⁶³ i českém překladu.¹⁶⁴ Explicitně zmiňované propojení liturgie a ekleziologie¹⁶⁵ má velký význam, ukazuje totiž na nutnost promýšlet bohoslužebný život církve vždy s ohledem na církev samotnou. Ačkoliv liturgika nadále zůstala součástí pastorální teologie, v rámci liturgického hnutí stále více získávala charakter „systematické disciplíny“, reflektující zjevení s ohledem na ekleziologii.¹⁶⁶

Pius XII.: <i>Mediator Dei</i> (encyklika O posvátné liturgii z roku 1947, český překlad z roku 1948)¹⁶⁷	
<p>„<i>Augustae altaris Sacrificii caerimoniae magis fuere notae, perceptae, existimatae; Sacramenta latius crebriusque participata; liturgicae preces degustatae suavius; atque Eucharistiae cultus — quod reapse retinendum est — christianae veri nominis pietatis fons et caput habitus est. Ac magis praeterea in sua luce est positum christifideles omnes unum arcissimumque efficere corpus, cuius caput est Christus, christianoque populo officium esse liturgicos aequo modo participare ritus.</i>“</p>	<p>„<i>Vznešené obřady mešní oběti byly více poznány, chápány, oceněny; účast na svátostech byla větší a hojnější, liturgické modlitby byly lahodněji zakoušeny a úcta eucharistická pokládána — jak také opravdu je — za střed a zdroj pravé křesťanské zbožnosti. Mimo to byla jasněji zdůrazněna skutečnost, že všichni věřící tvoří jediné, co nejúže spojené tělo, jehož hlavou je Kristus; a odtud plyne pro křesťanský lid povinnost, aby se podle svého postavení zúčastnil liturgických obřadů.</i>“</p>

9.2. Marian Schaller: Liturgie (1933)

SCHALLER, Marian. *Liturgie*. 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1933.

Marian Schaller, O.S.B., člen emauzského kláštera v Praze, vydal knihu věnovanou opatovi Arnoštovi Vykoukalovi, O.S.B., některé části z ní byly zveřejněny již předtím v časopise *Pax*. Autor chtěl jejím vydáním přispět k poznání římské liturgie, přičemž se nejedná ani o pastorálně-teologickou příručku, ani o laickou liturgiku. Toto konstatování, vyjádřené i názvem díla, potvrzuje výše zmíněnou novost přístupu, jehož je dílo Mariana Schallera projevem: „*Kladu českému katolíku do rukou knihu, která nechce býti ani školským pojednáním o liturgii, či-li liturgikou, ani nechce poznámkami pod čarou vzbuzovat dojem učenosti. Chce býti jenom jiskrou, která by zapálila*

¹⁶³ PIUS XII. *Encyklika pápeže Pia XII. Mediator Dei. Encyklika ctihodným bratrom patriarchom... O posvätej liturgii*. 1. vydání. Košice: Verbum, 1948. Přeložil Stanislav Mikuláš.

¹⁶⁴ PIUS XII. *Encyklika Mediator Dei o posvátné liturgii*. 1. vydání. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. Přeložil Vladimír Nováček a brněnští bohoslovci. Dále jen PIUS XII. *Encyklika Mediator Dei*.

¹⁶⁵ Viz *tamtéž*, čl. 2, 20, 21, 34, 46, 58, 129, 190.

¹⁶⁶ Viz kapitola 2. Liturgika, liturgika jako věda.

¹⁶⁷ PIUS XII. *Encyklika Mediator Dei*, čl. 5.

a vzbudila zájem a hlasem, jenž by ukázal na skrytý poklad,“ (předmluva). Proto kniha neobsahuje obvyklé didaktické pomůcky (obrázky a fotografie, otázky a odpovědi), použité tituly jsou uvedeny pouze v závěrečném seznamu literatury, práci s knihou ale usnadňuje připojený věcný rejstřík. Jak lze vidět níže, publikace obsahuje všechna základní témata fundamentální i speciální liturgiky, přičemž se tato sousloví v textu nevyskytují.

Vedle obvyklých výkladů věcí, gest a slov na mnoha místech apeluje Marian Schaller na potřebu a nechat se oslovit liturgickým děním: „*S chorálem je to jako s obřady Církve. Nedovede-li se kdo soustředit na myšlenky k Bohu, stačí často jen zevní obřadná uctivost a soustředěnost, aby v nejbližších okamžicích se uhostila i v nitru duše. Nechápe-li kdo myšlenky liturgické, stačí, aby je zapěl melodií Církve – a ihned se mu objeví nebeské krásy, jež Církev v liturgii prožívá,*“ (s. 223).

Obsah knihy Mariana Schallera <i>Liturgie</i> (1933)	
<p>Předmluva</p> <p>I. Úvod</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pojem liturgie 2. Liturgie orientální 3. Liturgie římská 4. Liturgie západní 5. Jednotnost liturgická 6. Ceremonie 7. Nádhera v liturgii <p>II. Oběť</p> <p>A. Mše svatá</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pojem oběti 2. Oběť Nového zákona 3. Vývoj římské Mše 4. Mše katechumenů 5. Mše věřících 6. Střed a pramen liturgie <p>B. Obětník</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kristus – Církev 2. Kněz – lid 3. Církevní hierarchie 4. Kněžský oděv <p>C. Obětiště</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Oltář 2. Liturgické nádoby 3. Chrám 4. Vybavení chrámu 	<p>III. Svátosti</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pojem svátosti 2. Křes svatý 3. Svaté biřmování 4. Svátost oltářní 5. Svátost pokání 6. Poslední pomazání 7. Svěcení kněžstva 8. Svátost manželství <p>IV. Modlitba církve</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vývoj liturgické modlitby 2. Liturgické texty 3. Liturgické knihy 4. Liturgický jazyk 5. Zpěv a hudba v liturgii 6. Svátostiny <p>V. Církevní rok</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Liturgické doby 2. Svátky Svatých <p>VI. Doslov</p> <p>VII. Rejstřík věcný</p> <p>VIII. Literatura</p>

10. 1939–1950: Liturgika v období existence Protektorátu Čechy a Morava a po II. světové válce do vyloučení teologie z univerzitního vzdělávání

Po uzavření všech českých vysokých škol 17. listopadu 1939 probíhala od 15. ledna 1940 výuka teologie i kněžská formace v Arcidiecézním bohosloveckém učilišti v Praze, vzniklém v prostorovém i personálním provizoriu pod záštitou arcibiskupa Karla kardinála Kašpara na začátku roku 1940.¹⁶⁸ Liturgiku zde do svého zatčení v srpnu 1942 vyučoval opat emauzského kláštera Arnošt Vykoukal, O.S.B., jehož přístup pozitivně zhodnotil tehdejší student Oto Mádr: „*zaujetí emauzského opata Vykoukala, znalce odborné liturgiky na evropské úrovni, nám otevíralo její podstatu, krásu, řád a smysl pro život církve.*“¹⁶⁹

Do svého zatčení v červnu 1942 a také po skončení druhé světové války¹⁷⁰ měl v Praze na formaci seminaristů značný vliv rektor semináře Josef Beran, odborným zaměřením pastorální teolog. Třetím mužem, který ovlivňoval liturgickou formaci alumnů, byl v pozici vyučujícího dějin křesťanské archeologie Josef Zvěřina, autor paramentických skript.¹⁷¹

10.1. Bohosloví – co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů

V nakladatelství Vyšehrad začala v roce 1946 pod vedením Bohdana Chudoby vycházet ediční řada s názvem „Úvod do studia“. Cílem edice bylo „*postupně v této formě vydat úvody do všech vědeckých oborů a umožnit tak našim vysokoškolákům, aby se rychle, ale zároveň solidně orientovali ve vědě, kterou chtějí studovat – rychle a solidně, neboť přispěvateli všech svazků budou především vysokoškolští učitelé neb na slovo vzatí odborníci.*“¹⁷² Druhým dílem nedokončené edice byl titul týkající se studia teologie (náklad 3 300 výtisků). Vedle skladby teologických předmětů stojí za

¹⁶⁸ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 27–32, 411–412.

¹⁶⁹ MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. In *Teologické texty*, 6 (1998), s. 193–195, zde s. 194. Dále jen MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra Viz též NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi. Bonaventura Bouše burcuující*, s. 31.

¹⁷⁰ Viz např. ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. MACHÁLEK, Vít. *Církev a poválečný český nacionalismus*. In *Theatrum historiae* 13 (2013), s. 267–285.

¹⁷¹ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Odvaha být církvi. Josef Zvěřina v letech 1913–1967*, s. 67–68. Dále viz NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 32–41.

¹⁷² *Bohosloví. Co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1946, informace o ediční řadě Úvod do studia uvedené na chlopních knihy.

pozornost jména zpracovatelů jednotlivých hesel a také odkazy na doporučovanou literaturu, protože se jedná o stávající osobnostní a textové autority oborů. Jedná se o podrobný vhlad do oborů včetně liturgiky na odborné úrovni.

<i>Bohosloví – co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů</i> (edice Úvod do studia, 1946)	
Obor	Autor hesla
Studium bohosloví	Reginald Dacík
Bohosloví fundamentální	Josef Kubalík
Starozákonní exegese	Josef Heger
Novozákonní exegeze	Jan Merell
Dogmatika	Antonín Lepka
Liturgie	Jiří Reinsberg
Nauka o církvi	Silvestr M. Braitó
Bohosloví východních křesťanů	Antonín Salajka
Mravouka	Antonín Šnobl
Církevní právo	Josef Konůpek
Pastýřské bohosloví	Alexander Heidler
Křesťanská sociologie	Josef Konůpek
Asketika a mystika	Antonín Stříž
Duchovní hudba	Otto Albert Tichý
Křesťanská archeologie a výtvarné umění ve službách církve	Josef Zvěřina

Liturgika (na rozdíl od katechetiky a homiletiky) byla vyčleněna pro účely publikace do samostatného oddílu, mimo Pastýřské bohosloví, jež Alexander Heidler definoval jako nauku, „*kteřá chce podat, zvláště duchovním pastýřům v Církvi, theologicky správné a prakticky osvědčené zásady, jak mají s pomocí Ducha svatého co nejúčinněji hlásat pravdu Kristovu, nabízet jeho milost a vésti k němu svěřené stáde, aby řádnou cestou působení Církve bylo co nejvíce lidí spaseno a v co největším stupni posvěceno k větší slávě Otcově.*“¹⁷³ Heidler se k liturgice vyjadřuje také: „*Nauka o liturgii, liturgika, je dnes velmi intensivě pěstovaný, převážně historický obor, který se téměř úplně vymyká z rámce pastorálky. Svými výsledky ji však právě v poslední době velmi oplodňuje. Liturgické hnutí, očištěné od výstřelků povrchních nadšenců (sr. M. Kassiepe, Irrwege u. Umwege im Frömmigkeitsleben der Gegerwart, Würzburg, 1940), je ve větším nebo menším stupni nezbytnou složkou opravdu moderní pastorace.*“¹⁷⁴ V jiné části článku Alexander Heidler upozornil na knihy z edice

¹⁷³ HEIDLER, Alexander. Pastýřské bohosloví. In *Tamtěž*, s. 77–88, zde s. 77.

¹⁷⁴ *Tamtěž*, s. 79.

Seelsorgebriefe Pia Parsche: „*třeba je přijímat cum grano salis, ale dávají i mnoho užitečných pokynů.*“¹⁷⁵

Článek „Liturgie“ zpracoval Jiří Reinsberg, absolvent Nepomucena, mladý kněz (vysvěcen 1942) a jeden z protagonistů hnutí *Legio angelica* (pro naše účely vynecháváme odkazy na pramenné texty k dějinám liturgie).¹⁷⁶

Přehled zahraničních autorit v oblasti liturgiky podle Jiřího Reinsberga (1946, zachováno pořadí v textu)	
Autor	Dílo
GUÉRANGER, Prosper Louis Paschal	<i>L'Annee liturgice. La carême.</i> 6. éd. Paris: Librairie Henri Oudin, 1878.
CABROL, Fernand (ed.)	<i>Dictionnaire d' Archeologie chrétienne et de Liturgie.</i> Paris: Librairie Letouzey et ané, 1903–.
EISENHOFER, Ludwig	<i>Handbuch der katholischen Liturgik. Erster Band. Allgemeine Liturgik.</i> 2. Auflage. Freiburg im Breisgau: Herder & Co. G.m.b.H. Verlagsbuchhandlung, 1932. <i>Handbuch der katholischen Liturgik. Zweiter Band. Spezielle Liturgik.</i> 2. Auflage. Freiburg im Breisgau: Herder & Co. G.m.b.H. Verlagsbuchhandlung, 1933. ¹⁷⁷
CABROL, R.	<i>Introduction aux etudes liturgiques.</i> Paris: Librairie Bloud et cie, 1907.
MOHLBERG, Kunibert	<i>Ziele und Aufgaben der liturgiegeschichtlichen Forschung.</i> 1. Auflage. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1919.
EISENHOFER, Ludwig	<i>Grundriss der katholischen Liturgik.</i> 1. Auflage. Freiburg im Breisgau: Herder, 1926. ¹⁷⁸
JUNGMANN, Josef Andreas	<i>Gewordene Liturgie.</i> 1. Auflage. Innsbruck: Felizian Rauch, 1941. ¹⁷⁹
GUARDINI, Romano	<i>O posvátných znameních.</i> 1. vydání. Stará Říš: Marta Floriánová, 1925. ¹⁸⁰
GUARDINI, Romano	<i>Liturgische Bildung.</i> 1. Auflage. Burg Rothenfels am Main: Verlag Deutsches Quickbornhaus, 1923. ¹⁸¹
MARMION, Columba.	<i>Le Christ dans ses mysteres.</i> 1. édition.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 85.

¹⁷⁶ REINSBERG, Jiří. Liturgie. In *Tamtéž*, s. 39–43.

¹⁷⁷ Kniha zařazena s poznámkou „*úvodní stati ve slovníku pro vlastní uvedení*“.

¹⁷⁸ Kniha zařazena s poznámkou „*pro poznání fundamentální i speciální liturgiky*“.

¹⁷⁹ Kniha zařazena s poznámkou „*pro historicko-dogmatický přístup*“.

¹⁸⁰ Kniha zařazena s poznámkou „*pastoračně-asketický přístup*“.

¹⁸¹ Kniha zařazena s poznámkou „*pastoračně-asketický přístup*“.

	Paříž: Desclée de Brouwer, 1939. ¹⁸²
SCHUSTER, Ildefonso – BAUERSFELD, Richard.	<i>Liber sacramentorum: Geschichtliche und liturgische Studien über das römische Messbuch.</i> 10 Bände. 1. Auflage. Regensburg: Friedrich Pustet, 1929–1931.
PARSCH, Pius.	<i>Messerklärung im Geist der liturgischen Erneuerung.</i> 2. Auflage. Wien: Volksliturgisches apostolat, 1935.
KIEFER, Georg.	<i>Rubrizistik oder Ritus des katholischen Gottesdienstes nach den Regeln der heiligen römischen Kirche.</i> 9. Auflage. Paderborn: Schöningh, 1947.
MARTINUCCI, Pio	<i>Manuale Sacrarum Cceremoniarum. Tomus I–IV.</i> Rome: Typographia Ludovici Cecchini, 1879.
DA CARPI, Luigi Maria.	<i>Compendiosa biblioteca liturgica,</i> 1878. ¹⁸³

Přehled českých autorit v oblasti liturgiky podle Jiřího Reinsberga (1946)	
Autor	Dílo
DACÍK, Reginald	<i>Základy liturgie.</i> 1. vydání. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1930. ¹⁸⁴
FOLTYNOVSKÝ, Josef.	<i>Pastorálka. Liturgika.</i> 1. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1932. ¹⁸⁵
SCHALLER, Marian.	<i>Liturgie.</i> 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1933. ¹⁸⁶
CINEK, František	<i>Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku.</i> 4 díly. 1. vydání. Olomouc: Lidové knihkupectví, 1931–1935.
KUPKA, Josef	<i>O církevním roce historicko-liturgické pojednání.</i> 1. vydání. Praha: V. Kotrba, 1907.
KUPKA, Josef	<i>O mši svaté dogmaticky a historicko-liturgicky.</i> 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1899.
ČALA, Antonín	<i>Mše svatá. Výklad věroučný a liturgický.</i> 1. vydání. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941.
URBAN, Jan Evangelista	<i>Mše svatá. Oběť Kristova a naše.</i> 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1942.

¹⁸² Kniha zařazena s poznámkou „pastoračně-asketický přístup“.

¹⁸³ Kniha (rubriková příručka) zařazena s poznámkou nevhodnosti.

¹⁸⁴ Kniha zařazena do českých autorů s poznámkou „vhodné jako úvodní seznámení“, přestože se jedná o upravený překlad.

¹⁸⁵ Kniha zařazena s poznámkou „vhodné pro nadstředoškolské vzdělání“.

¹⁸⁶ Kniha zařazena s poznámkou „vhodné pro nadstředoškolské vzdělání“, znovu je připomínána v souvislosti s liturgickou hudbou.

Z textu vyplývá, že za základní příručky má student považovat *Grundriss der katholischen Liturgik* Ludwiga Einsehofera a *Dictionnaire d' Archeologie chrétienne et de Liturgie*, editovaný Fernandem Cabrolem. Bez uvedení konkrétní práce jsou s odkazem na celé dílo uvedeni André Mocquereau, Joseph Pothier, Paul Cagin a Joseph Gajard, z českých autorů pak Arnošt Vykoukal, přičemž „ostatní literatura česky psaná pro jazykové obtíže vzdor své výbornosti nepronikla do světa.“¹⁸⁷

10.2. Plán akce pro vydávání českých vysokoškolských příruček bohovědných (1949–1950)¹⁸⁸

Stav české teologické vědy na přelomu 40. a 50. let 20. století, ještě před destruktivními zásahy proticírkevní politiky Československa, zachycuje nerealizovaný plán na vydání příruček pro jednotlivé teologické obory. „Akce je zajímavá sama o sobě, především ale proto, že (...) zřetelně odhaluje koncepci a metodu teologie, která byla v letech 1949–1950 pokládána místní církví za žádoucí, a okruh myslitelů, kteří v ni tehdy byli považováni za představitele jednotlivých ‚posvátných věd‘.“¹⁸⁹ Z tohoto pohledu se jedná o průhled do nadějně se rozvíjející a záhy téměř umlčené teologie. Umlčování se ovšem dělo postupně – materiály pocházejí již z doby nastolené tvrdě represivní linie komunistického státu. Ačkoliv události roku 1950 znemožnily zahájení zamýšlené akce, ukazují nám prameny zajímavým způsobem stav teologie, včetně jejího chápání a personálního zajištění.¹⁹⁰

Akcí byl pověřen Josef Karel Matocha, od 22. března arcibiskup olomoucký, následně referent českého episkopátu pro záležitosti náboženského tisku, předseda Akademie velehradské a předseda publikační komise. Dne 4. listopadu 1949 se písemně

¹⁸⁷ REINSBERG, Jiří. Liturgie. In *Bohosloví*, s. 39.

¹⁸⁸ Viz NOVOTNÝ, Vojtěch. Plán akce pro vydávání českých vysokoškolských příruček bohovědných. In *Studia theologica* 3 (2008), s. 49–63. Jedná se o komentovaný a úvodní studii opatřený přepis archiválií uložený v Centru dějin české teologie KTF UK Praha.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, s. 49.

¹⁹⁰ Vojtěch Novotný ukázal v souvislosti s odkrytím sociálního rámce v obsazování jednotlivých oborů důležitost pramene pro nejen pro bádání v oblasti dějin teologie, nýbrž i pro církevní dějiny: „Ve snaze mobilizovat všechny dostupné síly byl proto vytvořen provizorní a následně i definitivní seznam osob, které byly zahrnuty do širších komisí. Z hlediska dějin české teologie jde o velmi hodnotný materiál, neboť se zde otevírá pohled k tomu, které osoby se v polovině 20. století teologii, resp. posvátným vědám, věnovaly nebo věnovat chtěly. Ukazuje se, že jde většinou o ty, kdo v dané chvíli nebo v minulosti ten který obor vyučovaly na teologické fakultě, diecézním či řádovém učilišti. Nechybí ale ani osoby, které k němu měly prostě blízko svým zaměřením publicistickým, a ty, které se v něm připravovaly na doktorát.“ *Tamtéž*, s. 55.

obrátil na řadu adresátů, potenciálních spolupracovníků, následujícím textem: „*Byl jsem pověřen nejdůstojnějším episkopátem českým, abych pečoval o český náboženský tisk a účelně organisoval práci na tomto poli. I když nyní zatím nelze pomýšlet na vydávání náboženské literatury [veškerý katolický tisk byl již v této době s odvoláním na nedostatek papíru zastaven], přece pokládám za nutné aspoň připravovat rukopisy, aby se mohlo ihned začít, jakmile se opět naskytne možnost vydávat. Jeden z prvních úkolů je, aby byly připraveny k vydání české příručky z různých oborů katolické bohovědy a křesťanské filosofie, především jako studijní pomůcky pro širší okruh zájemců z řad kněžstva i vzdělaných laiků.*“¹⁹¹

Biskup Matocha počítal s tím, že pro každý z dvaceti jmenovaných teologických oborů rozdělených na třiaosmdesát subdisciplín – včetně liturgiky – vznikne jednak širší diskusní komise, jednak užší komise tříčlenná, jež měla rozhodnout o vydání a podobě příruček (vydání zcela nových, přepracování stávajících nebo překladem).¹⁹² Předběžné úvahy představitelů teologické fakulty v Olomouci, kde sídlila i Akademie velehradská, preferovali vydání původních českých, nejlépe monografických příruček, čímž se nevyklučovalo i užívání učebnic latinských, nová vydání starších příruček doporučovali pouze v případě, že „ *vynikající vlastnosti mohou být přepracováním zachovány.*“¹⁹³

Vzniklým komisím rozeslala Akademie velehradská dne 25. února 1950 „*Obecné normy pro zpracování českých bohovědných příruček.*“¹⁹⁴ Z dikce dokumentu je zřejmá snaha o aktualizaci katolické teologické výuky v rámci tradičního způsobu traktování zjevení, a to jak na teologických fakultách (primární účel příruček), tak pro laickou veřejnost (sekundární účel příruček). Dokument klade důraz na vzájemné propojení disciplín: „*V zájmu jednotného spění at' každý obor vyznačí úvodem i příležitostně, ve kterých bodech vychází ze svého základního oboru, na příklad morálka z dogmatiky, asketika a pastorálka z morálky, právo z morálky a eklesiologie atd.*“¹⁹⁵ Možným autorům publikací se dále připomíná kupříkladu důležitost představení metody každého oboru, scholastické formy, ovšem s ohledem na moderní vývoj a aktuální potřeby, důležitost práce s prameny a znalost odborné literatury, včetně nekatolické produkce, historického vývoje.¹⁹⁶

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 49.

¹⁹² Srov. *Tamtéž*, s. 53.

¹⁹³ *Tamtéž*, s. 54.

¹⁹⁴ Srov. *Tamtéž*.

¹⁹⁵ *Tamtéž*.

¹⁹⁶ Viz *tamtéž*, s. 54–55.

Liturgika v představeném plánu nadále patřila do pastorální teologie, označované za příklad „širokého oboru“, v němž „bude užitečné, když se sdruží několik užších specialistů v pracovní skupinu, která bude přispívat autorovi zkušenostmi, podněty a hlavně svědomitou kritikou. Dojde-li na styčné body s jinou vědou, např. přírodní, je daleko nejvýhodnější požádat odborného badatele o osobní informaci nebo spolupráci.“¹⁹⁷

Zatímní seznam oborů a přednášek – oborové členění české katolické teologie v letech 1949/1950 s ohledem na liturgiku¹⁹⁸	
Obor	Přednášky
XI. Křesťanská archeologie a církevní umění	Křesťanská archeologie, Dějiny církevního umění a ochrana církevních památek
XII. Církevní právo	Církevní právo
XIII. Pedagogika, didaktika, katechetika	Pedagogika, Didaktika náboženského vyučování, Katechetika
XIV. Bohověda pastýřská ¹⁹⁹	Duchovní řečnictví, Liturgika, Duchovní správa, Pastorační medicína
XV. Církevní obřady (rubristika) ²⁰⁰	Církevní obřady (mše svatá, svátosti, církevní hodinky aj.)
XVI. Církevní hudba a zpěv	Církevní hudba a zpěv
XVII. Bohověda východní	Úvod do studia křesťanského východu, Věrouka odloučeného Východu, Církevní právo východní, Východní liturgie, Církevní dějiny východních církví: perské, indické, syrské arménské, egyptské, habešské, Církevní dějiny byzantské a řecké, Církevní dějiny

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 55.

¹⁹⁸ *Srov. Tamtéž*, s. 57.

¹⁹⁹ XIV. komise – bohověda pastýřská: **Jan Baptista Josef Bárta, O.F.M.**, (Praha, liturgika), **Ludvík Antonín Bláha, O.Praem.**, (děkan, Mariánské Lázně), **Zdeněk Bonaventura Bouše, O.F.M.**, (Studium catholicum Praha, liturgika), **Josef Burýšek** (diecézní učiliště Hradec Králové, pastorální teologie, církevní právo), **Václav Holakovský, C.Ss.R.**, (řádové učiliště Obořiště, homiletika a asketika), **Josef Hrbata** (druhý biskupský sekretář, Brno), **Bedřich Malina** (farář a biskupský vikář, dříve profesor náboženství, Sádek u Poličky, liturgika), **Fulgent Novák, O.Praem.**, (farář, Jiřice), **František Pokorný** (katecheta, přednášející liturgiky na brněnské konservatoři, Brno, liturgika), **František Rabas** (kapucínské řádové učiliště Olomouc a diecézní učiliště Olomouc 1940–1945, diecézní učiliště Litoměřice, mravouka, pastorální teologie), **Karel Reban** (diecézní učiliště České Budějovice, pedagogika, katechetika a pastorálka), **Marian Schaller, O.S.B.** (Praha, liturgika), **Rudolf Schikora, C.Ss.R.**, (superior, Frýdek), **Antonín Šuránek** (kaplan, teologická fakulta Olomouc, pastorální teologie), **Josef Toman** (diecézní učiliště Brno, pastorální teologie), **Kosmas Ladislav Trojan, O.F.M.** (studující teologie), **Jan Evangelista Josef Urban, O.F.M.** (Studium catholicum, nauka o duchovním životě, seminář o vedení duší pro kněze **Oldřich Vysloužil, C.Ss.R.**, (řádové učiliště Obořiště, pastorálka, katechetika a liturgika). *Srov. Tamtéž*, s. 61.

²⁰⁰ XV. komise – církevní obřady (rubristika): **Leopold Dýmál** (vicesuperior semináře, Olomouc, ritus), **Josef Hlavnička** (vicesuperior semináře, České Budějovice, ritus), **František Hradil** (superior semináře, Olomouc, ritus), **František Kohlíček**, (vicerektor semináře, Praha, ritus), **František Kraus** (diecézní učiliště Brno, církevní dějiny a křesťanská archeologie, docent ritu), **Petr Křivák** (dómský farář, Olomouc, ritus asistence, ministrování a udílení svátostí), **Bernard Břetislav Mokřý, O.Praem.**, (opatský sekretář a ceremoniář, Praha), **Rudolf Rykřýř** (biskupský sekretář a ceremoniář, diecézní učiliště Hradec Králové, ritus), **Štěpán Vandík, S.D.B.**, (řádové učiliště Osek, východní bohověda, ritus, diecézní učiliště Litoměřice 1948–1949, východní bohověda a staroslověnština), **Jan Tkaný** (farář, Kojetice), **Jan Veselka** (vicerektor semináře, Litoměřice, ritus). *Srov. Tamtéž*, s. 62.

	bulharské, srbské a rumunské, Dějiny ruské církve, Dějiny církevního umění na křesťanském Východě, Snahy o sjednocení církví (ekumenismus a unionismus)
XVIII. Staroslověnština a otázky cyrilometodějské	Mluvnice bohoslužebného jazyka (staro)slovanského, Slovník (staro)slovanského jazyka církevního k bibli a liturgickým knihám, Dějiny (staro)slovanské liturgie, Prameny cyrilometodějské a teologie sv. Cyrila a Metoděje, Dějiny doby cyrilometodějské

Za pozornost stojí jasné rozlišení „pastorálně-teologické“ části (vyučované odborníky, mnohdy autory liturgických publikací s pastorační zkušeností) a „prakticko-rubricistické“ části disciplíny (vyučované odborníky-praktiky, představenými v diecézních seminářích, ceremoniáři s pastorační zkušeností). V prvním případě liturgika figuruje vedle homiletiky a praktických pastoračních oborů. Ačkoliv nemáme k dispozici další rozvedení tohoto návrhu, liturgika v rámci pastýřské bohovědy zřejmě měla znamenat liturgiku fundamentální, zatímco liturgika-rubricistika zaujímal část liturgiky speciální. Jinou variantou je probrání všech teoretických otázek v rámci pastorální teologie a rubricistiku pojímat pouze jako praktický nácvik obřadů. Ze seznamu vyučujících ale vyplývá navázání výuky pastorálky na fakultu a ritu na prostředí semináře. Hudební průprava stojí zvlášť a velká pozornost je v návrhu věnována křesťanskému Východu, sjednocenému i nesjednocenému s Římem. Pro (teoretickou?) výuku slovanské liturgie se počítalo s účastí Josefa Vajse a Josefa Vašici, pro (praktickou?) výuku východního ritu se Štěpánem Vandíkem, S.D.B.²⁰¹

Zásadním zjištěním pro vývoj české katolické liturgiky je poválečný důraz na odbornou bázi, který navázal na předválečné spění k liturgice jako systematické vědě, promyšlené také v kontextu ekleziologie. Zatímco linie laická část částečně kontinuálně navázala na předválečný vývoj (např. obnovení činnosti *Legio angelica*, opětovné vydání školní liturgiky Augustina Bedřicha), linie odborná – seminární, fakultní, kněžská – se měla v rámci výše popsaného zamýšleného postupu konsolidovat. Můžeme říci, že se zřejmě jednalo o logické pokračování obnovy vyšší církevní hierarchie: snaha o vyjasnění obsahu teologického kurikula, personálního obsazení a vydání nových vysokoškolských příruček ukazuje na prodloužení této poválečné konsolidace, spojené s částečnou obnovou veřejného života v Československu po květnu 1945, i na úroveň diecézního kléru, respektive bohoslovců. K ustavení

²⁰¹ Srov. *Tamtéž*, s. 62.

pastorálně-teologické a prakticko-rubricistické části liturgiky (rozdělení v zásadě odpovídá instrukci z 3. září 1958, což opět potvrzuje, že se v českém prostředí sledoval celkový vývoj) bohužel nepřízní doby nedošlo.

11. 1950–1962: Liturgika v období stalinismu, budování socialismu a socialismu v Československu do II. vatikánského koncilu

Základním kontextem úvah o českých církevních dějinách v letech 1949–1989 bývá útlak římskokatolické církve a zásahy proti všem formám teistické religiozity organizované v Československu – militantně ateistickém komunistickém totalitním panství.²⁰² V oblasti slavení liturgie se projevil především narušením několika kontinuitních linií, a to jak v rovině zastřešení pastoračně-liturgických aktivit posvěcenými služebníky (internace biskupů, pokles počtu kněží, nezákonná likvidace mužských klášterů včetně benediktinských Emauz) tak v rovině proměny doposud běžné sociální praxe katolických křesťanů (vyloučení náboženské výuky z povinných předmětů, zatlačování veřejně, liturgicky a paraliturgicky, deklarovaného katolicismu do zdí kostelů).

Etablování komunistického totalitního panství bylo i v případě Československa spojeno s otevřenou proticírkevní kampaní, která se později bez změny cílů modifikovala ve svých nástrojích,²⁰³ protože „*nastolení či porážka totalitních režimů byly vždy provázeny redefinicí toho, co by mělo být zapomenuto, a co by naopak mělo být uchováno ve vzpomínkách jednotlivců.*“²⁰⁴

Před II. vatikánským koncilem se v českých zemích liturgie a vůbec veřejně deklarovaná teistická religiozita vytratila z veřejného prostoru. Tento posun byl prvním krokem v procesu progresivního vzdalování od víry, jak jej popsal André Charron, a liturgika jej pouze následovala.

²⁰² Srov. Pokus o charakteristiku „socialistického životního stylu“. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967. Svazek I. A–O.* 1. vydání. Praha: Academia, 2011, s. 58–59 a 62–63. Dále srov. Socialistická akademie. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967. Svazek II. P–Ž.* 1. vydání. Praha: Academia, 2011, s. 840–841.

²⁰³ K rozlišení dvou fází přístupu komunistického totalitního panství k římskokatolické církvi (zápas s hierarchickou strukturou a zápas s vírou) s odkazy na další literaturu viz SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961.* Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, s. 60–73.

²⁰⁴ ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In *Historická sociologie* 1 (2010), s. 9–29, zde s. 10.

André Charron: osm druhů progresivního vzdalování od víry²⁰⁵	
Fáze	Popis
1. odtržení od liturgické praxe	neúčast na liturgických úkonech
2. odtržení od církve jako instituce	aktivní (artikulované výhrady) i pasivní (neartikulované výhrady) odtržení
3. odtržení od církve jako společenství věřících	pouze formální i žádná faktická příslušnost k církvi
4. odtržení od praktikovaného křesťanství	upuštění od víry a křesťanských zásad ve vztahu k vlastnímu jednání
5. odtržení od syntézy křesťanského učení	odmítnutí obsahu církevní nauky i evangelia
6. odtržení od věrnosti Ježíši Kristu	vzdalování se víře
7. odtržení od víry v osobního Boha	vzdálení se víře (ateismus, agnosticismus)
8. odtržení od náboženské zvědavosti	nezájem o víru, apatie

Tři ze čtyř perimetrů, v nichž se liturgika vyskytovala před druhou světovou válkou (širěji zaměřené publikace, tj. učebnice, liturgické příručky a misálky, resp. překlady) téměř úplně vymizely nebo plnily svou úlohu pouze ve velmi omezeném okruhu – kupříkladu účastníků hodin náboženství. Liturgika tím postupně ztratila didaktický potenciál jednoho z předmětů, uvádějících do nauky a praxe římskokatolické církve. Uvedenou rovinu reprezentuje v přehledu typických publikací *Malá liturgika* veřejně kolaborujícího kněze Josefa Beneše. Liturgika se v českém prostředí po roce 1950 fakticky traktovala pouze na teologické fakultě (posledním ze čtyř prostorů, který se měl na přelomu 40. a 50. let reformovat, k tomu ovšem nedošlo; níže je zastoupen skripty Jaroslava Kouřila), prakticky zaměřené články bylo možné nalézt v časopise *Duchovní pastýř*.

11.1. Pronásledování římskokatolické církve a vyloučení teologie z univerzitního vzdělávání

Po neúspěšných jednáních mezi představiteli československého komunistického státu a československým episkopátem se římskokatolická církev stala po polovině roku 1949 cílem silného tlaku: část biskupů byla uvězněna nebo internována, stát zorganizoval prorežimní Katolickou akci, římskokatolická církev i křesťanská církevní společenství byla podřízena státnímu dozoru pomocí tzv. církevních zákonů, následovaly odlišně pojaté zásahy proti jednotlivým kněžím, mužským i ženským

²⁰⁵ CHARRON, André. Les divers types de distants. In *Nouveau Dialogue* 11 (1975), s. 3–9. Srov. GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2004, s. 59–62.

řeholím.²⁰⁶ Cílem proticírkevního tažení bylo v této fázi římskokatolickou církev oslabit v jejím organizačním systému,²⁰⁷ ale také vytlačit veškeré formy teistické religiozity z veřejného prostoru do uzavřených budov (likvidace křížů, soch světců, božích muk, zákazy veřejných bohoslužeb, pobožností a církevních průvodů apod.).

Součástí veřejné proticírkevní kampaně byl také zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách ze dne 16. března 1950, který vyňal teologické fakulty (Praha, Olomouc, Bratislava) ze svazků univerzit.²⁰⁸ Vládní nařízení č. 112/1950 Sb. ze dne 14. července 1950 podřídilo teologické vzdělávání (Římskokatolická cyrilometodějská fakulta v Praze, po roce 1953 se sídlem v Litoměřicích, a Římskokatolická cyrilometodějská fakulta v Bratislavě, na stejných místech vznikly centralizované semináře) Státnímu úřadu pro věci církevní, diecézní teologická učiliště zanikla, studium se zkrátilo z pěti na čtyři roky.²⁰⁹

Římskokatolická cyrilometodějská fakulta v Praze²¹⁰ se od akademického roku 1950/1951 dělila na šest kateder, pátá z nich zahrnovala praktické obory: pastorální teologii, pedagogiku a katechetiku. Pastorální teologii a pedagogice se věnovali seminaristé ve třetím ročníku, katechetice s praktickými výstupy pak v ročníku čtvrtém (vždy po třech vyučovacích hodinách týdně).²¹¹ Tři uvedené disciplíny se řadily k hlavním teologickým předmětům, a proto se z nich vedle výuky na fakultě konaly také praktická seminární cvičení, „*při nichž studenti pod vedením profesorem se učí vědecké methodě bádání, referují o novinkách na knižním trhu a píší samostatné práce o vybraných otázkách z jednotlivých oborů.*“²¹²

Na teologické fakultě vyloučené ze svazku univerzity se liturgika v letech 1950–1968 podle tradičního způsobu nadále vyučovala v rámci pastorální teologie, která obsahovala také teorii farní duchovní správy, homiletiku a zpovědní praxi (potažmo

²⁰⁶ Viz přehledově BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 15–40, 63–90, 115–118, 153–192. Dále jen BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*.

²⁰⁷ Viz např. KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1993, s. 58–162.

²⁰⁸ Nejednalo se o první útok na přítomnost teologie v českém univerzitním prostředí. Viz NOVOTNÝ, Vojtěch. Úvaha o počátcích Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty. In KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církví v Československu kolem roku 1950*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 72–82.

²⁰⁹ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 111–115. Dále srov. HRONEK, Josef. *Studium římskokatolického bohosloví*. 1. vydání. Praha: Česká katolická Charita, 1952, s. 5–6.

²¹⁰ K dějinám fakulty viz NOVOTNÝ, Vojtěch. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze. In *Biografický slovník teologických fakult*, s. 119–148.

²¹¹ Srov. *Tamtéž*, s. 6–7.

²¹² *Tamtéž*, s. 7. Autor se v této souvislosti zmiňuje o zamýšlených skriptech pro bohoslovce.

hodegetiku).²¹³ Výuku pastorální teologie zajišťovali v námi sledovaném období Antonín Šuránek (od roku 1947 suplent, v letech 1948–1950 odborný asistent), Ladislav Pokorný (v letech 1951–1953 pověřen výukou) a Jaroslav Kouřil (v letech 1953–1955 suplent, v letech 1955–1968 profesor).²¹⁴

Vedle oficiální linie teologického vzdělávání s přímým vlivem státní moci a omezeným počtem studentů existovalo až do roku 1989 i utajované studium teologie.²¹⁵ O konkrétní náplni víme vzhledem k extrémním podmínkám v námi sledovaném období jen velmi málo. V souvislosti s liturgikou můžeme poukázat na svědectví o tajných přednáškách Jana Vraštila, S.I., z pastorální teologie v internačním táboře Želiv, výuku pastorálky v rámci služby u PTP nebo debaty vězňů v Leopoldově o liturgických

a pastoračních otázkách.²¹⁶ Explicitně se o utajovaném vyučování liturgiky během věznění v Leopoldově zmínil Bohumil Vít Tajovský, OPraem.,²¹⁷ ve stejné věznici přednášel liturgiku Adolf Kajpr, S.I., přičemž obor v jeho podání nebyl nácvikem bohoslužebného konání.²¹⁸ Ve stejném prostředí probíhalo tajné slavení eucharistické liturgie,²¹⁹ skládání řeholních slibů nebo kněžská svěcení.

²¹³ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 318.

²¹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 319. Dále viz Jaroslav Kouřil, Ladislav Pokorný. In *Biografický slovník teologických fakult*, s. 173–174 a 190–192.

²¹⁵ Viz NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*, s. 45–95.

²¹⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 50, 53 a 55.

²¹⁷ Otázka: „Mnozí vzpomínají, jak se v Leopoldově dávaly lekce z latiny a teologie.“ Odpověď: „Byla to opravdová univerzita! Přednášela se třeba dogmatika, liturgika, fundamentální teologie, církevní právo, ale i filozofie, historie či psychologie. Mnozí vězňové se učili také cizím jazykům. Přednášet se dalo nejlépe při draní peří nebo čištění zeleniny. Semináře probíhaly po skupinách rozdělených podle jednotlivých stolů. K dlouhým vězeňským stolům se totiž vešlo dvacet, třicet a někdy až padesát vězňů. Jelikož nebyl stanoven žádný zasedací pořádek, každý si mohl sednout, kam chtěl. Sedávali jsme se jednak podle zájmů, ale i podle toho, kdo koho znal nebo kde se chtěl něco zajímavého dozvědět. Kdo bude přednášet, to si pak určovala každá skupinka zvlášť.“ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. 1. vydání. Praha: Torst, 2001, s. 273–274. Viz též ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 68–105.

²¹⁸ „Hned po příchodu na kněžskou celu nabídl [Adolf] Kajpr [Josefu] Svobodovi a mně, že nám bude přednášet liturgiku. Tím začalo naše bohoslovecké studium. I když nevím, jak se liturgika obvykle přednáší, nepochybuji, že Kajprovo podání bylo originální, nemluvil ani tak o rubrikách (kdy jaké gesto), spíše nám odhaloval skrytou tvář liturgie, jejího ducha, její mystiku, její poezii. Zpaměti, měl ji skvělou, nám recitoval hymny a jiné texty církevního roku. Pochopil jsem logiku střídajících se liturgických období a vnitřní smysl svátků a slavností s jejich vigiliemi a oktávami.“ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 217. Dále jen VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*. Viz též NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*, s. 53–71, 235, 240.

²¹⁹ „Denně se zde [ve věznici Leopoldov v polovině roku 1955] sloužilo na osmdesát mší. Odkud se opatrovaly hostie a víno, nevím, nepátral jsem po tom. V nouzi vyráběl někdo víno z rozinek a za materií chleba posloužily obyčejné housky.“ VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád*, s. 217. Viz též SYNEK, Jan. *Svobodni v nesvobodě, Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2013, zejm. s. 102–167.

V rámci utajované řádové formace se v 60. letech věnoval výuce liturgiky pro salesiány Jan Rob, S.D.B., pro františkány Jan Bárta, O.F.M.²²⁰ Za pozornost také stojí, že setkání za účelem utajovaného studia diecézních bohoslovců vždy začínala slavením mše svaté.²²¹

11.2. Josef Beneš: Malá liturgika (1952)

BENEŠ, Josef. *Malá liturgika*. 1. vydání. Praha: Česká katolická Charita, 1952.

Jedinou obecněji zaměřenou českou liturgickou příručkou z 50. let 20. století je *Malá liturgika* (67 stran, malý, brožovaný formát) Josefa Beneše, předního aktivisty Mírového hnutí katolického duchovenstva a předsedy tiskové komise České katolické Charity.²²² Obsahově se neliší od předchozích zpracování, obsahuje i černobílé obrázky kreslené Bohumilem Lonkem. Josef Beneš definuje liturgiku jako „výklad a význam bohoslužebných úkonů“ se zaměřením na úkony, osoby, věci, místa a čas (s. 3). V tomto pořadí se také pak zabývá jednotlivými částmi liturgiky.

Kapitola Bohoslužebné úkony (s. 4–28) zahrnuje základní bohoslužebné úkony, výklad mše svaté (pouze český výkladový text, zásadní sdělení tištěna kurzívou), svátostí a svátostin. Část Osoby bohoslužebné (s. 29–30) obsahuje přehled hierarchického zřízení církve, Bohoslužebné věci (s. 31–42) vysvětlení jednotlivých liturgických oděvů a dalších předmětů včetně obrázků, Místa bohoslužebná (s. 43–51) výklad jednotlivých částí liturgického prostoru a také dějinný přehled křesťanských kostelů.²²³ V posledních pasážích s názvem Bohoslužebný čas (s. 52–67) hovoří Josef Beneš o liturgickém roce a podává definice jednotlivých pobožností.

Stručná příručka kontinuálně navazuje na předchozí českou liturgickou produkci, z obsahu není patrná situace římskokatolické církve v Československu – kniha obsahuje církevní schválení, autor hovoří o papeži, biskupech i průvodech obvyklým způsobem. Zpracování můžeme dokumentovat na výkladu části anafory: „*Memento vivorum – Dříve než kněz obětní dar proměňuje, modlí se za Svatého Otce, za biskupa a za všechny věřící. Pak se modlí za ty křesťany, za které se oběť mše svaté koná nebo za které se chce modliti, a za všechny přítomné. Při žehnání obětních darů upozorní hlas zvonku věřící, že se blíží okamžik proměny. Kdo neklekl při sanktus,*

²²⁰ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*, s. 67.

²²¹ Srov. *Tamtéž*, s. 64.

²²² Srov. Beneš Josef. In *Biografický slovník teologických fakult*, s. 156–157.

²²³ Viz též BENEŠ, Josef. *Naše chrámy*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954.

klekne si nyní,“ (s. 10). Podle údajů z časopisu *Duchovní pastýř* vyšla publikace v nákladu 50 000 kusů a „bude expedována částečně pro chrámové lišty, ale hlavně jako pomocná kniha pro vyučování náboženství.“²²⁴

11.3. Jaroslav Kouřil: *Rukojeť pastýřského bohosloví* (1961)

KOUŘIL, Jaroslav. *Rukojeť pastýřského bohosloví. Z přednášek dra Jaroslava Kouřila na CMBF v Praze-Litoměřicích. III. díl. Liturgika*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1959–1961.

Skripta pastorální teologie Jaroslava Kouřila vznikla na Katedře praktických oborů CMBF zřejmě v letech 1957–1961. Autor je rozčlenil do tří dílů: (1) Homiletika (1957), (2) Zpovědnice (1958), (3) Liturgika (1959–1961). Zatímco první dva díly zaujímají vždy po jednom svazku, liturgiku Jaroslav Kouřil rozdělil do tří částí. Protože se jedná o jedinou českou ucelenou odbornou liturgiku z 60. let před II. vatikánským koncilem, uvedeme celé její členění.

Jaroslav Kouřil: <i>Rukojeť pastýřského bohosloví. III. díl. Liturgika</i> (1959–1961)	
Část	Obsah
Část I. (1959) Povšechný úvod, liturgická forma a zvláště liturgická hudba	Úvodem (kult, předmět kultu, liturgie, její účel, lituj, liturgika a její rozdělení)
	Dějiny liturgiky a liturgické prameny
	Liturgická forma
	Liturgické slovo
	Liturgická poesie
	O posvátné hudbě
	Liturgické úkony tělem a rukou
	Některé věci z přírody v liturgii
	Závěrem
Část II. (1959) Liturgické místo, jeho příslušenství a výzdoba, paramenta a insignie liturgických osob, pohřebiště	Úvodem
	Naše chrámy, jejich potřeba a význam, jejich názvy
	Dějiny našich chrámů, jejich symbolika, slohy, druhy, kaple, jejich zhodnocení
	Části chrámu
	O zvonech a věžních hodinách
	Nejdůležitější zařízení samotného kostela a jeho výzdoba
	Křížová cesta
	O chrámové malbě, kostelní dlažbě a vytápění kostela

²²⁴ *Duchovní pastýř* 6 (1950), s. 83.

	Znesvěcení kostela
	O stavbě kostela
	Liturgické nádoby a roucha
	O doplňcích parament biskupských
	Liturgické barvy
	O posvěcení bohoslužebných rouch
	Křesťanská pohřebiště
	Závěrem
<p>Část III. (1961) Církevní rok s pastoračními připomínkami a zvláště Svatý týden</p>	Úvodem
	Vývoj církevního roku, jeho definice, rozdělení a zhodnocení
	Období vánoční, advent, Rorate, vánoční oktáva, Zjevení Páně, Očišťování Panny Marie, malý dodatek z mimovánočního období
	Období velikonoční
	Několik informací k reformě kalendáře
	Předpostí, doba postní
	Ještě několik připomínek pro dobu svatopostní
	Liturgie Hodu Božího velikonočního, neděle Bílá, další neděle po velikonocích, svátek Nanebevstoupení Páně, Hod Boží svatodušní
	Tempus per annum
	Základní prvky církevního roku
	Neděle a její svěcení
	Nedělní a sváteční klid
	Ferie, první pátek a první sobota v měsíci
	Půst, postní řád platný v našich církevních provinciích, půst eucharistický
	Svátky, rozdělení svátků, zák. č. 93 z 2. 11. 1951
	Vigilie
	Oktáva
	Kvatembr
	Závěrem
	Svatý týden podle dekretu z 16. 11. 1955 – úvodem
	Květná neděle
	Tři první dny ve Svatém týdnu
	K Zelenému čtvrtku
	Velký pátek
	Bílá sobota – Vzkříšení

Liturgiku definuje Jaroslav Kouřil následovně: „*Liturgika je věda o liturgii. Jako část pastýřského bohosloví soustavně a na vědeckém podkladě zkoumá vznik a vývoj*

*jednotlivých bohoslužebných úkonů, popisuje jejich řádné a důstojné konání a vykládá jejich náboženský obsah. Poněvadž pak bohoslužebné úkony jsou zpravidla spojeny se slovem, liturgika zkoumá a vysvětluje nejenom význam úkonů, ale i slov“ (I, s. 12). Za pozornost stojí pokračování definice s odkazem na eklezilogii a nauku o milosti: „Vždyť také tato slova vyjadřují přímo nauku Církve – lex orandi, lex credendi – a zatím co liturgický úkon ani nevyjadřuje učení, ani neuděluje milosti přímo, ale svou symbolikou, jsou to liturgická slova, která zároveň působí udělení milosti.“ (tamtéž). Liturgie pak je – s odkazem na encykliku *Mediator Dei* – „zevní, společná a autoritou pořádaná a řízená bohopocta“ (I., s. 5).*

V celých skriptech Jaroslava Kouřila můžeme vysledovat snahu vykládat liturgiku jednak ve vztahu k eklezilogii, jednak k praktickým otázkám duchovní správy, přecházející v ryzé výzvy.²²⁵ Vysokoškolská učebnice vědomě cílí na modelového čtenáře, studenta teologie, který by měl být schopen liturgiku také dobře vykládat, protože kněz je „Církví ustanoveným učitelem věřícího lidu a že má své svěřené o bohoslužbě dobře poučovat, vysvětlovat jim liturgii, aby jí rádi obcovali a dovedli ji i hájit. Neboť žel Bohu i mnozí věřící se dnes na liturgické úkony dívají jako na prázdné obřadnictví, bezduché ceremonie, nechápou jejich symboliku a nerozumějí jejich hlubokému obsahu a jejich úžasný posvátný charakter pro ně neznamená nic,“ (I., s. 12). Do druhé části pojednání vtělil autor témata obvyklá v předcházejícím období pro lidové liturgiky (paramentika apod.)

Skripta Jaroslava Kouřila ukazují českou katolickou liturgiku – součást pastorální teologie a omezenou na prostředí teologické fakulty – těsně před II. vatikánským koncilem v ucelené podobě. Úsilí o zařazení liturgiky jako samostatného předmětu do studijního plánu bohoslovců začalo v akademickém roce 1965/1966, úspěšně byla tato snaha zakončena od akademického roku 1968/1969, kdy

²²⁵ „To znamená rovněž, že alespoň jednou do roku nutno kostel do posledního koutečka vyčistiti (a to alespoň před velikonoce). Děje-li se takové ‚gruntování‘ čtvrtletně, tím lépe. Věřící rádi přijdou na takovou brigádu a dají do pořádku i místo kolem kostela. Největší ozdobou kostela po stránce přirozené je jeho čistota a je věru velmi trapné, jestliže člověk vidí v některých kostelích za oltářem sklad metel, smetáků, kobců a rozmanitých hadrů, jakoby byl oltář nějakou kulisou. Zvláště oltář musí se skvíti jako drahokam, aby věřící plným právem mohl zpívat: Ejhle, oltář Hospodinův září. Duchovní správce nemá trpět ani zapalování svíček při sochách a nebo obrazech mimo bohoslužby (svíčkové baby); Svatá stolice to zakazuje s odůvodněním, že nejpřednější je kult eucharistický, že to může vésti částečně i pověře, a že se tím i kostel zněčišťuje, začazují se tím stěny i strop. Jak pečovatí o čistotu a pořádek v kostele, o tom lze získati dobré informace v brožůře ‚Příprava bohoslužby‘, jež vyšla před léty nákladem Vyšehradu,“ (II, s. 14).

se externím vyučujícím liturgiky stal Zdeněk Bonaventura Bouše, O.F.M.²²⁶ V souvislosti s II. vatikánským koncilem začala nová etapa vývoje české katolické liturgiky (Jaroslav Kouřil usiloval o její vyučování s poukazem na výše představená skripta, jež by částečně přepracoval),²²⁷ která již není předmětem této práce.

²²⁶ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi*, s. 96–97. Dále viz NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 184–187.

Linie vyučujících liturgiky na CMBF v Praze se sídlem v Litoměřicích v letech 1968–1990:

Zdeněk Bonaventura Bouše (v letech 1968–1970 pověřen výukou), **Ladislav Pokorný** (v letech 1970–1974 docent křesťanské archeologie a liturgiky, 1974–1977 profesor liturgiky, 1974–1977 výuka zároveň s Janem Matějkou), **Jan Matějka** (1974–1977 lektor, výuka zároveň s Ladislavem Pokorným), **Ladislav Jedlička** (v letech 1977–1980 pověřen výukou, 1980–1983 docent liturgiky, 1983–1984 profesor liturgiky), **Antonín Sporer** (v letech 1984–1989 pověřen výukou), **Jan Matějka** (1989–1990, odborný asistent).

Linie vyučujících na CMBF Praha se sídlem v Litoměřicích – pobočka Olomouc v letech 1968–1974:

Antonín Šuránek (ve dnech 1. 10.–31. 12. 1968 lektor), **Vladimír Kryštofský** (od února do června 1969 lektor), **Josef Bradáč** (v letech 1969–1970 externí výuka s ústním souhlasem, 1970–1971 lektor, 1971–1974 docent liturgiky).

²²⁷ Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 186.

Závěr

Dějiny české katolické liturgiky tvoří součást české katolické teologie, jejíž historii se v poslední době někteří badatelé věnují. Předložená licenční práce, komentovaná bibliografická rešerše na úrovni sond (součást řešení projektu GA UK č. 1404214 *Obraz české liturgiky 17.–20. století. Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české katolické literatuře (1607 1780–1962)*), představuje pokračování snah o konstruování vývojových linií české katolické teologie, o pátrání po jejich představitelích a jejich dílu. Definitivní výsledky výzkumu budou prezentovány až v následujícím kroku, v práci disertační.

Metodologicky má licenční práce přispět k dosavadním výsledkům (1) historizací a (2) problematizací sousloví „česká katolická teologie“. Poctivá historizace nám umožní zaměřit pozornost na traktování zjevení v předcházejících obdobích namísto apologetického nebo zakladatelského patosu s poukazováním na existenci české teologické tradice, a to s plným vědomím jejích pozitiv i nedostatků. Specificky „česká“ katolická teologie (stejně jako jakákoliv její část) existovat nemůže a ani v minulosti nikdy nemohla, protože vždy musela být zároveň součástí katolického teologického myšlení jako celku. I v oblasti vědeckého přístupu ke zjevení tak narážíme na napětí mezi katolicitou a partikularitou, což bychom měli brát v potaz. Na otázky položené v úvodu přinesla licenční práce následující odpovědi.

(1) V jakých podobách existovala česká katolická liturgika na českém území před II. vatikánským koncilem? Jak vypadala česká liturgická produkce před rokem 1962 a na co se zaměřovala? (2) Jaké časové mezníky jsou pro dějiny české katolické liturgiky funkční? Kdy můžeme vysledovat silnou vývojovou kontinuitu a kdy naopak zásadní zlomy? Českou katolickou liturgiku v letech 1772–1962, tedy od jejího jasněji uchopitelného vzniku do zahájení II. vatikánského koncilu, můžeme na základě primárních adresátů textů rozdělit na dvě linie: (a) klerickou (odbornou, akademickou) a (b) laickou (lidovou, pastorační). Oba segmenty existovaly od poloviny 19. století paralelně, v některých úsecích můžeme s ohledem na prameny a politický vývoj v zemích Koruny české podrobněji popisovat část první nebo druhou.

(a) Základním historickým rámcem vzniku klerické liturgiky byla pastorální teologie. Její zařazení do studijního kurikula teologických fakult a učilišť v Rakousku souviselo s prosazováním konceptu katolického osvěcenství: liturgika se do pastorálky

zařadila jako praktická disciplína, spočívající v nácvičku liturgického slavení, seznámení s jeho historickým vývojem a orientací v rubrikách; navázala tak na starší, námi spíše tušenou tradici. Teologicky lze dlouhodobě pevné rozdělení pastorální teologie navázat na tři Kristovy úřady (*tria munera Christi*): liturgiku můžeme spojovat s úkolem posvěcovat, katechetiku s úkolem učit a vlastní pastorální s úkolem vést či vládnout.

Bohoslovec či diecézní klerik měl při bohoslužebném jednání umět správně konat gesta, používat věci a říkat slova. V českém prostředí zůstala liturgika pevnou součástí výuky pastorální teologie do roku 1968, kdy se objevila na teologické fakultě jako samostatný předmět. Klerická liturgika vznikla v akademickém prostředí, později ji vedle výuky reprezentoval i *Časopis katolického duchovenstva* (rubricistika, liturgické právo). V období nacistického (1940–1945) a zejména komunistického totalitního panství (1950–1990) se traktovala takřka výhradně v univerzitním prostředí vyjma tajné studium a přednášení ve vězení. Linie liturgiky určená kněžstvu se vyznačovala tematickou stabilitou. Náznaky posunu směrem k systematické vědecké disciplíně, propojené úžeji s ekzeziologií, které můžeme pozorovat také v souvislosti s působením liturgického hnutí v Československu od přelomu 20. a 30. let 20. století, se nepřízní doby nerozvinuly.

(a) Liturgické příručky určené laikům začaly v českém prostředí vznikat po roce 1852, kdy Josef Antonín Šrůtek vydal první česky psanou liturgiku. Jednalo se o první z řady pomůcek, které pronikly k věřícím laikům a měly jim umožnit orientaci v liturgickém slavení pomocí rozpoznávání gest, věcí a slov, spojených s bohoslužebným životem církve. Liturgika zde tvořila především specializovanější rozšíření vesměs věroučně zaměřené výuky náboženství. Vznik nového typu knihy v polovině 19. století byl spojen se třemi výraznými fenomény – reagoval na nenásilnou sekularizaci v Rakousku, potvrzoval vznik katolické literatury, odlišné od nekatolické, již mohly díky rozšíření gramotnosti číst široké vrstvy a stal se dalším prostorem, kde se objevovala otázka liturgického jazyka.

Ve vývoji laické liturgiky můžeme spatřovat dvě hlavní linie (deskriptivní a aktivizační) a rozeznávat tři fáze. (i) Liturgické příručky měly laickým věřícím umožnit rozpoznávat jednotlivé součásti liturgického slavení a orientovat se v něm a prvotní deskripce byla zaměřena na konaná gesta a používané věci (1852–1891). (ii) V roce 1891 vydal Prokop Baudyš první latinsko-českou edici římského misálu, čímž rozšířil zaměření laických liturgik i na slova. Mše svatá a některé pojmy byly součástí liturgik již dříve, celkové zaměření se ale s první vlnou aktivizace věřících laiků

v letech 1891–1926 proměnilo. V této době také začaly vznikat typické, didakticky názorné a propracované učebnice liturgiky. (iii) K sekundární, širěji pojaté aktivizaci části věřících došlo v době působení liturgického hnutí v českých zemích, které bylo spojeno s vydáváním časopisu *Pax* v letech 1926–1939. Na krátkou dobu tak v Československu začalo docházet k rozšíření liturgiky ze tří dosavadních rovin výkladu gest, věcí a slov ke čtvrté rovině: pochopení bohoslužebného jednání církve jako celku.

Nástup totalitních panství tento vývoj zbrzdil a následně zastavil (viz výše) a liturgika ztratila svůj didaktický potenciál s širokým záběrem, spojený s uváděním do liturgické praxe římskokatolické církve. Liturgické slavení a paraliturgická zbožnost zmizela z veřejného prostoru, liturgie se tak postupně stala pro většinu společnosti těžko pochopitelným, cizorodým prvkem. Její odsunutí přímo souvisí nejen s ateizačním úsilím představitelů komunistického státu, ale také se schématem progresivního vzdalování od víry, jak jej popsal André Charron.

Bibliografická rešerše a sondy do časopisecké produkce české katolické liturgiky ukázaly doposud existenci 39 monografií z let 1841–1962, 29 učebnic a skript z let 184–1961, 48 agend a rituálů, tj. překladů z latinského jazyka, z let 1830–1958 a 21 přeložených knih z jiných cizích jazyků z let 1834–1958. Monografie mnohdy nevyhovují současným nárokům na vědeckou publikaci a mají rozdílnou úroveň. Učebnice a skripta sloužila na různých úrovních k seznámení se slavením liturgie pomocí výkladu věcí, gest a slov, případně dějin ritu nebo otázek spojených s římskokatolickou církví (mariánská úcta, hierarchické zřízení církve apod.). Agendy a rituály mohli používat klerikové i laici a zde tedy mohlo docházet k překrývání produkce primárně určené kléru a laikům; při vlastním slavení je ovšem využívali pouze laičtí věřící.

Liturgická produkce časopisecká měla část témat shodných (koncentrace na svátosti, především mši svatou, liturgický rok, liturgické právo, paramentiku a rubriky), dále je v ní možné rozpoznat důraz na křesťanský Východ, dějiny liturgie, orientaci českých liturgiků ve světové teologické produkci a sledování nových impulsů. Mnohdy byla liturgická témata zmiňována v souvislosti s otázkami spirituálními a morálními.

(3) Jaká témata se otevírají pro další bádání v oblasti dějin české katolické teologie a v rámci dějin české katolické liturgiky? Studium dějin liturgiky by bylo vhodné propojit s dějinami (české) ekleziologie, aby jasněji vynikla propojenost sebezpochopení církve a jejího liturgického slavení. Předložená bibliografická rešerše a komentář stojí uprostřed dalších dvou nezpracovaných témat z dějin (české) liturgiky:

obdobím po II. vatikánském koncilu na straně jedné a starších dějinách před rokem 1772 na straně druhé. Licenciátní práce zmiňuje řadu významných českých autorů, k nimž dosud chybí monografická nebo jiná ucelenější zpracování. Zmínku zasluhují také specifika českých zemí (např. lidový zpěv při liturgii). Bádání o dějinách české liturgiky se nachází na začátku a nabízí řadu námětů k jeho dalšímu prohlubování.

Každá teologická disciplína se zaměřuje na některý z aspektů zjevení trojjediného Boha, liturgika zkoumá bohoslužebný život církve. Česká katolická liturgika měla v letech 1772–1962 dvě hlavní podoby: v případě duchovenstva se jednalo o znalost ritu na základě rubrik, v případě laických věřících o znalost ritu na základě jeho smyslového vnímání. Dynamika vývoje obou linií (spění k systematické disciplíně u klerické linie a rozšiřování výkladu až k uchopování liturgického slavení jako celku u linie laické) ukazuje, že dějiny jednotlivých disciplín posvátné teologie, včetně posvátné liturgie, má smysl studovat vždy zároveň ve vztahu k dějinám místních církví (konkrétní osobnosti, díla, uspořádání teologického vzdělávání, místní fenomény apod.) i k dějinám církve (postoje magisteria, fenomény šířící se z centrální úrovně). Naznačené propojení historie, historiografie a dějin teologie tak souvisí s ekleziologií: v pozadí našich konkrétnějších otázek o dějinách liturgiky by měla být přítomna i otázka, jak církev chápala sebe samu a jak chápala rity, které chtěla naučit – i když různým způsobem – klérus i laiky.

Seznam použitých pramenů a literatury²²⁸

a) tištěné prameny

Bohosloví. Co a jak číst pro studium jeho jednotlivých oborů. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1946.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. vydání. Praha: Zvon, 1995.

FOLTYNOVSKÝ, Josef. *Pastorálka. Liturgika.* 2. vydání. Olomouc: vlastní náklad, 1936.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady.* 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

KONRÁD, Karel. *Liturgika či Nauka o bohoslužbě církve katolické pro nižší třídy středních škol.* 1. vydání. Tábor: Jan a Karel Nedvídek, 1875.

LUKEŠ, František Bohuslav. *Oběť nového zákona se všemi obřady svými, pravověřícím křesťanům církve katolické v krátkosti vysvětlená.* 1. vydání. Chrudim: Josef Jan Kossina, 1841.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Teologie dnes. Perspektivy, principy, kritéria.* 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

PIUS XII. *Encyklika Mediator Dei o posvátné liturgii.* 1. vydání. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. Přeložil Vladimír Nováček a brněnští bohoslovci.

SACRA CONGREGATIO RITUUM. *Instructio de musica sacra et sacra liturgia ad mentem litterarum encyclicarum Pii papae XII ‚Musicae sacrae disciplinam‘ et ‚Mediator Dei‘.* In *Acta Apostolicae Sedis* (1958), s. 630–663.

Seznam přednášek Katolické teologické fakulty 1990–1991. Praha: Univerzita Karlova, 1990.

b) literatura

ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj.* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2001.

ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika.* 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

²²⁸ Do Seznamu použitých pramenů a literatury byly zahrnuty položky z bibliografického soupisu pouze v těch případech, pokud se objevily v poznámkách pod čarou v jiných částech licenční práce.

- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.
- BARTOŇ, Josef. *Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*. 1. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2009.
- BARTOŇ, Josef. *Pět českých novozákonních překladů. Nové zákony od Českého ekumenického překladu do roku 1989*. 1. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2013.
- BEAUDUIN, Lambert. *Liturgy. The Life of the Church*. 3. edition. Farnborough: Saint Michael's Abbey Press, 2002.
- BERÁNEK, Karel – ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622–1802*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996.
- ČIHÁK, Josef. *Theologus čili studium katolické teologie 1. Organisační katolického studia bohosloveckého*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1927.
- DUKA, Dominik. *Úvod do teologie*. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 1998.
- DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář v Č. Budějovicích*. 1. vydání. České Budějovice: Diecesní společnost musejní, 1905.
- GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2004.
- HOLLERWEGER, Hans. *Die Reform des Gottesdienstes zur Zeit des Josephinismus in Österreich*. 1. Auflage. Regensburg: Pustet (Friedrich), 1976.
- HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo. Dějiny pramenů, teorie, platné právo*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 529 a 817.
- HRONEK, Josef. *Studium římskokatolického bohosloví*. 1. vydání. Praha: Česká katolická Charita, 1952.
- JANOŮŠEK, Hroznata František. *S Jiřím Reinsbergem o Emauzích a liturgickém hnutí*. 1. vydání. Týn nad Vltavou: Marek Svoboda, 2000.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1993.
- KNAPÍK, Jiří – FRANČ, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967. Svazek I. A–O*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011.

- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967. Svazek II. P–Ž*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011.
- KOPEČEK, Pavel. *Fundamentální liturgika pro 3. ročník studia teologie*. Skripta. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2006.
- KOPEČEK, Pavel. *Slavení křesťanského tajemství. Slavnost našeho vykoupení*. Brno: 2004.
- KRUMPOLC, Eduard. *Po stopách české fundamentální teologie v období 1800–2010. Komentovaná bibliografie*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.
- KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Triton, 2004.
- KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení. Tři liturgické studie*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, s. 33–36, zejm. s. 33. Viz též KUNETKA, František. *Liturgika. Úvod do liturgie svátostí*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- LANG, Albert – NĚMEC, Damián – ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Církev sloup a opora pravdy. Fundamentální teologie*. 1. vydání. Olomouc: Velehrad, 1993.
- MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2001.
- MARTIMORT, Aimé-Georges. *Handbuch der Liturgiewissenschaft. Band I. Allgemeine Einleitung. Die Grundelemente der Liturgie. Die Theologie der liturgischen Feier*. 2. Auflage. Freiburg: Herder, 1963.
- MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Grada, 2013.
- MÜLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Běda církvi. Bonaventura Bouše burcující*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Odvaha být církvi. Josef Zvěřina v letech 1913–1967*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013.

- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007.
- ONDOK, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- OVEČKA, Libor. *Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré. Česká katolická morální teologie 1884–1948*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2011.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013.
- POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika I. Základy liturgické teorie*. Skripta pro Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Praze – Litoměřicích. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství.
- POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. 1. vydání. Řím: Křesťanská akademie, 1981.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010: tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentovaná bibliografie 1800-2010*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2011.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Zápolení o naději a lidskou důstojnost: česká katolická teologie 1850-1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*. 1. vydání. Praha: Torst, 1998.
- RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry*. 1. úplné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- SCHNEIDER, Christine. *Der niedere Klerus im josephinischen Wien. Zwischen staatlicher Funktion und seelsorgerischer Aufgabe*. 1. Auflage. Wien: Deuticke, 1999.
- SYNEK, Jan. *Svobodni v nesvobodě, Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2013.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. 1. vydání. Praha: Torst, 2001.

TORRELL, Jean-Pierre. *Fenomén katolická teologie*. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 2013.

VAŠKO, Václav. *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000.

WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*. 1. vydání. Praha: Jelínek, 1945.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*. 1. vydání. Olomouc: Marice cyrilometodějská, 2010.

c) kolektivní monografie, sborníky

BUGEL, Walerian a kol. *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Člověk českého raného novověku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2007.

ČEMUS, Petronilla – ČEMUS, Richard (eds.). *Bohemia Jesuitica, 1556–2006*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) III*. 1. vydání. Praha: Argo, 2006.

KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církvi v Československu kolem roku 1950*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013.

KUBÍN, Petr (ed.). *Sborník Katolické teologické fakulty III*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000.

LORMAN, Jaroslav – TINKOVÁ, Daniela (eds.). *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. 1. vydání. Praha: Casablanca, 2009.

MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

MACH, Jiří (ed.). *Vlastenectví, církve a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*. 1. vydání. Dobruška: Město Dobruška, 2009.

MACHÁLEK, Vít. Církev a poválečný český nacionalismus. In *Theatrum historiae* 13 (2013), s. 267–285.

MUESSING, Carolyn – FERZOCO, George (eds.). *Medieval monastic education*. 1st edition. Leicester, London, New York: Leicester University Press, 2000.

NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2010.

ONDO GREČENKOVÁ Martina – MIKULEC Jiří (eds.). *Církev a zrod moderní racionality. Víra, pověra, vzdělanost, věda v raném novověku. Folia Historica Bohemica Supplementum II*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008.

PARMA, Tomáš (ed.). *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*. Pro Arcibiskupství pražské vydalo Karmelitánské nakladatelství.

RAUCHOVÁ, Jitka – JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012.

SLÁDEK, Karel a kol. *Křesťanství a islám v liberálním státu. Výzvy tradice a současnosti*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011.

d) slovníky, bibliografické přehledy

Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl II. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské.

Lexikon für Theologie und Kirche. VI. Band. 3. Auflage. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder, 1997.

NEKVINDA, Libor. *Na hlubinu 1926–1948. Bibliografie revue pro duchovní život*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000.

NOVOTNÝ, Vojtěch – VAŇÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013.

PODLAHA, Antonín. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od r. 1828 až do konce r. 1913. Církevní dějiny české (dokončení). Liturgika. Archeologie a církevní umění. Církevní zpěv a hudba. Encyklopedie, časopisy, periodické publikace, almanachy a kalendáře. Dodatky a opravy*. 1. vydání. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1918.

e) články, časopisecké studie

- ALBRECHT, Justin. Dogma, liturgie, život. In *Pax* 5–6 (1928), s. 129–131.
- BASTL, Ondřej. Formování „josefínských“ kněží a otázka generálních seminářů. In *Historie, otázky, problémy* 2 (2009), s. 109–118.
- BAŠTECKÁ, Lydia. Hradecký kanovník z náhodského rodu Šrůtků. In *Královéhradecko* (2004), s. 23–31.
- BERAN, Josef. Liturgie jako součást náboženské výuky. In *Pax* 12 (1933), s. 543–549.
- CONGAR, Yves. Dějiny církve jako „locus theologicus“. In *Teologický sborník* 3 (2000), s. 61–68.
- BURÝŠEK, Josef. Aktivní účast při mši svaté. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1948), s. 17–23.
- ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie. In *Kuděj* 2 (2000), s. 28–39.
- Duchovní pastýř* 6 (1950), s. 83.
- EHRENBERGER, Tomáš. Husův svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem. In *Dějiny současnost*, 4 (2002), s. 23–27.
- CHARRON, André. Les divers types de distants. In *Nouveau Dialogue* 11 (1975), s. 3–9.
- KŘIŠŤAN, Alois. Pastorální teologie na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Diakonické prvky v pastorálce Antonína Skočdopole. In *Studia theologica* 3 (2008), s. 41–48.
- KOPEČEK, Pavel. Česká liturgika 19. století na stránkách ČKD. In *Studia theologica* 4 (2014), s. 168–181.
- MACEK, Petr. Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu *Pax*. In *Teologické texty*, 1 (2014).
- MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. In *Teologické texty*, 6 (1998), s. 193–195.
- NEŠPOR, Zdeněk R. Výchova kněží a jejich působení na přelomu 18. a 19. století. In *Lidé města* 2 (2006), s. 9–44.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. Česká teologie 2. pol. 20. století a péče o místní církve. In *Teologické texty* 5 (2004), s. 201–202.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. Teologie a univerzita, aneb o prospěšnosti teologického poznání. *Universum. Revue České křesťanské akademie* 2 (2012), s. 11–13.
- PETRÁČEK, Tomáš. Kněžství, kněží a dějiny. Několik poznámek k proměnám forem kněžského života v moderní době. In *Salve* 2 (2010), s. 25–36.

- SCHALLER, Marian. Naším milým přátelům. In *Pax* 11–12 (1939), s. 209.
- S. N. Proč právě víra katolická největší protivěnovství trpí. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 (1833), s. 566.
- SKLENÁŘ, Michal. Liturgika a příbuzná témata na stránkách časopisu Vyšehrad (1945–1948). Příspěvek k dějinám české katolické liturgiky po druhé světové válce. In *Acta Universitatis Carolinae Theologica*, v tisku.
- ŠMÍD, Marek. Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolcem v meziválečném období. In *Církevní dějiny* 14 (2014), s. 40–49.
- ŠOTOLA, Jaroslav. Kariéra v černém. Předpoklady pro získání farního benefícia v 18. století. In *Časopis Matice moravské* 2 (2007).
- ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In *Historická sociologie* 1 (2010), s. 9–29.
- VACEK, František. Dogmaticko-historické rozjímání o obřadech, liturgice a symbolice církve katolické. In *Časopis katolického duchovenstva* 1 (1832), s. 67–83.
- VLACHOVÁ, Klára – ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. In *Sociologický časopis* 4 (2004), s. 489–508.

f) vysokoškolské kvalifikační práce

- MACEK, Petr. *Revue Na hlubinu a Filosofická revue. Sonda do intelektuálních dějin meziválečného katolicismu v díle české dominikánské provincie*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2011.
- SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin.
- SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru a její vybrané vnější projevy. Kněžský oděv jako odraz požadavků kladených na diecézní kněžstvo po Tridentském koncilu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2013.
- STEINEROVÁ, Marie. *Liturgika v teologickém studiu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1900–1968*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd, 2014.
- UČEŇ, Alois. *Liturgické hnutí. Jeho vznik a vývoj v Církvi Kristově a zvláště v našich zemích*. Disertační práce. Brno: 1967.

VAŇÁČ, Martin. *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939. Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, 1999.

h) internetové stránky

<<http://www.cdct.cz>>

<<http://www.depositum.cz>>

<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius>>

<<http://www.kpmk.eu>>

<<http://lidemesta.cz>>

<<http://sreview.soc.cas.cz>>

<<http://www.vatican.va>>